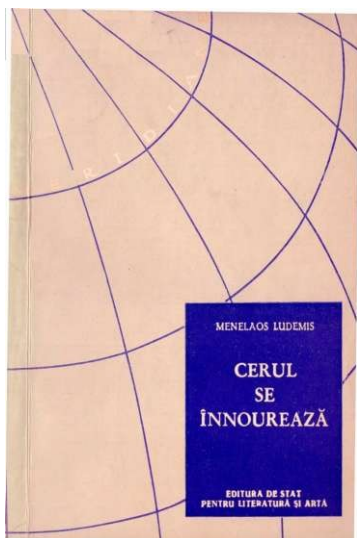

MENELAOS LUDEMIS
CERUL SE ÎNNOUREAZĂ

În românește de

MARCEL-GAFTON și ION HALIANIS

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Într-o zi, în sala de mese a casei de creație de la Mogoșoaia, intră un om pe care nu-l știam, un oaspete nou.

Cercul nostru era restrâns. Viața de fiecare zi în aceeași casă, predispoziția afectivă față de colegii care aveau aceleași preocupări, făceau aceeași muncă ce impune aceleași neliniști și probleme, ne apropiaseră. Aș putea spune că eram toți prieteni, chiar clacă între noi ne cunoșteam de prea puțin timp.

Am aflat repede că noul nostru conlocuitor era un grec, unul dintre acei greci nevoiți să plece în exil pentru convingerile și activitatea lor progresistă. Atât ne-a fost de ajuns pentru a-l accepta în sânul nostru cu simpatie. Poetul Dimos Rendis, atât de fermecător ca om și de sensibil ca poet, grec și el, fusese pentru noi o minunată experiență.

Noul oaspete era Menelaos Ludemis, autorul acestei cărți. L-am primit cu brațele deschise și, mai ales, cu inima deschisă. De altfel, cu acest Ludemis nici nu se poate altfel. Caracterul, temperamentul lui meridional, sinceritatea și simplitatea sa impun o atitudine deschisă. Tinerii noștri scriitori s-au împrietenit cu el, și Ludemis, la rândul lui, a îndrăgit repede patria noastră, mai ales că a găsit aici zidarii neobosiți ai vieții noi pentru care luptă.

Înconjurat totdeauna de prieteni, vorbăreț, și totuși, nu știu cum, greu de gânduri ce se voiau singuratic. Era vizibil că acest om poartă un vast și greu bagaj de cunoștințe, de viață, de experiență, că e un om care a trăit greu, luptând întruna, care a trecut prin multe, al cărui trai este un șir de întâmplări încărcate de învățăminte neobișnuite, cu oameni mulți și diferiți.

Agitația aceasta a lui, marea lui curiozitate, nevoia de oameni și de căldura prieteniei, o căutare parcă mereu reluată de la capăt, ne arătau tuturor că nu-i un om obișnuit.

Sunt scriitori al căror imbold vine din preaplinul experienței de viață trăită; spunând asta mă gândesc la Jack London, la Conrad, la atâția alții în ale căror scrieri descoperi viața autentică și vie, ca surpriza cu care navigatorii din vechime descopereau noi insule sau continente necunoscute și populate.

Când am citit cartea de față mi-am dat îndată seama că Menelaos Ludemis face parte din această familie, atât de bogat și autentic este fiecare episod din povestirea lui, fiecare amănunt, fiecare peisaj, fiecare om, fiecare expresie, fiecare dialog. Totul are savoare, totul are suflul vieții. Pădurea, verdeța, peisajul nu sunt reproduceri, ci vii, respirând. Și apoi, în cartea lui, niciun om nu are nimic sintetic, nimic de panopticum sau de colecție fotografică, nici de chip în alb și negru. Pe oamenii din această carte, mari și mici, Ludemis i-a văzut, i-a iubit, a trăit alături de ei, le-a simțit căldura sufletului.

Farmecul acestei cărți nu stă în trama ei, în vreo succesiune de întâmplări extraordinare, ci în miezul

sufletesc al oamenilor, în farmecul ansamblului, în arta de a reda dialogul, care, în fond, este element al vieții.

Ludemis are o mare sensibilitate. Dar asta nu înseamnă de loc că proza lui e îmbâcsită de un lirism dulceag. Ici și colo o mică notație dezvăluie totodată și fondul sufletesc al autorului și climatul acelui moment al povestirii.

Toate acestea au fost, un timp, deducții și impresii, datorate unui proces interior al fiecărui cititor de a reconstitui opera prin viața și persoana autorului, sau pe acesta, prin fabulația, ideile și poziția operei și a eroilor ei.

Dar opera lui Ludemis, ca și el însuși, ca om, m-au interesat prea mult pentru a rămâne la simple supoziții și pentru a lăsa pe cititorii acestei cărți în fantezia presupunerilor.

Am aflat astfel că Ludemis s-a născut în 1905, în acea parte din Trachia care aparținea Turciei. Însuși locul nașterii, alăturat de originea lui națională, implică și în viața părinților săi zbucium și bejenie, având la bază vicisitudinile exploatării, greutatea de a-și câștiga viața pe locul de baștină, iluzia veșnică, în asemenea cazuri, de a o găsi mereu aiurea și mereu nicăieri și niciodată.

În asemenea condiții vitrege copiii sau se pierde de mici, sau rămân de timpuriu orfani. Istoria unei familii întregi e scurtă. Ateia laos Ludemis a fost printre cei care au rezistat, dar a rămas orfan și și-a petrecut o copilărie plină de umilință, de munci grele și nesiguranță în Trachia și Macedonia. Cam prin acele locuri se situează și întâmplările de față. Priveliștile, aerul miroase a pământ macedonean.

Menelaos e copil încă, dar are repede la activul său o experiență cum alții n-au de-a lungul unei întregi vieți.

Copiii încearcă ușor de toate și deprind ușor orice meserie. Trec de la una la alta cu un fel de entuziasm chiar, cu o curiozitate puerilă, în al cărei tragism se amestecă și puțină bucurie. Menelaos este rând pe rând muncitor agricol, calfă, chelner, lustragiu, sufler, actor și altele.

Prospețimea senzațiilor pe care le încearcă orice copil dar mai ales cei cu o sensibilitate înnăscută deosebită, disponibilitatea de înregistrare a minții au umplut sufletul lui Ludemis cu o sumedenie de observații vii. Poate că întâi le-a povestit mereu reînnoitorilor lui tovarăși de muncă în noile munci. Dar nu s-a oprit aici.

Menelaos Ludemis începe să scrie, să-și pună viața, sentimentele și amintirile în litere, în rânduri, precum miera în fagure. Între cele două războaie își publică prima carte de schițe „Corăbiile n-au ancorat”, apărută în 1938. Schițe?! Bucăți vii de viață, smulse cu un mănunchi bogat de rădăcini. Cartea obține premiul de proză al Academiei.

Dar odată cu adolescența și tinerețea, viața pune în fața lui Ludemis alte probleme. Conștiința lui de scriitor născut din propria-i suferință, cu toată concepția umanistă care naște din ea, și care cu timpul a format scriitorul-cetățean, s-a lovit de calamitatea și violența ocupației fasciste. El nu ezită nicio clipă. Nu putea ezita. Întreaga structură a ființei sale l-a îndemnat să ia asupra-și mesajul sfânt al apărării patriei lui încălcate.

Lupta lui n-a fost numai în verb. Ludemis a luat în mână arma de foc, devenind partizan. Și-a înarmat însă și cuvântul. I-a intuit perfect traiectoria lui lungă. A început să întocmească și să semene în păduri și ascunzișuri cântece de partizani, la care el compunea și text și muzică. Revolta căpătase accente tari ce se voiau puse în ritm și cântec în gura mare. Cânteceii „înainte, vin zorile!” și poemul său „Vorbește Moscova”, au fost cele mai populare opere din perioada Rezistenței. Ludemis a fost bardul acestei lupte ilegale și eroice. A crezut în puterea cuvântului cu armă de luptă, a cuvântului cântat, ca și Maiakovski. A făcut din cuvânt lance, sabie, glonț. A făcut șarje cu versul lui.

La fel ca cei mai buni scriitori ai Greciei, Ludemis, care nu avusese mijloace să-și termine școala, dar avea școala medie a muncii, suferinței, nedreptății, exploatării și umilinței, urma acum marea universitate populară a

Rezistenței. Școală superioară și tot atât de aspră.

Nu era singurul în această universitate. Rezistența era școala superioară a întregului popor grec. Aceasta a însemnat o etapă importantă în dezvoltarea creației lui Ludemis. Tema rezistenței împotriva ocupației hitleriste constituie în această perioadă tema majoră a creației sale.

Volumele de nuvele „Cei ce au adus negura” și „Zile plânse” ilustrează această etapă.

În 1948, Ludemis reia tema altei eliberări, aceea a eliberării sociale, în aceeași manieră de amintiri sau de autobiografie de-abia ascunsă, ca și în cartea de față.

Fascismul în Grecia a fost zdrobit, dar reacțiunea sub ocrotirea imperialismului internațional a ridicat capul. Acum începe o cruntă prigoană împotriva patrioților Rezistenței, eroii adevărați ai poporului. Aceasta nu i-a putut ierta, printre alții și lui Ludemis, activitatea sa cetățenească, patriotică și caracterul combativ al scrierilor sale. Și a trebuit să plătească și el, încă o dată, tributul său de suferință pentru ideile sale, printr-o deportare de nouă ani în insulele Macronyssos și Agios-Evstratos.

Orizontul lui era închis de zidurile temniței, dar, în același timp, în aceiași ani, orizontul răspândit în operele lui Ludemis se lărgeste tot mai mult. El este, temporar, scos din luptă. Dar opera lui continuă bătaia, singură, cu cele mai tari arme din arsenalul cuvântului. Și iată că în 1954 apare volumul de poezii „Strigăt peste întreaga lume”, iar în 1956, poemul „Cânt Ciprul”.

Prezenta carte „Cerule se înnoarează”, considerată drept cea mai bună operă a lui Ludemis, ne dă imaginea unei Grecii în care rămășițele feudale se împletesc puternic cu relațiile capitaliste de exploatare.

Cartea cuprinde o povestire. Narațiunea este la persoana întâi. Cel care povestește, tănuit de autor, nu poate fi altul decât el însuși. Povestitorul e un băiețel. Așadar, o amintire din copilărie.

Povestitorul e sărac și nici nu găsește de lucru. Caută deci un loc de muncă, intră la o cărămidărie, face și puțin negoț „pe picior” – cum se spune. Ai zice: nimic

extraordinar I Ei bine, e atâta aerisire, atâta optimism, atâta vis, atâta încredere și atâta bogăție de oameni adevărați în cartea asta, încât într-adevăr, te simți și tu, cititor, mai desăvârșit, mai înfrumusețat sufletește, într-un climat în care, cu toată tragedia situațiilor, e mult soare, multă lumină, și aș putea spune chiar și multă bucurie.

Căci Menelaos Ludemis nu face o istorisire gratuită, lipsită de semnificație și implicații sociale, ci prezintă procesul de clarificare spirituală a unui copil orfan, sărac și exploatat. Experiența de viață pe care acesta o capătă, concluziile la care ajunge se datoresc atât observației faptelor: „De ce dumnezeu îl lasă pe *chir* Avgherinos, care-i roșu și gras de plesnește, să șadă în tren pentru un drum de jumătate de ceas, iar pe moș Apostolos, tăietorul de lemne, să meargă cu povara în spinare piuă hăt, departe, în Niausa, pe jos?” cât mai ales contactului direct, nemijlocit, brutal, cu realitatea, cu nedreptatea, cu exploatarea. Nevoit să muncească pentru a trăi, vede la cărămidăria lui *bisca* Petris că oamenii se împart în două categorii vrăjmașe care se înfruntă una pe alta. Generalizând experiența sa de viață și a tovarășilor săi de muncă, copilul ajunge, pe calc logică, la concluzia că lumea în care trăiește e prost întocmită și-și promite să schimbe el rânduiala aceasta: „Acum înțelegeam că asta era rânduiala pe lume. Rea, urâtă – dar ce să faci? Asta era! Dar eu îmi pusesem în gând s-o schimb când am să fiu mare. Nu, n-aș fi lăsat-o așa! Copiii ar fi. găsit o altă rânduială. Să cresc eu întâi și stăm noi de vorbă!”

O notă caracteristică, aparte, a cărții e împletirea permanentă a faptelor, a realității cu elemente de basm. Procedul se datorează în primul rând faptului că oamenii, faptele și realitatea sunt văzute și comentate prin prisma imaginației unui copil. Întocmai ca într-un basm, oamenii sunt unii buni și alții răi, și faptele lor de asemenea. Spre deosebire de basm, însă, eroii cărții lui Menelaos Ludemis au o poziție socială precisă. Categoria celor răi, a exploataților, e reprezentată prin birtașul doldora de bani, *chir* Avgherinos, prin fiul bogătanului Drosiadis și

prin Petrisporcanul, cel mai amănunțit și mai îndeaproape zugrăvit. Hidoșenia fizică și sufletească a acestuia amintește o dată mai mult de îngroșarea trăsăturilor eroilor, procedeu specific basmului. Neieșit aproape din stadiul animalității, cu simțurile amortite, viața lui Petrisporcanul se reduce la elementele ei primare: mâncare și somn, un somn greu, continuu, din care nu iese decât atunci când urechea lui, deprinsă cu zgomotele muncii, nu le mai aude. Din categoria cealaltă, a oamenilor „buni”, a exploataților, fac parte în primul rând lucrătorii „fabricii” lui *bisca* Petris. Sunt țărani pe care sărăcia i-a alungat din satele lor îndepărtate de munte și care-și elștigă din greu existența. Condițiile neomenești în care sunt siliți să trăiască, exploatarea cruntă la care sunt supuși îi nemulțumesc și-i revoltă. Lipsa unei conștiințe de clasă însă îi împiedică să participe la acțiuni sistematice și organizate de împotrivire. Revolta care le mocnește în suflet răbufnește din când în când, dar fără să-i ducă la un rezultat practic precis.

Din detaliile ce definesc chipul copilului care povestește și atmosfera de caldă dragoste de om și de adâncire a sentimentului de prietenie aș vrea să menționez câteva. Astfel paginile minunate cu turcușorul Sukrii, atât de micuț încât vedea un protector în povestitor, și el, un băiat de vreo treisprezece-paisprezece ani.

Toate întâmplările din povestire se petrec în timpul schimbului de populație între Turcia și Grecia din 1922. Faptul acesta pune capăt unei prietenii savuroase între doi băieței. Sukrii e strivit de trenul care trebuia să-l ducă în Turcia.

Ce seacă mi se pare, așa cum o fac, această relatare, și ce admirabilă pagină cuprinde în carte!

Apariția bunicii lui Sukrii e trecătoare - un instantaneu - dar e atât de suculentă! „Sukrii se ținea strius de șalvarii bunică-sii de parcă ar fi fost una cu ea. *Trebuia set-i tai ca cuțitul ca să-i desparți*”.

Și muncitorul de la cărămidărie, Cristas Machidon, e un om adevărat - puternic și înțeleghător.

E în povestire și o dragoste între copii: eroul-povestitor și fetița Siica. Scena în care ei sunt într-un pom la furat gutui, și-i găsește pândarul cu pușca pe umăr, este de o savoare și de o artă admirabilă.

Pândarul îi pofteste să se dea jos, ei se urcă tot mai sus..." ca să nu-i ajungă încărcătura puștii". Urmează apoi târgul între pândar și băiat: câte vergi să-i dea pedeapsă, numai să nu-l împuște. Ajung la tocmeală: două sute de vergi. Siica aude și se oferă să primească ea, nu el, cele două sute de vergi. Dar iarăși, redarea e aridă", și aș fi tentat să dau aici pagina respectivă.

O poezie mare, de cea mai bună calitate, îmbracă povestirea într-o fiaină minunată, împletind mereu realitatea cu visul.

Povestirea e un imn al celor exploatați, M fericirii spre care aceștia năzuiesc, al bunătății, al marilor calități morale ale omului sârma.n. Finalul de mare artă ni-l arată pe copil în căutarea altei lumi, drepte, a cărei existență, prietenii săi, oamenii simpli, țăranii care-i arată drumul spre A'laicovo o presimt, își dau seama că trebuie să existe, că există undeva. Lumea despre care vorbea Dimitros, muncitorul de la căile ferate. Faptul că acesta e vârat la închisoare îi dă certitudine micului Manielos că Maicovo, lumea cea nouă și dreaptă, se află cu adevărat

„Mergi până dai de un sat. Nu-i Maicovo, e Oslovo. Și mergi mai departe... până dai de alt sat. Nu-i Maicovo, e Lescovo. Și mergi mai departe... mergi... până dai de alt sat. Ala e Maicovo!"

Drumul, acest tovarăș bun al copilului vagabond, fără casă și familie, devine la sfârșit un personaj însuflețit care vorbește. Maicovo e o viziune înaintea ochilor, o fată morgana, minunată, după care copilul merge, merge mereu. Lumea fericită, care există undeva.

Dar s-o spună Ludemis:

„Acum arăta cu mâna spre Maicovo.

Maicovo! Acolo, în zare, încotro arăta mâna, se deslușea ceva alb. Dar ceața nu mă lasă să văd bine. Ah! de s-ar putea lumina nițel cerul, să văd încotro să apuc. Și

iată, cerul m-a ascultat! A dat deoparte perdeaua norului și «Poftim, ologule, privește» - îmi spune.

Deschid ochii. Vaaai! Da, da... Maicovo era. Chiar el! Iată, totul se vede ȧlămurit, ălămurit. Casele de iildeș. Niște case uriașe, până în nori, scăldate în strălucirea de aur a soarelui. Ferestrele clipec, luminează feeric. Cupolele lucesc de-ți iau ochii. Totul e așa cum se povestește în cărți. Numai flori, numai trandafiri. Maicovo 1 locul unde copiii trăiesc fericiți. Maicovo cel plin de mătăsuri, fată colo o punte mare, arcuită, care trece ca o panglică pe deasupra capului.

— Hai, mergem, băiețaș?

Mă ridic: Sunt atât de înalt, încât ating panglica punții cu creștetul.

— Mergem? mă întreabă *Drumul* pentru ultima oară și îmi gâdilă degetul cu o pietricică.

Îmi strâng mai bine cureaua:

— Mergem, mergem!"

Mulțumesc, Ludemis!

DlâMOSTENE BOTEZ

Fetiței mele, Myrto

P ARTEA INTI!

CAPITOLUL

Odată poftiră ploaia la nuntă, dar ea - nici gând să primească. „Ei, aș! vă arde cumva de glumă? bombăni ea. Ce să caute vulpea la târg? Nu, vă foarte mulțumesc, nu viu, nu! Lăsați-mă să-mi văd de treabă”. „Zău! Și cam ce treabă ai tu, zgripturoaico? întrebară oamenii. Haide-haide, spune drept! Ce treabă ai?” „Ia, mă duc să înec niște grâne colea devale, lângă baltă!”

Zis și făcut! Da, chiar așa făcu zgripturoaica. Se duse până acolo, mirosi pământul și, găsindu-l pe placul ei, se năpusti asupra-i și îl potopi cu apă. Iar după isprava asta, ȧup! se și pitulă în nori. Ce mai poame și norii ăștia! Fac pe porumbeli nevinovați, par ușori ca fulgul și, când colo, tocmai ei ȧin ascuns ghimpele cel veninos. Păi ei sunt de vină, altcineva cine să fie? Ei aduceau toată nenorocirea! Se târau până deasupra bălții ca niște bivoli umflați,

dădeau totul afară din burduhanul lor și pe urmă se întorceau potoliți și spuneau vântului: „Vino, acum poți să ne iei cu'tine”. Și vântul, apucându-i ca pe niște zdrențe, îi purta spre apus.

N-avea de lucru cerul milostiv, n-avea de lucru și pace! Taman în toiul verii se găsi și el să ne dea de furcă. Parcă nu-i era destul că ne prăjea țeasta, că încingea pietrele de pe drum de săream în **n**; era ca niște cocoși opăriți. Ne-a mai adus pe cap și ploaia, oaspete nepoftit, răsturnându-ne toată rânduiala vieții. Și, cum era nevoie de ea, pricopsită și-a luat nasul la purtare și ține-te... și toarnă... și toarnă... și toarnă... Găsi pământul însetat și, gata să-i dea udătură, să-i 4 ea să bea, să-i tot dea, întocmai ca niște chiaburoaice înfumurate care te îndoapă zor-nevoie cu bucate și cu băutură până plesnești.

Ploaia nu avea astâmpăr, parcă era o iapă zăludă. Pe unde nu se preumblase și pe unde nu-și făcuse mendrele... Turnase prin râpe și prin văi. Turnase prin strungi, prin mlaștini și pe câmpii vălurite. Prin locurile unde se tir au carele trase în opinteli de boi și pe unde trudeau plugarii. Prin locurile unde stogurile se înălțau ca niște minarete, iar caii ridicau nori de colb în văzduh.

Acum veni mută și gata să muște pe ascuns, ca un câine rău.

Nici nu ne-am dat seama cum ne-a găsit nenorocirea asta. Cu câteva clipe înainte cerul era siniliu și senin, mândru de el. Semăna cu o pânză mare și rotundă, de corabie, pe care vântul o sufla din mijlocul câmpiei, umflând-o deasupra capetelor noastre. Doar un singur nouraș, un nouraș cât un prunc în scutece, stătea agățat undeva de creasta șirului de munți din apropiere, ca și cum. ar fi vrut să se odihnească acolo până la sfârșitul verii. N-am de unde ști dacă și mititelul ăsta a luat parte la nenorocire, dar mare a mai fost nenorocirea!

În balta pe care o potopea ploaia ne aflam și noi, o ceată de țărani. Eram taman treisprezece, număr cu ghinion, dar ploaia nici nu ne-a numărat. Patru bătrâni, trei băiețandri, cinci flăcăi și *bisca* Petris, stăpânul nostru,

„Petris-porcanul”, cum i-am fi spus noi pe limba noastră. Trudeam din greu toată ziua sub arșița soarelui ca să ne câștigăm plinea, o pâine amară, plină de orz. Făceam cărămizi. Cărămizi pentru casele înalte, care țineau să ajungă și mai înalte.

Se împlineau două luni de când munceam aici. Eram un băiețandru cât un pumn, dar stăpânului puțin îi păsa de asta. El voia cărămizi. Cărămizi, care se prefăceau în drahme pentru el și în zbârcituri pentru noi.

O muncă uricioasă. Searbădă. Dar ce era să fac?

La mare strâmtoare mă mai aflasem de-am putut ajunge acolo sus, în lunca aceea de glod și îndura atâtea suferințe.

Înainte de asta făceam negustorie. Cumpăram un coș mare cu fructe, îl luam la spinare și, hai la drum! mergeam vreo două ceasuri, până într-un sat cu gară, la Vertecopi, unde le vindeam celor din tren. Dar mai târziu s-au petrecut întâmplări triste și m-am lăsat de negustorie; m-am lăsat de ea, fiindcă era frământată cu amărăciune și sânge.

Și acum... dar să-mi fie cu iertăciune, nu pot povesti mai departe dacă nu amintesc și nu înșir aceste întâmplări triste.

Iată cum s-au petrecut lucrurile. Acolo, la Vertecopi, acum i se spune *Schijdra*, negustoria mea mergea strună.

Zi de zi, coș după coș, într-o bună dimineată m-am pomenit bogat! Avere, nu glumă! Șaptezeci și cinci de drahme rotunde, bătute pe muchie! Nici mai mult, nici mai puțin! Să vezi atâta bănet, te uiți cruciș, nu alta. Cum de m-am pricopsit? Aha! Asta-i altă poveste! o odisee tristă de mici pățanii copilărești: mă cățaram pe gardurile de la gară, mă certam cu mușteriii de grai străin, eram fugărit și primeam picioare în spate de la conductorii de tren, mă bulgăreau cu pietre macagiii și jandarmii și, ce-i mai rău, înduram îmbrâncelile și păcălelile tovarășilor mei de negustorie, dintre care cel mai tânăr avea de două ori anii mei. Dacă-i așa, cum de-am izbutit să strâng toată comoara asta? Uite c-am izbutit: mi-am luat un ajutor. Un ajutor

cinstit, căruia îi lăsam marfa în grijă, în vreme ce eu, cu câte două coșulețe de câte o jumătate de oca în fiecare mină, mă cățăram prin vagoane. Oare ce m-a apucat acum să vă pomenesc, și de ajutorul meu? La ce bun, după atâția ani, să mă mâhnesc atâta astă-seară? Dar, fie! să golesc paharul până la fund.

Se numea Sukrii. Era un turculeț de zece ani, care mărespecta și mă cinstea ca pe un stăpân adevărat. Simțitor și supus ca un câine. Cinstit ca un înger și urât ca un mucenic. L-am văzut pentru prima oară într-o după-amiază, pe c. Înd dădea târcoale prin gară, ca să găsească pe jos vreo hârtie strălucitoare, vreun capăt de țigară, pentru bunică-sa, o fumătoare fără pereche, ori vreo poamă stricată ca să-și astâmpere foamea. Făcea parte dintre acele familii turcești care trăiau de vreo câteva luni îngrădite pe câmp, așteptând să le ia un tren și să le ducă în noua lor patrie, pe pământurile pe care noi le părăsiserăm, ca să venim atât de departe, să le ducem dorul și să oftăm după ele.

Acolo, la Vertecopi, era un loc trist de întâlnire. Trenuri pline cu greci și greculeți urcau spre câmpia Caragiovei, iar altele, încărcate cu turci și turculeți, coborau spre țărmurile Anatoliei. Călătorii pe care nimeni nu le dorea, deznădăjduite. Turcul să-l pizmuiască pe grec și grecul să-l pizmuiască pe turc.¹

1 În urma războiului greco-turc din 1922, Grecia e nevoită să cedeze Turciei, printre alte provincii, și Trachia orientală. Cu această ocazie are loc un schimb de populație între cele două țări (n.r.).

— Într-un ceas bun! Și, iie-vă milă! nu chinuiți ogorașele noastre!

Și mâinile oamenilor se strângeau, sub ochii lor înroșiți. Iar trenurile șuierau, șuierau și alergau bezmetice, purtând inimi îndurerate cu ele. Niște pomi buni și roditori, dezrădăcinați fără pic de milă, ca să fie sădiți aiurea în pământuri amărâte, străine.

— Nu suntem noi de vină, *arcadaş*¹, noi n-am vrut

1 În lb. turci în original: [îrtat, frate de cruce (n.t.).

asta. Alali ne e martor.

— Pentru Dumnezeu! nici noi n-am vrut-o, frate Chiamil! Ține batista mea... și pune-o să fluture pe câmpul cu porumb.

— Oh!

— Tu, Vanghel! Ține fesul meu... pune-l sperietoare în bostănărie la tine, ca să alunge ciorile.

— Cine-i hapsânul care ne-a făcut asta?

— *Bilmem*². Alah să-l pedepsească.

Și din ochi curgeau lacrimi fierbinți, iar trenurile vărsau apă fierbinte. Și locomotiva pufăia nori, care suiau spre norii de pe cer. Și undeva, deasupra norilor locomotivei și ai cerului, se întâlneau Dumnezeu grecesc și Dumnezeu turcesc, care făceau și ei schimb de patrii în cer, și se întrebară la fel: „De ce?”, iar norii răspunseră și ei *bilmem! bilmem!* și se întunecară și mai mult.

Familia lui Sukrii își înjghebase o colibă din crengi sub un dud, așteptând fără pic de bucurie trenul care avea să-i ia. De o lună încheiată erau gata de plecare, și plecarea se amâna mereu. Bunica lui Sukrii avea ochii roșii. Supărarea era de vină, fumul era de vină. Apoi foamea și ghinionul. Lipsea un bărbat de sprijin în casă; mâinile uscate ale mamei făceau totul. Și deodată se văzură alungați în drum. Așa-i întotdeauna. Necazul la necaz trage.

Pe Sukrii îl cuprinsese o mare dragoste pentru marfa mea; și asta din prima zi când am așezat-o la vedere sub platanul din gară.

Sedea acolo, în fața piersicelor mele și le mânca din ochi, iar de pe buzele lui mari, groase-groase și urâte picurau bale. Și Sukrii se lingea pe buze. Mânca piersicele din ochi și se lingea pe buze. Atunci, pe mine „negustorul” – se vede că nu prea eram un negustor adevărat – mă apucă mila.

— *Ghel!* îi spusei. Ei, băiete, vino încoa! na, ține, mănâncă și tu una...

² În lb. turcă în original : Nu știu (n.t.).

I-am ales cea mai frumoasă piersică de deasupra coșului și i-am întins-o.

— loc! nu, nu! se codi el și întinse mâna-i murdară, alegând o piersică mică, pe jumătate crudă, ba și lovită pe deasupra. Acea, da! O ascunse grăbit în sân și făcu o temenea adâncă.

„Măi, măi, ce-a fost asta?” M-am uitat la mine și m-a cuprins rușinea. Iar Sukrii, ca un bun gospodar, o porni vesel spre bunică-sa.

A doua zi se ivi din nou înaintea mea, negru ca fundul ceaunului și plin de hotărâre.

— *Celebi2*, zise el, nu vrei să te slujesc? și se înroși până în vârful urechilor.

M-am uitat la mâinile lui: erau cam nespălate... nu-i nimic, asta se poate îndrepta. L-am privit în ochi. Avea ochi cinstiți și buni. Ei îl arătau vrednic de orice muncă de încredere.

— Bine, fie. Cum te cheamă? Fie, Sukrii. Numai nu ca slujitor. Dacă te învoiești să ne legăm tovarăși, atunci ne-nțelegem. Acum, poștește la masa mea. Despre asta o să vorbim mâine. *Buiurum* \ Sukrii.

Am împărțit amândoi bucata mea de pâine uscată și fructele mele putrede. De dragul lui m-am dus și ia tușa Caternic cea mustăcioasă, zarzavagioaica din gară, și ani cumpărat o roșie strivită.

Am mâncat împărătește. La urmă ne-am scobit grijuliu printre dinți cu un bețișor de chibrit, așa cum văzuserăm că face și bogătașul satului, *chir* Avgherinos, care mânca ori de câte ori poftea, și el poftea de multe ori, și care duhnea a carne de mă apuca greața.

Când ne-au sângerat gingiile de atâta curățenie, haidem degrabă la pompa din gară. Acolo ne-am umflat burțile cu apă, de eram rotofei ca și *chir* Avgherinos, apoi ne-am tolănit la umbră deasă, ca să ne dezumflării. Numai că ne-am pus la taifas și am uitat de toate. Aveam de vorbit despre o mie și unul de lucruri. Despre negustoria noastră, despre îmbrăcăminte, despre trenuri. Pe urmă despre un fel de bărci... Un Fel de bărci de fier, în care pot să încapă

sate întregi și pe care oamenii le numesc vapoare.

— Mda... și ce vrea să zică asta: barcă?

— Aaa, barcă? Măi Sukrii, voi aveți albie? Știi, un copac scobit în care se spală rufe, cam așa ceva. Ia zi, aveți?

— Păi sigur... cum nu...

— Uite, măi: ia o albie și mărește-o, mărește-o, până se face cât o căsoaie. Pe urmă pune-i trâmbă ca să șuiere și gata vaporul.

— *Ei 2, ei*, da de împins cine-o împinge?

— Păi tocmai asta e, că 11-O împinge nimeni. Merge cu fum. Scoate fum și merge.

— Aha! pricep... arde.

— Hm... nu-i chiar așa. Da de ars tot arde ceva în măruntaiele ei și asta o mânie. Și merge...

— Aha! Și pe unde merge barca asta? Pe drum?

— Aici e aici! Nu merge" pe drum, măi, plutește pe mare.

— Tii! Ce-o mai îi și asta?

— Marea? Uite, Sukrii! ian ia un havuz mare, da știi, mare de tot, de să nu-i mai vezi marginile. Pe urmă umple-l cu apă albastră, da, apa trebuie să fie musai albastră.

— Și pe urmă?

— Pe urmă, Sukrii, trebuie să te îngrijești de sare. Așa, cam la vreo zece saci. Iei sare cu mina și azvârli, azvârli, azvârli peste tot.

— Și pe urmă?

— Pe urmă gata, marea e gata. Numai că trebuie să te pui bine cu ea. Fiindcă știi, câteodată are toane, o apucă din senin năbădăile și îneacă bărcile.

— Vai de mine!

— Zău așa.

— Vai! adevărat, *efendim 1?*

— Da, da, Sukrii...

Am tăcut amândoi, îngândurați. Ne gândeam mai întâi la păcătoasa de apă, plină de toane și de năbădăi. Apoi la vapor, la albia asta de fier care stă pe apă ca un balaur, cu fața în sus și tot pufăie din coșcogeamitea

ciubucul.

— Știi, el o să vă ducă pe voi în sat la mine, Sukrii.

— Așa, spui drept? Și cum îi zice?

— Satului? Engheri... Stambul.

— Aud că pe-acolo prăvăliile stau buluc, da?

— Oho! Nici nu poți să le numeri. Prăvălii și iar prăvălii.

— Și găsești și brânzeâun, și sugiuc, și pastrama, și pâine albă?

— Da, da, găsești. Găsești de toate din belșug.

Sukrii se linse pe buze. Pe mine mă fulgeră un gând. După ce m-am cumpănit eu în sinea mea, l-am apucat pe Sukrii de mină.

— Măi Sukrii...

— Ce-i?

— Vreau să te rog ceva. Știi, acolo în sat, la fereastra căsuței noastre ai să găsești un greiere de aur.

— Un greiere?

— Da, atârnat de o ață și înhămat la o cutie de chibrituri, carul lui, Sukrii. În zorul plecării, eu, știi, am uitat să-l desham. Deshamă-l tu. Fă asta pentru mine, te rog, că o fi ostenit, săracul, să stea atâta vreme înhămat. Vrei?

— Bine, *arcadaş*, îți făgăduiesc.

— Îți mulțumesc, Sukrii!

În clipa aceea se ivi printre mormanele de moloz o băbuță care se tot uita în jur și tot căuta ceva, de parcă ar fi vrut să găsească ziua de ieri. Deodată se aplecă și ridică de jos un muc de țigară. Straietele îi erau sărăcăcioase și decolorate; purta niște șalvari largi, cum poartă femeile în Anatolia cea depărtată și o basma de culoare închisă peste ochii ei chinuiți. A4 ergea poticnindu-se mai la fiecare pas, ba de o piatră, ba de vreuna din boccelele lăsate de țărani în mijlocul drumului. Și tot căuta, se tot ruga de cei din jur. Oamenii însă nu pricepeau ce spunea. Mormăiau *bilmem*, nu știu, ridicând diq umeri și se aplecau la țigările lor. Cu toate că Sukrii nu-mi pomenise nimic de ea, de îmbrăcămintea ei ori de felul cum se purta, eu am

recunoscut-o numaidecât. Era bunică-sa.

— Ei, Sukrii, te cauă.

Turculețul se întoarse. Ochii bătrânei se umplură de o blândețe îndurerată și o luminiță îi însenină privirea obosită.

— Oh! murmură ea și îl strânse la pieptul ei supt. Of, inimioara mea, viața mea! (Cât de adânc iubesc sărmane! bătrâne!)

Sukrii se agăță cu mâna lui murdară de șalvarii cei largi, g nemuindu-se în cutele lor ca un puișor sub aripa maică-sii. Apoi arată spre mine.

— Uite, glăsui el. Îl vezi?

— Cine e, inimioara mea?

— Ăsta-i jupânul meu.

— Adevărat? făcu bătrâna și mă cercetă cu privirea din cap până în picioare, de parcă m-ar fi pipăit.

— Nu, zic eu, suntem prieteni. Eu nu-i sunt jupân.

— Așa, așa... murmură ea, liniștită.

Vru să mă mângâie, dar când dădu cu ochii de mâna ei cu degetele galbene, galbene, se rușină. Se mulțumi să mă privească. Dar așa, eu i-am simțit mai bine mângâierea. Apoi își vârî degetele în șuvițele dese: de păr de pe capul copilului.

— Haidem, îi spuse lui Sukrii. *Ghel*, vino, maică-ta! tremură de grija ta.

Și ea tremura de grija lui Sukrii. Eu nu aveam pe nimeni pe lume. Eh! să fi avut și eu pe cineva care să tremure de grija mea! Ce haină e viața! Să nu ai în lumea asta pe nimeni care să tremure pentru tine, pe nimeni...

Așa că tremuri tu singur pentru tine.

Sukrii se ținea strâns de șalvarii bunică-sii, de parcă ar fi fost una cu ea. Trebuia să-i tai cu cuțitu ca să-i desparți. Ce minunat lucru să te știi îndrăgi și să stai cuibărit așa cum stătea Sukrii. Acum el en mai bogat decât toți bogații de pe lume, plutea într-o iubire nemărginită. Lui nu-i păsa că mâinile bunică

erau galbene, galbene. Îi plăcea să-l țină așa cum îl țineau. Le iubea. Curând, bătrâna și cu Sukrii porniră spre

casă.

— *Iariti*, pe mâine! îmi spuse turculețul și îmi întinse mâna lui murdară.

— Pe mâine, Sukrii. Și să te ții de vorbă.

CAPITOLUL. II

Chiar de a doua zi aveam un tovarăș de muncă și de vorbă, cu care împărțeam pâinea și tot ce mai mâncam. Sukrii era un adevărat prieten șiirate – un *carcados*: eu îi dădusem odată un codru de pâine, iar el îmi dăruise în schimb tot sufletul. Seara număram banii câștigați și fluieram ca bogații, căroră, atunci când au buzunarul și burta plină, le place și nițică muzică.

Sukrii dădea tot ce câștiga maică-sii și primea binecuvântări cu duiumul, dar îmi hărăzea și mie o parte din ele. Acum ochii bunicuței nu mai erau atât de roșii. Într-o bună zi, vrând să-i mai îndulcim necazurile, i-am cumpărat tutun și am uimit-o cu o tratație grozavă: o țigară întreagă.

Făceam noi pe cheltuitorii și pe sufletele miloase cu alții, dar cu burta noastră eram zgârciți nevoie-mare! Mâncam numai fructe stricate și pâine uscată. Pâine uscată și roșii stâlcite. Asta era toată mâncarea noastră. De, așa se face averea! Păi altfel cum? Altfel m-aș mai fi trezit eu în dimineața aceea cu buzunarul doldora? Peste zi mă gândeam să fac o mulțime de lucruri cu buzunarul meu cel plin. Mai întâi m-aș fi dus să mă plimb prin sat, să-i uimesc pe toți cu bogăția mea. Mi-aș fi zăngănit buzunarele de să rămână toți cu gura căscată. Pentru seară aveam alt plan. De multă vreme mă rodea gândul să-l umilesc năprasnic pe *chir* Avgherinos (*Ospătărie – Ca la marna acasă*), pe care îl mânca să se tot laude cu banii lui. (Atâția pentru burta mea, atâția pentru picioarele mele, atâția pentru capul meu, atâția pentru plăcerile mele, totul numai pentru mine, nimic pentru voi.) L-aș fi învățat eu minte, de să nu mă uite prea ușor. Și încă seara, când prăvălia era plină de lume. „Dă-mi o porție de friptură, la pachet! i-aș fi poruncit. Hai repede, ce stai?! Cât face?” „Atâta”. (Cinci drahme, „să presupunem”, așa cum au

obiceiul să spună cei care merg cu „clasa” întâi pe tren.) „Cinci drahme zici? Pf! asta-i negustorie, ori cerșetorie? Na! ține zece drahme! Apleacă-te de ridică banii, drăguță! Vezi doar că au căzut pe podea! Hai repede!”

Numai că nu se împlini nimic din toate visurile astea grozave. Nenorocirile și ghinioanele îmi căzură pe cap de dimineată.

Da, dis-de-dimineată, Sukrii veni amărât și gârbovit ca un moș să-mi aducă vestea cea tristă. Îi ridicau. Primiseră poruncă să fie gata de plecare. Urma să treacă marfarul, „hamalul”, cum îi spuneam noi, ca să-i ia. Oamenii de pe ogoarele din apropiere strigau, forfoteau grăbiți de colo-colo, se sfădeau, săreau la bătaie, plângeau. Sukrii tânjea ca o vietate de pe lângă casa omului. Nu voia să plece. Turculeț negru și urât! Tu n-ai nicio vină! O dată ajungi și tu să-ți faci un prieten, știi bine că un noroc ca ăsta niciodată n-o să mai dea peste tine, și tocmai atunci pică unul cu un fluier și:

— Haida, turcălăilor! strigă el. Azi după amiază vă luăm pentru Turcia voastră!

Ei ascultă cu toții: bătrâni, mame, mătuși, surori.

— Alah fie slăvit! se aud șoapte. Numai de-ar da Alah!

Asculta și Sukrii și, în străfundul inimii lui de turc, ceva plesni ca o coardă întinsă. De ce? Da, da, de ce? Bun a fost dudul, a fost un palat! Acuma cară-te, ehei, tocmai la capătul lumii și fă-ți acolo alt prieten, clădește-ți o casă și caută să te pricopsești. Unde? Într-o țară care nici măcar nu știi dacă are un pământ roșu ca ăsta, ori sărat. Nu știi dacă apele sunt limpezi, dacă fluturii sunt colorați și chiar dacă se află fluturi. Dacă vântul când bate e greu ca fierul, așa cum spune lumea, atunci culcă un copil la pământ într-o clipită! Și-apoi, cine te încredințează că pe acolo sunt ciori, că perele nu-s serbede la gust ca și cartofii nefierți ai tușii Caternic, ori dacă nu cumva caii nu au coarne cu care să spintece copiii? Să vină careva și să povestească despre toate astea și ei toți au să-i mulțumească!

Dar cine mai lua aminte în clipele astea la șerpii care

se încolăceau în inima micuțului Sukrii? Oamenii din jurul lui forfoteau. Un hoge se urcă pe o stivă de traverse, își scoase papucii, puse mâinile pe turban ca să nu-i cadă din cap și începu să bată la mătănii, de te-ai fi așteptat din clipă în clipă să i se strângă spinarea. Alții își scoaseră și ei încălțăminte ruptă și ingenuncheară. „Alah să ajute oastea lui credincioasă în călătoria cea mare”. O locomotivă trecu azvârlind asupra-le vreo două vălătuțe dese de fum, dar nimeni nu se clinti din loc. Hoge, în mijlocul acestui nor neașteptat de tămâie, semănă pentru o clipă cu un sfânt grec.

Eu cu Sukrii i-am lăsat cufundați în rugăciune și am apucat-o pe lângă linia ferată, ca să urcăm pe movila unde-și avea locul de veghe pândarul satului. Ferigi firave și pătate se înșiruiau de-a lungul liniei, întocmai ca cerșetorii cei zdrențăroși la ușa unei biserici. Ne-am tăiat amândoi câte o nuia dintr-o tulpină mai răsărită și șfichiuiam aerul cu ea. Dinspre sat se auzeau în răstimpuri trâmbițele cocoșilor. Eu strivesc sub talpă un bulgăre de pământ.

— Sukrii, o să-ți aduci aminte de mine?

— Vai, vai, jur pe Alah, n-am să te uit!

Țineam mâna înfundată în buzunarul doldora și greu de atâta bănet. Acum nu mai aveam niciun chef să-i dau peste nas lui *chir* Avgherinos. Cine mi-ar mai fi spus acum „bravo”? Și am scos mâna plină din buzunar.

— Sukrii, zic. Vrei niște bani? Na... ține, ține! Acolo se vând fesuri roșii.

— Păi de ce?

— Cumpără-ți și tu un fes să-ți faci lumea și ție temenele. Da, da. Numai ai grijă de ți-l înfundă bine pe cap ca să nu ți-l ia vântul.

Sukrii se scărpină pe scăfârlia lui chilugă. Și puse banii în buzunar. Cum nu știa ce să facă, rupse nuiaua bucățele. Dacă n-ar fi fost atât de tuciuriu, cum s-ar mai fi înroșit! Ochii i se făcură blânzi, mai blânzi decât ai unui vițel.

— Frățioare, murmură el, oare-i bine la Istanbul? Lumea spune că e foarte bine.

— Întocmai, foarte bine, Sukrii, foarte bine, foarte bine, foarte...

— Da' de ce plângi?

— E foarte bine, Sukrii. Nespuse de bine...

— Atunci, hai și tu!

— Eu nu știu drumul. Și pe urmă nici nu mă trage inima să merg.

— De ce? Ai vreun prieten aici?

De podișca înaltă a pândarului atârna o sticlură cu esență de trandafir.

— Are părul bălai.

— Cum îl cheamă?

— Siica.

— Siica? Va să zică e fată?

— Da, fată.

Sukrii mă privi mirat.

— Păi, dacă-i fată, cum știi tu că e bălaie?

— În fiecare zi văd că-i bălaie, în fiecare zi, în fiecare zi...

Sukrii făcu ochii mari.

— Te lasă s-o vezi?

— Mă lasă, mă lasă...

— Vaiii! ce suflet bun au fetele voastre!

De astă dată îmi veni mie rândul să mă mir.

— Cum adică, Sukrii? Fetele voastre nu vă lasă?

— Nu.

— Și sunt frumoase?

— Cine poate ști... Au chipul acoperit.

— De ce? Nu cumva din pricină de boală?

— Cine poate ști...

Soarele ardea cumplit. Ne-am dat mai aproape de copacul între crengile căruia își avea pândarul podișca lui și ne-am așezat acolo la umbră. Negreșit că pândarul avea părul negru. Altminteri, la ce i-ar fi trebuit esența de trandafir?

— Știi, Sukrii, fetele noastre te lasă, când vor, să le tragi și de codițe.

— Zău? Tiii! Tare bune mai sunt fetele voastre!

rămase adâncit în gânduri, apoi tuși de vreo câteva ori și mă trase de mânecă. Ei, *arcadaș*, da fetele voastre îi lasă și pe alde noi să le tragă de codițe?

— Dacă vor.

— Și vor?

— Când le dă ghes dragostea, vor...

Capul lui se muncea să gândească la toate aceste lucruri nemaiauzite și se pleca în piept, împovărat de griji, întocmai ca un pomișor încărcat de roade timpurii.

— Da vouă, ai?

— Ce vrei să spui, Sukrii?

— Vouă vă dă ghes dragostea?

— Cum nu, firește, și nouă ne dă ghes.

— Vai, vai! Și... *arcadaș*?

— Ce este, Sukrii?

— Și... dragoste în trei se poate? Da? Ori nu se poate? Sukrii mă privea rugător, ca un mieluț pe care îl lași afară din strungă.

— Eu n-am nicio vină în asta, Sukrii. Eu aș vrea să se poată, numai că niște băieți de la oraș spun că nu se poate. Am întrebat și pe o băbuță care-mi cârpea mie nădragii și ea mi-a spus la fel. „Nu, zice, ferească dumnezeu. Dragostea, zice, e așa ca la păsări, trebuie să fie doar pereche. Nu se poate mai mulți”.

— Aha...

O mare amărăciune i se zugrăvi pe chip, încât semăna cu un crin mititel și violet, lovit cu pietre.

— Lasă, nu te necăji, Sukrii, ai să găsești și tu o fată și ai să te împrietenești cu ea.

— Bine, da vreau să fie tot bălaie! Și vreau să mă lase s-o trag de codițe. Numai, știi, înainte de toate trebuie să aflu undeva dragostea, nu-i așa? Da cum afli dragostea, *arcadaș*?

— Dragostea o are ea, și dacă vrea îți dă și ție jumătate. Tu însă trebuie să știi...

— Co trebuie să știi? Întrebă Sukrii, lipindu-se de mine. Tu cum ai făcut? Învăță-mă și pe mine, *arcadaș*!

(Pe vremea când eram la Vertecopi, aveam un cățeluș

leneș și somnoros, care se învârtea peste tot nepăsător și nevinovat, încurcându-se printre picioarele oamenilor. Ori de câte ori venea vreun tren, el se urca pe un butoi, făcea sluj, deschidea larg ochii lui rotunzi și se uita țintă la locomotivă. Dar cu atâta încordare, cu atâta luare-aminte, încât ai fi crezut că se gândește să se facă mecanic atunci când va fi mare! Cu ochii aceștia se uita Sukrii la mine, așezându-se în fața mea și pregătindu-se să asculte „lecția”).

— Ascultă, Sukrii!

— Da...

— Mai întâi îi spui „Bună ziua”. Bagă de seamă, nu trebuie să uiți asta: „Bună ziua”.

— Și pe urmă?

— Pe urmă îi spui în fiecare zi „Bună ziua”, „Bună ziua”...

— Așa? Și-atunci... te lasă s-o tragi de codițe?

— A, nu! Mi se pare că nu te lasă încă. Asta nu-i ceva prea ușor, Sukrii. Pe urmă o întrebi: „Tu poți s-arunci cu piatra până la fereastra aia de colo?” Ea îți răspunde: „Nu pot”. „Păi, eu pot!” zici tu. „Atunci aruncă, dacă poți”, zice ea. Tu scuipi în palme, iei o piatră, o arunci și spargi geamul.

— Și pe urmă?

— Pe urmă stăpânul casei unde-ai spart geamul te bate. Ea trebuie să vină și să-ți pună mâna pe creștet, uite așa, și să-ți spună: „Nu plânge”. Dacă nu vine, Sukrii, atunci pleci tu.

— Și pe urmă?

— Pe urmă ea vede la tine ceva, un lăntuc, un briceag, un țignal. „Poftim, ia-l!” zici tu. Ea trebuie să se înroșească la față și să-ți spună: „Vai ce frumos e!”

— Și-l ia?

— Dacă vrea, îl ia...

— Și-atunci? Te lasă? Atunci poți s-o tragi de codițe?

— Nu, Sukrii. Nu trebuie să te grăbești. Într-o bună zi îi spui că ai văzut la râu niște broaște negre cu coadă și că broaștele astea înoată, îi spui că le-ai văzut cu ochii tăi

cum înoată, că nu ți-a fost frică de loc și că, dacă vrea, o poștești să vină să i le arăți. Ea o să se teamă. „Păi dacă o să fiu eu cu tine!” zici tu.

— Și asta-i tot?

— Stai nițel, nu te grăbi! maică-sa află toată povestea, pune mina pe ea și-i trage o bătaie zdravănă. Iar după ce a mâncat bătaie, Sukrii, s-ar putea să nu mai vină.

— Și dacă mai vine? Ia zi, dacă mai vine, *arcadaș*?

— Eheî, atunci... atunci, dragul meu Sukrii, mi se pare că poți să o tragi puțin de coade. Da știi, puțințel de tot... Auzi?

În gară era mare forfotă. „Hamalul” se oprise în capul peronului și pufăia din luleaua lui cât toate zilele. Oamenii intrau și ieșeau din vagoane ca albinele într-un stup. Tare murdar mai era „hamalul”! Și tare urât! Dar avea și lucruri falnice: niște slove rotunde, scrise cu vopsea albă îi trâmbițau calitățile. Toate vagoanele purtau câte un număr într-o grecească păsărească, într-atât de păsărească încât, închipuiți-vă, până și caporalul, feciorul zarzavagioaicei, care venise în concediu, se scărpină descumpănit după ceată, fără să poată pricepe o iotă. Pe vagoane scria: APOVARON1, iar dedesubt era și puțină filosofie: *Oameni 32, Iippi 6*. Cât despre *hippos*, mă lămuriră că înseamnă cal. Uite ce părere avea „hamalul” despre oameni! Treizeci și doi de oameni – șase cai! Tot era bine! Niște țărani bătrâni, auzind despre asemenea fasoane (caii să umble cu trenul!), gata-gata să plesnească de ciudă.

Pe câteva vagoane, în loc de *Hippi*, scria *Imion*. Se găsi cineva să mă lămurească și de astă dată, numai că eu nici nu mă gândeam să-i dau dreptate, hnionos-ul cică-i pe jumătate măgar și pe jumătate cal. Fleacuri! Chipurile, mi-au arătat un catâr (adică unul pe jumătate măgar) și atunci mi-am dat seama că așa sunt doar cei care mi-au spus asta. Nu era măgar nici de la mijloc în sus, nici de la mijloc în jos. Măgari erau aceia care-l botezaseră astfel, căci catârul, dacă îl făceai să-și lepede răgetul și îndărătnicia, devenea căluț, un căluț în lege.

Totuși ei prețuiau cât și oamenii: *Oameni 32, catiri 6*. Așa le și trebuie oamenilor, dacă au îngăduit să fie înjosiți. Ba se pare că aici nici nu scriseseră oamenii, ci niște catâri învățați. Poftim, vagoanele de colo nu-s pentru animale și li se spune foarte frumos altfel. Nici *Hippi*, nici *Imioni*, ci *KLINAMAXE*, adică vagoane de dormit. Așa li se spune. Asta da! O să mă întrebați: tu înțelegi ce înseamnă asta? Nu, firește că nu, dar oricum e mai bine decât cu aritmetica „hamalului”. Vagoanele astea de dormit erau ca niște căsuțe proaspăt vopsite: cu balconașe, cu fotolii, cu paturi, perdeluțe, fundițe, într-un cuvânt, cu tot dichisul unei case boierești.

În lb. greacă în original: Dara (n.t.).

Într-una din zile, Sukrii, pe care îl chinuia de multă vreme nedumerirea, mă întrebă:

— *Arcadas*, ce au oamenii ăștia de-și iau casele cu ei?

Nu știam ce să spun. M-am tot gândit, căznindu-mă să dibui un răspuns înțelept, dar n-am fost în stare.

— Habar n-am, Sukrii, zic eu.

— Să vă spun eu! sare unul de după gard.

Ne întoarcem amândoi și-l vedem pe Dimitros, un muncitor de la calea ferată, pe care nu-l înghițeau unii prin partea locului. Dimitros ăsta spunea niște lucruri de neînțeles pentru ei.

— Lasă, zic eu.

— Nu, nu! stăruie el. Să vă spun ca să știți și voi. Vrei să știi ce au oamenii ăștia de-și iau casele cu ei, Sukrii?

— Da, Dimitros.

— Au grăsime, Sukrii. Grăsime. Suferă de grăsime.

— De grăsime? Și asta-i o boală rea?

— Foarte rea, Sukrii. Pentru noi cei săraci e foarte rea.

— Și cum te lecuiești de grăsimea asta, Dimitros?

— Prin muncă, Sukrii.

— Și... ei muncesc, oamenii ăștia muncesc?

— Cum nu! Cu... mânuțele mele.

„Poftim! Nu spuneam eu că vorbește aiurea!”

— Nu pricepem nimica! zic eu răspicat.

— Nu-i bai de asta, bre. O să pricepeți voi mai târziu! Vorbele astea sunt ca vioara lui Nastratin Hogeia. Le auzi în tinerețe și le pricepi la bătrânețe.

Nu, nimeni din Vertecopi nu se putea înțelege cu Dimitros, muncitorul de la calea ferată, nici chiar oamenii mari, înainte de toate din pricină că nici nu catadicseau să se ostenească pentru asta. Zarzavagioaica spunea sus și tare că locul lui era la balamuc.

Iar băcanul, în fața căruia lumea își scotea pălăria până la pământ și a cărei părere avea-mare trecere, îi încredința pe toți, pe „cuvânt de onoare”, că Dimi (ros n-o să sfârșească bine, că o să-și lase oasele undeva într-o închisoare.

De sus, de pe movila pândarului, toate se văd blânde și liniștite. „Hamalul” vine pufăind, purtându-și vagoanele ca pe un șirag de mătănii. Domnul șef de gară se plimbă de colo-colo, pe peron, ca o corabie iute, luând ochii oamenilor cu mulțimea fireturilor de la pălăria lui. Conducătorii au dat parcă în mintea copiilor, se joacă toți cu țigările ca niște școlari. De aici, de sus, totul se vede cg-n palmă. Iată-l și pe Dimitros, muncitorul. A lăsat lopata din mână și acum umblă brambura ca un nebun. Caută pe cineva, dar zarva din gară îi acoperă glasul.

Am pornit să coborâm. Curând se dădea plecarea. Nu scoatem o vorbă niciunul. Ne uităm mâhniți în pământ și izbim cu piciorul în pietricele, de parcă ele ar avea vreo vină.

Cam pe la jumătatea drumului, ne iese în cale Dimitros, care alerga gâfâind peste câmp. De cum ne zărește, se face foc de supărare.

— Bre, Sukrii! izbucnește el mânios. Bre, Sukrii! maică-ta, bre! se zbate la pământ! Bunică-ta, bre! își dă sufletul! Acuși ți-ai găsit să hoinărești, păcătosule!

— Da ce-i, bre, Dimitros?

3*

— Cum ce? auzi la el! O să-mi ies din minți, mă! mai și întreabă! „Hamalul”, bre, pleacă! Pleacă, bre! A și plecat! Pricepi ce-ți spun? Acuma fugi. Gonește! La ce mai

stai? Dă fuga să-l prinzi! Pui de turc afurisit ce ești! Ia te uită la el cum umblă!

Mă, neisprăvitule, mă, o să plece și-o să te lase aici. Poftim la el ce mutră! Oh, de-ai fi fost al meu!

Ne repezim la vale ca niște căprioare care au simțit miros de pulbere. Locomotiva „hamalului” vine și se lipește de vagoane. „Pornim?” pare ea să le spună. „Fiuu! Totul e gata!” fac conductorii din țignale și intră în cuștile lor. „Hamalul” pufăie și se urnește din loc tocmai când apucăm noi să ne cățărăm pe gardul ce împrejmuiește gara.

Sukrii se avântă să ajungă din urmă trenul, ca un boboc de gâscă după șirul lui de frățiori. Dar „hamalul”, cumplit de neînduplecat, își vede de treabă, pufăie. „Puf! puf!” Sukrii țipă sfâșietor:

— *Anaaa... dur! Anagiiic... dur! dur!*³

Și goana începe.

— A! Sukrii! strigă oamenii aplecați în afară de prin toate vagoanele. Mama sa întinde brațele și brațele ei sunt ca niște crengi în bătaia vântului.

— *A, iavrum... A, gierim!*⁴

Toți bat în ochiurile zăbrelele ale ferestrelor și se tânguie răsunător:

— *Aai! Aai!*

— *A, Sukrii! A, caplan! Aai!*

Bătrâni și tineri, de-a valma, întind brațele, aruncă brăuri. Bunică-sa se opintește să oprească trenul și-l tot roagă, și-l tot dojenește.

— *Dur bre! Dur, bre!*

Sfâșietor spectacol...

Vrând-nevrând „hamalul” își încetinește pentru o clipă mersul, și asta nu din bunătațe, ci pentru că e aproape de macaz, unde se cere multă băgare de seamă. Sukrii îl ajunge din urmă. Ba chiar întinde și minutele să se agațe, dar nu izbutește... Un vacarm de fluierături se auzi deodată și un țipăt îngrozitor, înspăimântător, izbucnit din mii de piepturi:

3' În lb. turcă în original : Mamă. stai ! Măicuță, stai ! stai ! (n.t.).

4 În lb. turcă în original: Hai, odorul meu, hai, sufletul meu (n.t.).

— *Aaa!!!*

„Hamalul” se pierde în depărtare și un alt tren intră în gară. Și are roțile însângerate, însângerate de trupul stârtecat al unui copil, al unui turculeț de zece ani. N-a mai rămas nimic din el, decât câteva pete de sânge pe roțile unui tren.

Dimitros cel sucit și flecar își șterge fața de sudoare cu mâneca și, pe furiș, pe furiș, ca să nu bag eu de seamă, își șterge și ochii. Oh, de ce-or fi trenurile atât de neînduplecate?

Acum, bunica lui Sukrii nici n-o mai îi suilând. Acum, mamă-sa bocește. Și bocetul ei aleargă pe șine. Ei nu-i mai pasă dacă trenul merge, nici încotro merge. Nu-i. mai pasă dacă vreodată ar a pune undeva, nici unde ar ajunge. Sufletul ei a rămas în urmă, la Vertecopi, zdrobit, aplecat deasupra unui trupșor sfârtecat, bucăți de carne terciuite, negricioase Cgierim, sufletul meu). Și „hamalul” poate că șuieră pe undeva, șuieră și gonește ca o nălucă alungată de un descântec, se tânguie amarnic și se târăște înainte pe câmpii ca să-și afle iertarea. Și are să se tânguie și are să se târască așa până-și va da duhul.

Și eu, vai! eu... Eu, care îmi împlTEAM vise amare de copil, vise ușoare și plăpânde legate de un turculeț din Caragiova, stau ceasuri întregi cu fruntea rezemată de gardul gării, fără să văd nimic înaintea ochilor, nimic, fiindcă totul stă înecat în lacrimi.

Se zice că buni și nevinovați cum sunt aici pe pământ, copiii, când ajung în cer, se prefac în îngeri. Dar acum dumnezeul lor turc a plecat, acum cine o să-i mai deschidă lui Sukrii poarta cerului, pentru că el nu știe vorbi decât turcește!

Rogu-te, bătrâne dumnezeu! De-ai să vezi în poarta palatului tău un turculeț negricios, să știi că el e prietenul meu, Sukrii. Poitește-l înăuntru! Și iartă-l, rogu-te, că are buzele puțin cam mari și nu mi-l supăra pentru asta. Te roagă asta un vânzător mititel și sărac din gară, care răcorea lumea. Dacă vreodată ai trecut pe aici, trebuie să-l ții minte. Era un băiat șchiop. Îți mulțumesc...

CAPITOLUL III

Nu mai puteam rămâne la Vertecopi. Toate trenurile care treceau mi se păreau însângerate. Să plec! Un turculeț stătea între lumea înconjurătoare și ochii mei. În urechi îmi răsună fără încetare zgomotul roților de tren. Fluierături, țipetele mame-și *Gerim*, sufletul meu. Brațe întinse, glasuri pline de rugăminți. Brâuri fâlfâind ca niște steaguri. Fesuri roșii ca macii, pe care vântul le smulgea de pe capete, purtându-le departe, departe, până la capătul lumii. Două mâini firave pe care le terciuiseră roțile de fier. „*Arcadaș, frățioare*, și ea o să mă lase s-o trag puțin de codițe?” Vai, Sukrii, mâinile tale firave s-au sfărâmat mai înainte de-a atinge ceva. Nici măcar n-am apucat să ți le strâng la despărțire. *Arcadaș, frățioare*, au să treacă mulți ani și n-am să-mi pot stăpâni plânsul gândindu-mă la tine. Am să plâng că te-am lăsat să pleci din lume fără hăinuțe, că nu ți-am dăruit haina mea, ca s-o ai acolo, la Istanb.il și să hoinărești printre vapoare, dacă cumva se află Istanbul și vapoare acolo sus în rai.

Frățioare, eu plec de aici. Plec pe jos și urc la deal. Nu mă pot sui în trenul care ți-a sfărâmat oscioarele. Plec. Am să-mi caut altă muncă; nu-mi mai place negustoria, nu, nu-mi mai place! Am să m-apuc... uite, am să m-apuc de... să zicem de... chiar așa, de ce anume să m-apuc? Brațele mele sunt subțiri ca niște creioane și eu nici măcar un creion nu-s în stare să țin în mână. Pentru asta, înainte de toate trebuie să fii burduf de carte, să știi ce vrei să spui și în ce chip ai să le înșiri pe hârtie. Abia atunci îți așterni gândurile pe hârtie, în chip de sporovăieli și certuri, **s**; u arme, sau bumbac și tot ce mai vrei. După aceea te duci și spui: Vând o „ceartă”, cine cumpără? Toată lumea o să râdă cu hohote, nimeni n-are s-o cumpere și tu o să rămâi flămând. Așadar asta nu a erge. Caută mai bine altceva. Pleacă, pornește la drum și umblă, fiindcă o să găsești ceva de făcut până la urmă... Munca te așteaptă undeva pe marginea drumului, o muncă tocmai potrivită pentru tine.

De la Vertecopi pornesc o mulțime de drumuri. Unul spre munți, altul spre mare. Altul se înfundă în desiș, altul

duce și se îneacă într-o baltă.

Un drum se abate pe câmpie și apoi urcă spre Voderia. Frumos oraș Vodena. Să te uiți și să te minunezi: cine oare i-o fi dăruit atâtea găтели? De departe seamănă cu o fată bogată și mândră, care nu lasă un săracan să se apropie de ea. Dar nu-i de loc așa. Dimpotrivă, e primitoare și bună. Nu lua aminte la gătelile ei. Fata asta se trage din țărani. Asta-i adevărul. De aceea e și plină de proșteime, întocmai ca o țărăncuță.

Am pornit la drum, mă duc s-o găsesc. Vreau să mă întind acolo, lângă râu, la umbra copacilor, să mă spăl de colb. Oare vreau într-adevăr să mă spăl de colb? Sau... vreau să plâng? Să plâng mult de tot? Da, vreau să plâng, pentru că inima mi-e grea și nu se poate s-o porți, nu, nu-i cu puțință să porți o inimă atât de grea, la urcuș.

Râul însă-i departe și, până ajung acolo, am să crăp. Mă așez pe o piatră, pe mal. Nu fac nimic. Stau nemișcat, fără să mă gândesc la nimic și deodată mă prăvălesc cu fața la pământ.

Eu eram cel care ședeam pe mal. Eu, și plângeam. Altminteri, de ce ar sta aplecat asupra mea țăranul ăsta bălan și de ce m-ar tot întreba ce am? (Bag de seamă însă că are ochi blajini.)

— Te-te! face el la măgărușul care-l însoțește, și măgărușul se întoarce să vadă ce vrea de la el. Ochii blajini ai țăranului se înțeleg cu brațele-i vânjoase. Hai să te sui pe măgar, îmi spune el în graiul lui.

Copiii au încredere în ochii blajini. Și-apoi ochii aceștia blajini sunt ai unui țăran cu vorba dulce, uriaș la trup, dintr-aceia care umblă cu privirile în pământ ca nu cumva să strivească vreo furnică. Îmi șterg ochii și mă ridic. Măgărușul se dovedi tare primitiv cu mine. Mă purta în spinare ca pe un fulg, plin de voie bună. Stăpănu-său îl tot îndemna la drum, făcând „te-te-te!”, și mergeau amândoi alături ca niște prieteni.

— Ți-e foame? mă întreabă țăranul după câtva timp. Nu vrei să mănânci puțină *bobota*?

Tii, măcar de mi-ar fi fost foame!

- Nu.
- De ce, bre?
- Nu vreau.
- Ești bolnav?
- Nu.
- Ei, atunci ce-i cu tine?
- Nimic...

Țăranul se încludă grozav.

— Bre! bre! bre! făcu el a mirare. Că mare boier le mai ții! Pe mine mă cheamă Cristas Machidon. Pe tine cum te cheamă? Bre... bre... Tare mai ești mândru!

Țineam din tot sufletul să-i mulțumesc pentru bunătatea lui. Voiam să răspund la tot ce mă întreba, dar dacă încercam să deschid gura, m-ar fi podidit plânsul numaidecât, într-atât de amară mi-era inima. Din pricina asta tăceam.

— Mulțumesc, Cristas, am spus eu într-un târziu și mi-am acoperit iute ochii cu mâna.

— Oh! iar plânge! De ce plângi, bre taică? Te-a gonit maică-ta de-acasă?

— Nu.

— Bre... bre... uite-l că iar plânge! Ce fel de bărbat ești tu, bre? Ai văzut tu vreodată un bărbat bocind? la zi!

Eu n-am scos o vorbă. Tăceam... Te-țe-te!" făcu din nou Cristas spre măgăruș.

— Tu înveți la școală? mă întreabă el.

— Nu.

— De ce? Ești sărac? Păi și eu sunt sărac! Halia-ha! Hai, bate palma cu mine! Și lasă, bre prostule nu mai plânge, nătângule!

Cristas ăsta avea un porumbel în inimă. Îmi dădu o bucată de lipie să mănânc și începu să fluiera. Era îmbrăcat după portul locului. Pantaloni bufanți de culoare verde. Ciorapi lungi până la genunchi, cusuți măiestrit cu ramuri și stelute. Niște încălțări foarte ciudate, din piele de bou netăbăcită, strânsă bine pe picior și legată până la gleznă cu nojițe, care semănau cu niște calce mici, cu vârful înainte. La mijloc, în loc de cingătoare, era-încins cu

o basma brodată. De la cheutoare atârna fudul un lanț lucios, cu un briceguț care, la capăt, se înfunda într-unul din buzunare. Un adevărat flăcău, macedonean get-beget, nici nu se putea să arate altfel. Pe lângă toate acestea, trebuia să fie rumen la față și părul să-i cadă pe sprânceana dreaptă.

— Cristas...

— Zi!

— Ce meserie ai tu?

— Eu fac de toate...

— De toate?

— Da, chiar așa.

— Da scrib poți să fii?"

— Scrib! Ha-ha-ha! Ce, asta-i muncă?

— Păi ce e?

Atunci Cristas mă lămuri că munca de pe urma căreia nu asuzi e bătaie de joc.

Mi-a povestit că iarna căra lemne de la munte și că în clipa de față muncea la făcut cărămizi. Bună muncă, bărbătească.

— Și câștigi bine, Cristas?

— Când muncești bine...

— Da acolo e de lucru și pentru copii? Spune-mi, Cristas, te rog mult de tot.

— Da, este.

— Bine, atunci ia-mă și pe mine cu tine.

— Zăăău? măi tăicuță, păi tu ești mititel. Așteaptă întâi să crești, să te faci mare.

— Cine să mă crească pe mine, Cristas? Eu sunt» singur pe lume. Îmi port singur de grijă.

O tristețe adâncă se zăgăvi pe chipul lui.

— Oh, bre taică, oh, bre! și se apucă să-mi arate în greceasca lui stricată că la cărămidărie trebuie să în vițel cu pielea groasă ca să ții, că asta-i o muncă de câine, că ai un câștig de batjocură, abia de-ți ajunge să-ți duci zilele și că stăpânul era un porc. Nu, nu se poate să vii acolo.

— N-am încotro, Cristas. Altceva nu găsesc de făcut.

Cristas răsuflă din adâncul pieptului.

— Fie, zise el. Dacă așa stă treaba, ce să-i faci? Bine. Ei, hai, bate palma. Vrei s-o pornim chiar acum?

— Aș vrea săptămâna viitoare, dacă nu ți-e cu supărare.

Și atunci Cristas mă lămuri pe ce drum să apuc, cu răbdare ca un învățător, bun ca un tată. Îmi spuse totul de-a fir-a-păr și pe urmă îmi arătă drumul pe care trebuie să apuce el. Iar la sfârșit mă ajută să cobor pe lângă râpile sălbatice, în adâncul cărora vuia apa Vodenei.

CAPITOLUL IV

Și iată-mă din nou sub terasa înspumată a orașului nostru. Râurile fac salturi uriașe în gol și se topesc ca o pulbere albă în văzduh. Minunat oraș. La Vertecopi se vindea poza lui pe o drahmă și, cu toate că nimeni nu se ostenea s-o cumpere, femeia cu ilustrațiile nu se lăsa păgubașă. Era o spălătoreasă între două vârste, care gospodărea pe la toți burlacii din gară. Ori de câte ori suiera trenul, lăsa ruiele în albie, își ștergea mâinile, lua degrabă cutia cu ilustrații și alergia pe peron.

În prima zi când se apucă de noua meserie, îndeletnicirea asta a ei era pentru toți o taină. Niciunul dintre noi nu știa ce anume are de vânzare în cutia aceea. Tușa Caternic o lămuri însă și pe asta.

— Ce are mătușa în cutia aia de carton?

Tușa Caternic își mângâie mustața și zise:

— *Paisagii* din Vodena.

— Și ce folosește de pe urma lor, tușă Caternic?

— Păi, uite că folosește, și încă foarte mult, de vreme ce câștigă treizeci de bănuți la bucată.

— Da vorba asta, *paisaj*, ce înseamnă, tușă Caternic? Nu știi matale să-mi spui?

— Ce-nseamnă? Cascadă! Uite, asta înseamnă.

Noroc de priceperea tușei Caternic, fiindcă altminteri aș fi rămas orb pe lumea asta.

Da, avea dreptate tușa Caternic. Cascada era frumusețea și mândria orașului nostru. Când apa mugește, sfărâmându-se de pietre, auzi glasul orașului, căci glasul lui e glas de apă. Apa se rostogolește pe treptele terasei și,

în loc să se verse pe câmp, ajunge de-a dreptul în rai, întrucât câmpia Edesei e un adevărat rai. Te uiți la ea și te minunezi cum de-a lăsat-o Dumnezeu să-i scape printre degete și nu și-a făcut aici o moșie eu vii și ogoare? Dar de te uiți mai bine, vezi că Dumnezeu nu are nevoie de sfatul tău. În mijlocul câmpiei se înalță, mândră, biserica Sfânta Treime, unde Dumnezeu s-a mutat cu toți ai lui. (Tatăl, fiul și Sfântul Duh.)

Cristas mă lăasă sub niște copaci uriași și plecă. M-am speriat de umbra lor deasă, de parcă m-ar fi apucat noaptea în pădure. Nicăieri pe lume nu s-au pomenit copaci mari ca la Vodena. Rămâi uimit de înălțimea și de frunzișul lor bogat. Cireși nemaivăzuți, cât niște platani, nuci ca în basme. Smochini care nu se mai sfârșesc, că, dacă vorbești din vârful lor, nici nu se aude până jos ce spui. Pruni ca niște policandre. Meri cu obrații rumeni, plini de mingi mialele și roșii, corcoduși încărcăți cu bile care se mănâncă.

Un norod de ape le șușotește la rădăcină și ei suie pe înălțimi, tot mai sus, ca să nu se ude.

Aici cresc niște copaci care ajung până la Dumnezeu și care rodesc niște șiraguri de mărgele dulci și negre. Se numesc *carabtibu*. Mănânci din ei cât poțestești. Nu au stăpân. Între crengile lor se încolăcesc ramuri de viță, dintr-aceea care nu vrea să aibă nimic de-a face cu via. Și ele se cațără în sus, să-și coacă strugurii într-ascuns, departe de ochii omului. N-am mâncat niciodată struguri de la vița asta. Mi-era frică să nu-și întindă sforile și să nu mă lege de vreun trunchi negru. Copacii carabubu se arătau prieteni la cataramă cu vița de vie. De unde și până unde? Dar aici, la Vodena, vezi toate ciudățeniile de pe lume. Oameni cu pălării de pai, evropenești. Țărani învârtindu-se prin târg numai în izmene, magari urmându-și cu supunere stăpânii. Mici pâraiașe care trec pe dedesubtul caselor, ai căror stăpâni se dovedesc prieteni cu apa, întocmai ca fahirii cu șerpii. Casele sunt apăsătoare, murdare. Multe din ele au zăbrele la ferestre. Acestea se păstrează dinainte vreme, când cadănele te

priveau ascunse în spatele ferestrelor, iar tu habar n-aveai. Acum nu mai e nevoie de așa ceva. Grecoaicele spânzură peste pervazuri, aplecate în afară până la mijloc. Acum nu mai e nevoie de așa ceva. Totuși, casele rămân în picioare, nimeni nu le dărâmă. Multe case sunt împrejmuite cu ziduri mai înalte decât acoperișul. (Oamenii vor să nu le afle nimeni tainele, vor să le știe numai ei și Dumnezeu.) Acum mahalalele turcești gem de refugiați. Noii-veniți sunt doar sărăcie și îngândurare. Calcă de-a dreptul prin noroi și miaună ca niște motani. Localnicii nu i-au îndrăgit. Ei au obiceiuri ciudate și vorbesc graiuri de neînțeles. Cântă cântece stranii. Când au dat cu ochii de apele de aici, s-au speriat. S-au temut să nu dea prin udătură și să nu se spele fără voie pe picioare. Dar nici localnicii în privința asta nu rămân mai prejos. Da, firește, ei îndrăgesc apa. Dar o îndrăgesc, să zicem, ca pe un trandafir, de care nu se ating, ca nu cumva să se ofilească.

În graiul slavo-macedonenilor Vodena înseamnă *orașul apelor*. Acum, orașului i se spune *Edesa*. Numele ăsta nu i se potrivește de loc. Când l-au auzit pentru prima oară, localnicii au râs cu hohote. Dar după un timp au început să-l numească așa și ei, și chiar în gura mare, pentru că li se șoptise ceva la ureche care i-a ars ca un fier roșu. „Puteți să-i spuneți cum vreți voi, glăsuia șoapta aceea, oraș al apelor și alte asemenea porecle, dar ascultați un pic și pe urmă râdeți din nou dacă vă dă mina: Vodena înseamnă *orașul bolilor*, mintoșilor! Toată Grecia o să râdă de voi!” „Bre! făcură localnicii. Ne-am dus pe copcă! Păi atunci să-i spunem și noi *Edesa* și să scăpăm de belea”. Mai întâi ceilalți au vrut să boteze orașul *Eghe*, cum se numea pe vremea lui Alexandru Machidon, dar localnicilor nu le-a venit la îndemână. Să crape de ciudă și mai multe nu. Noilor-veniți li s-a făcut milă de ei. „Dacă vreți să-i zicem *Edesa*, atunci ne luăm vorba înapoi”. „La naiba, fie și așa, s-au gândit localnicii. Decât să-i zicem *Eghe* și să râdă ei, mai bine îi zicem *Edesa* și râdem noi!”

Și așa au căzut la învoială să-i spună orașului *1 desa* și de vreme ce și lor le-a convenit, noi nici nu se cuvine să

mai vorbim.

Vodenenii au o mare slăbiciune pentru măgari. Poți să găsești o casă fără icoană, dar una fără un măgăruș nu găsești în rușul capului. Curtea fără „te-te” e ca o colivie fără ciripit. Oamenii strigă „te-te” la măgăruși atunci când vor să-i oprească în loc. Se duc la moară? Măgărușul. Se duc la lemne? Tot așa. Omul din mahalaua săracă nu pleacă nici la plimbare fără măgărușul lui.

La o adică poți să-i spui și altfel Vodenei, să mi-i spui oraș, și să ai dreptate. Cum să-i spui oraș când, în loc de străzi, are doar pâraie? Și în loc de automobile – măgăruși? Cum poți să trăiești într-un oraș și să umbli prin inima târgului în izmene? În fața restaurantelor, a instituțiilor, a cafenelelor, a prăvăliilor, ba până și în fața teatrului, șiruri întregi de măgăruși își așteaptă răbdători stăpânii. Când treci pe lângă unul și-i aduci vreo jignire, dacă te-a zărit cumva ochiul stăpânului, atunci pregătește-te de moarte. Teatrul este o fostă moschee și se numește *Alexandru cel Mare*. Toate clădirile de seamă, toate piețele și asociațiile din oraș poartă numele lui Alexandru cel Mare. Vodenenii îl au în mare cinste pe acest rege macedonean. Duminica, vreo câțiva dintre ei, îmbrăcați în straie nemțești, urcă pe scena teatrului și răcnesc pe întrecute, iar vodenenii din sală plâng de parcă le-ar fi omorât cineva tatăl. Comediilor care se jucau altă dată, adeseori li s-a pus capăt din pricina unor femei care au răs și-au tot răs până au pățit rușinea ce-o bănuieți.

Alături de teatru – se află poșta, unde vine lumea cu scrisorile. Poșta asta e culmea ciudățeniei. Nu vreau să-i ponegresc, dar mi se pare că stăpânii ei nu sunt în toate mințile. Toată ziua bat câmpii și vorbesc de unul singur. Iar alte dăți îi auzi, tam-nisam, cum stau de vorbă cu satele. De atâta sminteală nici nu știu ce să mai iacă; pun mâna pe o râșniță de calea, învârt de miner și se sfădesc toată ziua ba cu un sat, ba cu altul. „Ardea, Ardea. Mai o dată, Ardea! Haida, drăguță! Cu tine vorbesc. Cu tine, Ardea. Nu, Dragumanița! Nu te băga! Vreau Subutscu. Hai, hai, măi trate! M-auzi? Cu tine vorbesc, m-auzi? Subutscu! Hai o

dată, hai Subutscu, că mi s-a tăcut lehamite! Cum? Ești Tustiani? Păi ce naiba te bagi și tu peste mine? Subutscu, hai Subutscu, pentru Dumnezeu!” Și strigătele acestui smintit care vorbește cu satele țin așa până seara. Se vede cât de colo că-i lipsește o doagă, altminteri la ce-ar aștepta zi de zi la intrare un jandarm cu pușca, gata să-l înhațe?

La Vodena găsești mai multe fructe decât pietre. N-ai loc să treci din pricina pâraielor și a fructelor care se aștern peste tot. Pâraiele curg la vale, limpezi, prin mijlocul străzilor, și fiecare stradă are pâraul ei. Iar copacii își pogoară crengile deasupra caselor și le acoperă de nu mai e chip să găsești orașul. Norii cu ploaia n-au nici ei cum să-l găsească și dacă aici plouă vreodată, plouă din - greșeală.

Toată Edesa nu-i decât o treaptă spre cer. Vladova, treapta de mai sus, ceva mai mititică, e chiar sora Edesei. Și de amândouă aceste trepte atârnă, ca niște pânze, ape albe și înspumate. Ele sar ca nebunele din treaptă în treaptă și se duc de se îneacă în marea Salonicului. În vecinătatea apelor ce atârnă ca niște pânze, pe un loc înalt și bogat în verdeață, se află cimitirul. E atât de frumos, atât de verde, dăruit cu atâta umezeală și atât de îmbietor, încât ți se pare ciudat și te întrebi de ce oare vodenenii nu-și lasă orașul și nu se mută cu toți ai casei la cimitir?

Dar și așa, cu toate că mai prejos față de cimitir, Edesa rămâne cel mai frumos loc de pe lume pe care și l-a ales omul ca să vadă lumina soarelui. La urma urmei, cimitirul tot al ei este! Bogăția de ape, norodul de copaci, blândețea localnicilor te atrag de pe meleaguri depărtate să vii, să o săruți și apoi să mori. Nu o văzusem decât de două săptămâni și iată, sunt ca un copil care se întoarce la maică-sa după o călătorie îndelungată. Edesa nu mi-a arătat niciodată dragostea ei, dar nu mă oprește s-o iubesc și eu o iubesc nemărginit de mult. Și asta tot dragoste este. Mă scald în apele ei, mănânc din bunătățile ei, dorm la umbra copacilor ei. Oare asta nu-i dragoste? O să spuneți că nu-mi dă voie să învăț în școlile ei. Dar cine știe, poate că ea vrea asta și alții nu-i dau voie?

Am ajuns sus, pe terasă. Las în urmă mahalaua refugiaților și intru în oraș. Răcoarea Edesei îmi urează bun venit. Bună ziua, preafrumoaso! Iată, m-am întors din nou la tine!

CAPITOLUL V

Ghinioanele și suferințele, supărările și nenorocirile merg mină în mână pe lumea asta. Vine una și-ți bate la ușă și după ea dau buzna toate, grămadă, cum se năpustesc corbii asupra leșului. Abia răsuflă că ai scăpat de una și tabără alta peste tine. E o vorbă bătrânească: „Nici n-apuci să spui «Slavă ție, dume zeule», că numaidecât îngâni «Ajută, preasiântă fecioară!»”.

Cărțile care lămuresc asemenea lucruri, adică tainele vieții, glăsuiau limpede: „Cuțitul morții are două tășuri”.

Tot așa și pe spinarea mea firavă soarta îmi repede câte una și după aceea vino-ți în fire dacă ești în stare. Doar mâna ei se ridică și coboară mereu, mereu.

Abia au apucat să mi se usuce lacrimile din ajun și astăzi noi șiroaie îmi brăzdează obraji. La început nici n-am băgat de seamă. Da, clopotul a avut grijă să mă întâmpine încă de pe drum, înainte de-a intra în oraș, să mă întâmpine și să-mi vestească moartea cuiva. La urma urmei, ce era să facă? Moartea ținea doar în ghearele ei un oraș întreg. Tocmai vreun cunoscut de-al meu să fi ales? Dar zău, ce oraș ar mai fi ăsta, dacă n-ar mai muri câte unul, din când în când? Și-apoi mai trebuie și moartea să-i învețe minte pe cei vii, dacă cumva aceștia au putut vreodată să bage ceva la cap.

Moartea de astăzi era însă o moarte deosebită. Clopotul prinse a bate lung, vestind-o cu glas trist și răgușit, ca și când s-ar fi cunoscut cu răposatul. Și chiar așa era. Ei doi se cunoșteau foarte bine. (După cum vom vedea îndată.)

Astăzi, moartea mi-a jucat din nou o festă. Ieri a smuls de lângă mine un bun prieten, un turculeț, pe Sukrii, dumnezeu să-l ierte. Și astăzi...

Lumea află noutatea odată cu răsunetul celor din -, tăi dangăte.

- Cine-a murit?
- Peios.
- Cum, *Ceasul*?
- Da, întocmai.
- Vaii!

Da, așa era. Moș Peios, prietenul meu, poreclit *C. Easul*, care îmi arăta calea cea dreaptă, zicându-mi: „Tu pe calea asta să mergi” și care mă învăța colindele din bătrâni.

Sedea sub platanul de colo și mă dăscălea cum trebuie să cânt psalmodiile. „De la bun început, să știi, spunea el, că toți țârcovnicii din orașul nostru scârțâie ca niște pietre de moară! Să-ți intre asta bine în cap! Acuma vino-ncoa’, istețule. Dă isonul ca să pot începe *Doarme Tanasis*. Era un tropar care nu mi se părea tocmai bisericesc, dar care îi plăcea grozav lui Moș Peios. Atanasios Bilișis, cântărețul de frunte al mitropoliei, pe care l-am întrebat cum și ce fel, m-a lămurit că acela care mi-a spus asemenea lucruri e un măgar eretic, și nimic mai mult. Și el, Bilișis, l-a blestemat din toată inima. „În loc de *Doarme Tanasis*, ar trebui să cânte *Valul mării*, dragul meu, zise el. Lasă-l pe zezzecul și necredinciosul de Peios! *Valul mării* ar trebui să cânte, dar el e un anticrist și-și bate joc de mine, Tanasis, omul lui Dumnezeu! Pricepi?”

Acum toate acestea s-au dus pentru totdeauna. S-au dus – și colindele din bătrâni, și notele muzicale *pavu, gadi, zoni-pa* 1 și troparul *Doarme Tanasis*, toate s-au dus.

Acum doarme el, Peios. Doarme și n-o să se mai trezească niciodată. Niciodată, niciodată, niciodată.

Am aflat vestea cea amară chiar pe drum.

4*

— A murit Peios...

Inima îmi zvâcni surd, abia auzit. S-a dus Peios, omul bun și blând ca un înger, *Ceasul* orașului. Era cel mai drag prieten al copiilor și cel mai priceput clopotar. Nu puteai să-i găsești pereche în lumea întreagă. Dar de ce trăgea el clopotul? Să ne lămurim: moș Peios trăgea clopotul ceasului. Pentru că și ora –, șui nostru își avea ceasul lui,

aveam și noi o asemenea mândrie. Numai că se deosebea nițel de celelalte ceasuri de oraș. În loc să avem un ceas, aveam doar o clopotniță cu un clopot vechi și gălăgios, de care atârna o iunie până la pământ. Cât despre clopot –, niță, să n-o prea lăudăm, nu era decât un minaret! vechi și dărăpănat. Dar ceasul? Unde stătea pitulat?] Aa! se încălzea în buzunarul lui moș Peios. În fiecare zi, la amiază, bătrânul se înțelegea într-ascuns cu cesulețul lui, se ducea până la minaret, scuipa în palme, apuca iunia în mână, tăcea clopotul să răsunе” cu putere de douăsprezece ori, astfel că lumea știa cum să se chibzuiască. Atâtea lovituri trebuie să tragă, douăsprezece. Așa glăsuia regulamentul. Dar oare au fost vreodată douăsprezece în cap?

Hei, iată, în asta stătea veselia, plăcerea, dragostea și bucuria copiilor, în greșeala lui moș Peios. Toată prâslimea de pe străzile învecinate, adeseori și de hăt, departe, pândeа de după colțurile ulițelor strâmte. Iar când bătrânul pornea agale de la cafeneaua de sub platan, călcând țaпtoș asemeni unui preot cu potirul în mână, ca să apuce funia și să vestească oamenilor că e ora douăsprezece, douăsprezece fix, nicio secundă mai mult ori mai puțin, puștimea dădea năvală și-i încurca socotelile.

Zi de zi, la amiază se stârnea mare tăрăboi acolo, la geamie. Până și berzele întindeau gâtul din cuiburile lor și râdeau să se прăпădească. „Taaac, tac-tac!” clempăneau ele răsunător.

Numărătoarea ceasurilor mergea bine până la doi.

— Unu! spunea moș Peios.

— Unu... repetau toarte cumiпți copiii, аșa cum luceau și la școală, cu învățatoarea.

— Do-i! spunea bătrânul.

— Do-i... giăsuiau după el copiii, cu mânuțele încrucișate la piept.

Bătrânul se umila în pene văzând cum îl admiră pentru măiestria lui de clopotar.

— Trei! urma moș Peios pițigăiat și acum se umfla ca

un balon.

Numai că aici balonul se spărgea dintr-odată.

— Cinci! izbucneau băieții și fetele în cor, și după asta totul mergea anapoda.

— Șa-se! spunea bătrânul, încurcat de-a binelea de atâta zarvă.

— No-uă! strigau răsunător copiii, ca niște fluiere lăutărești.

— Zece! număra bătrânul cu desăvârșire descumpănit.

— Trei! Hai, de la-nceput! țipau copiii.

Și abia acum îl lua la vale torentul numărătorii, iar copiii îl târau încotro voiau.

Și așa socoteala se ducea de râpă, bătrânul greșea întotdeauna cu numărătoarea, în vreme ce diavolii de copii țopăiau de bucurie ca niște nebuni. Se spune că niciodată în patruzeci de ani, nici măcar o singură dată, *Ceasul* n-a sunat de douăsprezece ori în cap. Dar lui moș Peios nici că-i păsa. Era nepăsător și liniștit, cu cugetul împăcat că și-a făcut datoria.

Dar prâslimea, cu glasuri asurzitoare ca niște trompete, nu se mulțumea numai cu atât și-l sâcâia mai departe.

— Cât e ceasul, nene?

Vezi bine, țineau să-l dea gata cu orice chip.

— Păi ce, sunteți surzi? mormăia bătrânul, prefăi cându-se supărat. Cât am sunat eu?

— Aha, va să zică-i ora douăzeci?

— Ce tot îndrugi tu acolo? Ceasul bate doar de douăsprezece ori.

— Și noi care am numărat douăzeci!

— Voi puteți număra și-o sută de băți! Da ceasul își știe el treaba mai bine. O dată ce arată cât arată, puteți număra până la cât poftiți: tot douăsprezece ci să fie!

Copiii sfârșeau prin a-i da dreptate pe ziua de astăzi] știind că mâine se vor aduna din nou acolo.

— Ei, poftă bună, moș Peios.

— Mulțumesc, la fel, dragii mei, răspundea bătrânul

cu blândețe.

Doi, trei veneau fuga și îi sărutau mina.

— Mâine bate ceasul?

— Păi se poate zi fără să bată? Numai că altă dat:! să nu-l mai încurcați pe moșul! Ne-am înțeles? făcea bătrânul eu prefăcută muștrare.

Așa spunea din gură, dar din ochi îi îmbia: „Vei niți, veniți, micuții mei. Veniți să mă încurcați la soț coteală, să nu trag clopotul taman de douăsprezece ori, fiindcă mi se pare c-au să fie cele din urmă pentru mine”.

— Cu bine, moșule.

— Eh, cu bine, ieduții mei dragi și fiți cu băgare de seamă cum mergeți pe drum, ne-am înțeles? I

— Mulțumim, bunicuțule. (Acum copiii îi spuneai „bunicuțule1”.) Cei care nu-i sărutaseră mâna se în torceau de i-o sărutau și ei.

Apoi plecau ciripind și țopăind, risipindu-se spre case.

Iar bătrânul își ștergea pe ascuns ochii, lega liniștii și pe îndelete funia de o ieșitură de zid și se înapoii la prietenii lui de sub platan, unde lua iar șiragul de mătânii în mâini.

— Ce ți-au mai tăcut dracii ăia de copii, Peios? întreba câte unul.

— Dă-le pace! Ceasul face mare haz cu ei. Ei numără douăzeci și el le strigă: „Cucurigu! e douăsprezece” și-i lasă să-și facă de cap.

— Da ceasul are dreptate?

— Ce tot spui? Ceasul are întotdeauna dreptate. Vorba ceea, poate greși notarul, poate greși popa, ceasul nu greșește. De el atârnă legile și profeții.

— Da când vin copiii și te încurcă?

— Eh, ei singuri se încurcă. Ceasul își știe rostul. Mai bine taci din gură.

Nu era nimic de făcut. Nu puteai să-l scoți pe bătrân dintr-ale lui nici cu înțelepciunea lui Solomon.

— Eu aș vrea să știu, sărea cu gura cel mai țâfnos și mai supărăcios dintre toți prietenii lui, neastânpărații

ăștia n-au părinți ca să-i țină în frâu și să nu-i mai lase să te necăjească în fiecare zi?

— Lasă-i, lasă-i, spunea cu blândețe moș Peios. Au și ei necazurile lor. Să mai răsufle și ei puțințel.

— Măi omule, degeaba, eu nu-s ca tine și pace! Într-o zi am să iau o nuia...

— Cum?! făcea bătrânul sărind de pe scaun. Îndrăznește numai! mai bine vezi-ți de treabă. Poftim! Te-am tocmit eu cumva să ai grijă de ceasul meu?

— Ei, hai, potolește-te, am glumit și eu!

— Nu, măi cuscre, glăsuia moș Peios, chipurile ca să-l îmbuneze. Să nu mai spui vorba asta, nici să nu te porți urât cu copiii, că, să știi, mă faci să-ți scap una așa, din greșeală.

Câteodată se abătea pe la platan și negustoreasa de verdețuri din Ianina, ca să-și spele marfa la cișmea. Și ei îi plăcea să-l necăjească pe bătrân.

— Astăzi ceasul a bătut cam de prea multe ori? moș Peios. O fi crescut ziua.

— A crescut neghiobia ta, asta e. Luați aminte cu toții: sunt douăsprezece evanghelii, doisprezece apostoli, douăsprezece ceasuri. Toate cu douăsprezece. Și tu mai ține-ți fleanca. Și se întorcea din nou spre cuscri, niște bătrânei pirpirii, veniți aici de prin alte meleaguri, care toată ziua își făceau veacul sub platanul cafenelei *Neuitatul Epir*. Moș Peios plecase de acolo pe când era un flăcăiandru și până azi, la adânci bătrâneți, spunea oftând: „Binecuvântate locșoare”, dar nu se hotăra să se ducă să sărute pământul natal. Și așa se făcuse aici băștinaș în lege. Localnicii îi schimbaseră până și numele. Ieșise din cristelniță Constantis, iar ei îl botezaseră Peios, ca să le vină mai ușor.

Azi așa, mâine așa, anii treceau ca apa curgătoare și moș Peios, *Ceasul*, greșea la numărătoarea bătailor de clopot și albea, greșea și se rostogolea spre mormânt. Povestea asta ținea de ani de zile. Copiii deveniră bărbați, fetițele, mame, numai *Ceasul* rămânea tot acolo! Alți copilași ieșeau din găoace înadins ca să-l încurce pe bătrân

la socoteală. Dar nu era niciun tată care să-și mustre odrasla, fiindcă și el, pe vremuri, făcuse la fel. De altminteri nimănui nu-i părea rău și nimeni nu se supăra. Totul era că ceasul suna și suna întocmai la douăsprezece. De câte ori suna? Pentru asta n-avea rost să-ți bați capul.

Și toată lumea îl lăsa să greșească. Să sune ora și să greșească numărătoarea după cum aveau chef copiii. Destul că le făcea obraji roșii, pentru că cine-l putea întrece pe bătrân? Și cine putea să pună atâta roșeață în obraji copiii?

Astăzi însă obraji păliră. Ochii cătau în pământ, plini de lacrimi. Moș Peios, după ce a greșit, a greșit, și greșit neconținut patruzeci de ani în șir, azi, în revii rsatul zorilor, s-a dus să se odihnească acolo unde nu sunt nici ceasuri, nici încurcături, nici griji, ci numai liniște, liniște și îngheț.

În ziua aceea, la amiază, se spune că pentru prima dată după patruzeci de ani s-a auzit clopotul sunând întocmai de douăsprezece ori. Și toți au înțeles.

Toți au înțeles că moș Peios n-o să mai greșească, pentru că locul unde s-a dus e atât de lipsit de bucurii, atât de lipsit de bucurii, dumnezeule! încât oamenii nu mai greșesc!

CAPITOLUL VI

În două zile am fost gata cu pregătirile de plecare. C. izmarul mă făcu să mai zăbovesc nițel, în schimb îmi dresе ghetele cu multă grijă. Îmi puse niște pingele fără de moarte! Pe lângă asta, nu-mi ceru niciun ban pentru ceea ce făcuse în plus. Acum nu-mi mai lipsea nimic. Luni puteam s-o pornesc la drum. De la noi dar n-aș se vedea Vladovo, satul despre care îmi vorbise C.ristas. Acum se numea Agra și ieșise cu casele până sus pe deal ca să mă întâmpine.

Numai că... de ce n-aș spune-o? plecam din oraș «mi inima îndurerată. Aici, în oraș, rămânea Siica.

Sedea pe o ulicioară strâmtă, cu case vechi de piatră; cu locuiam peste drum de ea, într-o casă dărăpănată - și cu acoperișul ros de vreme.

Era o fată bălaie. Învăța și la școală, în clasa a treia.

Avea mâinile mânjite de cerneală și caietele pline de zerouri. La drept și la drept vorbind, mâinile-i erau învinetețite mai mult de nuiua învătătorului decât murdare de cerneală.

Mai avea și alte pete albastrii, numai că vina acestora n-o purta nici nuiua învătătorului, nici cerneala din călimara ei, ci maică-sa. Dumnezeule! *mamă* am spus? Strigoaică! Da, da! Asta era maică-sa! O strigoaică și nimic mai mult! Era destul să audă pașii fetei ca să se prefacă într-un adevărat demon. Cumplită mamă mai avea Siica! O lungană zdravănă ca un urs, de trebuia să aplece capul când trecea pragul ușii.

— Siicaaaa! striga ea răgușit ca o sirenă de vapor. Iar umbli cu veneticul ăla? Iar cu ologul ăla? Aaa, ah! Voincoa' să-ți dau eu ție! Aaa-ah! Voincoa' să te omor! Și o înșfăca de unde apucaii iar țipetele Siicai cutremurau ulicioara noastră de laj un capăt la altul.

— Aoleu, mămică! Nu mai fac! Nu mai fac! se tânguia ea plângând.

A doua zi îmi arăta vânătăile lăsate de mamă-saj se grăbea să-și tragă fusta peste ele și spunea cu nepăsare:

— Nu-i nimic! Zău așa. Nu-i nimic! Și se apuca să glumească și să râdă.

Cum să n-o îndrăgesc pe Siica, dacă mânca atâta bătaie și știa totuși să râdă și să glumească? Da, tarfl o mai îndrăgeam. Ei însă nu i-am spus nimic. Habai n-aveam cum se spune asta unei fete, dar negreși că ceea ce era între noi doi era o mare iubire, fiindei mi se părea că nu se află nimic mai frumos pe lumi ca povestea noastră.

— Te doare, Siica? Tu mă minți. Te doare? f întrebam eu.

— Nu mă doare de loc, ți-am mai spus. Ba știi, de loc, de loc! și se bătea cu palma peste vânătăi, iar eu mă linișteam.

Atunci, mână în mână, porneam în goană spre câmp.

Găseam un locșor tainic, pierdut printre tufele de măracini și ne așezam acolo. Siica, cu ochii scăpărând de bucurie, scotea batista din sân. Batista era murdară ca de

obicei, dar brodată de jur-împrejur cu ață roșie și galbenă.

În ea aducea întotdeauna câte ceva șterpelit, fie o fructă ruptă pe furiș dintr-un pom, fie bomboane cumpărate cu bani furați. Le scotea degrabă la iveală și mi le înșira pe genunchi.

— Și asta, și asta, toate-s pentru tine. Asta-i pentru mine, făcea ea și își alegea cea mai mică bomboană.

— Siica, Siica. Ce sunt eu? o mustram încetișor. Toate astea sunt pentru mine, de ce?

Ea se mira:

— De ce?

— Da, de ce, spune-mi?

Siica rămânea pe gânduri câteva clipe:

— Nu știi, murmură ea nedumerită, vârandu-mi iute în gură o bomboană și tăcea.

Va să zică nici ea nu știa! Siica își smulgea un fir de păr din zulufii ei bălai, și-l puneă pe buze și apoi îmi mai vira în gură o bomboană.

— Mănânc-o și pe asta. Vrei să-ți spun de ce? glăsuia ea pe neașteptate. Eu știu!

— Vreau, Siica, fiindcă eu nu știu. Te rog să-mi spui și mie. Îmi spui? Da, Siica?

— Uite (eu așteptam numai ochi și urechi) - uite, pentru că sunt prăvălii unde se vând bomboane și pentru că sunt și pomi în care cresc fructe.

— Hm, prăvăliile și pomii sunt pentru toată lumea. Prăvălii și pomi erau și înainte.

— Înainte? nu, înainte nu erau de nici unele. Eu nu le-am văzut, nici nu le-am dorit.

Niciunul dintre noi nu se întreba dacă grădinile cu pomi au stăpâni. Pentru noi, cât vedeam cu ochii și de o mie de ori mai departe decât atât, tot ce mi colțea pe pământ și tot ce încălzea soarele era al nostru.

Și cu cât pomii erau mai frumoși, cu cât roadele lor erau mai dulci, cu atât le simțeam mai mult ale noastre.

Într-o bună zi am aflat însă că nimic nu e al nostru și ne-am întristat, vai, cât ne-am întristat! Iată cum s-au petrecut lucrurile. Eram cățarați într-un pom, un dud înalt,

și alegeam cele mai dulci dode. Nu ne păsa de nimic. Ea cânta și, cum nu se vedea nimeni prin preajmă care să ne stingherească, o lăsam să cânte în voie:

Maică-mea mi-a cumpărat Ciorăpei brodați. Dli - dli - dli - dli, Dli - Țli - dli - dli!

Deodată, întocmai ca harapul din poveste, o huidumă de om cu pușcă se ivi lângă noi.

Inima ne-a zvâcnit să ne spargă pieptul. Omul ăste cu pușca era înspăimântător la vedere. Atât de înspăimântător, încât ai fi zis că dumnezeu n-a avut alt; treabă și l-a plăsmuit înadins și anume ca să sperie copiii.

Vorba lui ne retează curajul de la rădăcină.

Ne spunea să coborâm, dar noi ne cățaram și maț sus, nădăjduind că n-o să ne mai ajungă cu pușca.

— Hei, dați-vă jos de-acolo, pușlamalelor! și mustățile i se mișcau ca niște clești.

— Nu, nu, nu!

— Haide o dată, draci împielițați ce sunteți!

Siica izbucni în plâns. Venise clipa să-i arăt ce bărbat sunt. Ei, și după ce tușesc în sec, scot capul la iveală de după o creangă:

— Nene, zic, aruncă pușca și ne dăm și noi jos. Eu unul făgăduiesc.

— Nuuu! se tângui Siica. O să te-mpuște în cap. Nu vreau, nu, nu! Nu vreau!

— Haideți, obraznicăturilor! strigă pândarul înfuriindu-se tot mai mult.

Acum era nevoie să intervin din nou:

— Nene, uite ce, ascultă. Lasă-mă să mă dau jos să-ți spun o vorbă și pe urmă n-ai decât să mă omori dacă vrei. Da mai înainte vreau să-ți spun vorba asta.

— Hai, vino!

M-am dat jos din dud și am început să îngân ceva. Mai mult înghițeam vorbele.

— Ce-o să ne faci? Îl întreb.

— O să vă trag o bătaie bună!

— Cât? Douăzeci de bețe? O sută?

— Două sute.

— Mai puțin nu se poate?

— Nu!

— Atunci... bine, și am înghițit în sec, dar să mi le tragi mie pe toate. Am strâns din dinți, m-am aplecat cu fața la pământ și așteptam loviturile.

— Nu! Mie să mi le tragi! Mie să mi le tragi pe toate! strigă Siica, lăsându-se să spânzure de o creangă. Era prea sus și nu cuteza să-și dea drumul jos, dar nici să se urce la loc în pom nu putea. Stătea așa, spânzurând de creanga aceea, și fustița-i se umflase ca un clopot.

Pândarul o apucă de picior și începu să i-l poarte încoace și încolo, o dată, apoi încă o dată, ca pe o limbă de clopot. După aceea i se lăcu milă de ea, o prinse de mijloc și o așeză încetișor la pământ.

O luă din pom ca pe o lumânărică, o așeză alături de mine și eram roșii-roșii amândoi, iar el ne privi sălbatic cu niște ochi albi de tot.

— Nene... murmură Siica rugător, nene... Și tremura ca varga. Tu, nene, ești om bun, de ce vrei să ne omori cu pușca? Îți dau bomboane, uite, și, desfăcând batista, scoase la iveală cea din urmă bomboană. Poitim, nene, poftim, ia și mănâncă, e foarte dulce, și se grăbi să i-o întindă.

Ne uitam amândoi în ochii pândarului și vedeam cum albul lor scade din ce în ce, lăsând pupila să iasă la iveală, cum mustățile se mișcă, se mișcă și rid și cum toată fața îi râde, toată fața! Duse bomboana la gură, întinse mâinile, ne mângâie pe creștet și își roti privirile în jur. Și din ochii lui am înțeles că toate livezile și toți pomii sunt ai noștri.

Din ziua aceea, hoinăream fără teamă prin livezile; noastre și ne alegeam cele mai bune fructe.

Întreaga natură era în sărbătoare.

Eram înfrățiți ca frunzele într-un pom, ca pietricelele de pe țarm. Mâncam mure crude și ne strâmbam de acreală. Când se zgâria unul, ne văitam amândoi! Intram până la genunchi în apa pâraielor, alergam sub soare și închideam ochii din pricina luminii lui orbitoare. Mâna dreaptă a Siicai ne ștergea fruntea nădușită și mie și ei.

Mâncam fructe dintr-o batistă mică cu monogramă roșie, la fel de frumoasă și de murdară ca de obicei.

Toată viața era a noastră. Toată viața alcătuită din mici particule luminoase, care se perindau de dimi: neață și până seara, era a noastră.

Școala – iată norul cel rău pentru Siica.

— Măine te duci la școală, da? Nu-i așa că te duci? spunea eu rugător. Să te duci, auzi Siica?

— Nu! se alinta ea. Nu mă duc! Lipsesc și mâine.

— Da eu nu vreau! Nu vreau să chiulești. Vreau să te duci la școală.

— Atunci mergi și tu cu mine.

— La școală sunt numai fete și pe mine nu mă primesc. Și-apoi, eu sunt mare, trebuie să muncesc și să-mi câștig pâinea.

— Lasă, fur eu pâine de-acasă și ți-aduc și ție.

— Nu, nu vreau! Să nu faci una ca asta, nu se poate!

— Ba am să fac! Ba se poate!

— Da eu mai am nevoie și de alte lucruri.

— Am să-ți aduc de toate.

— Am nevoie și de casă, și de haine, și de ghete, și de cărți.

De data asta avântul Siicai se curma brusc. Unde să găsească ea atâtea lucruri? Acum nu mai era vorba de corcodușe și nici de bomboane. Era vorba de ghete, de haine! Nu-ți ajungeau nici doi pumni de bani ca să le cumperi.

— Și crezi că nu pot, ai?

— Nu, nu poți.

Ea izbucnea nestăpânit:

— Uite, de asta nu mă duc eu la școală! Numai din pricina asta nu mă duc! O spunea cu îndârjire, cu părere de rău și se ușura.

Și iată, sosise clipa unei despărțiri lungi: astăzi trebuia să plec la cărămidărie.

— Tu, Siica, află că acolo ajungi om bogat. Muncă, nu glumă! Te duci zdrențaros și te întorci boier. Până strici tu o pereche de ghete, eu o să fiu bogat.

Ea aplecă ochii, își văzu ghetetele nou-nouțe și rămase tare supărată. În clipa următoare un gând bun îi risipi toată supărarea: de mâine putea să se de-ai pe lunecușul de la Kiiprii și să strice ghetetele mai repede.

Dar nu apucă să se bucure prea mult. Își aminti că auzise despre cărămidari că sunt cei mai flămânzi și cei mai zdrențaroși. oameni din lume. Și tocma; când eu eram gata să fluier pentru izbânda mea, numai ce o aud:

— Bine. Dacă-i așa, o să caut un cuțit...

— La ce-ți mai trebuie și cuțitul?

— Să-mi tai gâtul...

Ce era să fac? Am întors-o numaidecât. Am tușit în sec și am spus o minciună cât mine de mare:

— Asta pentru că plec? Uite, atunci nu mai plec \ Dacă vrei să știi, nici nu mă gândeam să plec. Am spus așa, ca să te încerc.

— Da, zău? Îmi pare așa de bine!

Se bucură foarte mult, îmi ură noapte bună și se duse acasă înainte să o apuce pe maică-sa furtuna de seară.

I-am spus și eu noapte bună și m-am dus acasă înainte să mă apuce jalea de seară.

CAPITOLUL VII

Am pornit-o la drum în zori, înainte de-a apud să dogorească soarele. Boii mugeau ca sirenele uno; vapoare gata de plecare. Așadar nu eram un drume ca fitecine. Uite, până și boii se întristează văzân du-mă că plec pe meleaguri străine.

Șoseaua se întindea înaintea mea ca o cale albă. Panglica ei înconjura grijuliu plaiurile verzi, apoi se depărta și se agăța de peticul de câmpie de lângă Vladovo. Vladovo era o mică Vodenă. Era verde și el, ridicat pe un loc deschis și se mândrea și el cu podoaba unui râu și a cascadelor lui. De cum intrai în oraș, te întâmpina mândră și proaspăt spoită cu var o clădire impunătoare cu inscripția: *Școala primară mixtă din Agra*.

— Încotro vine balta unde-i cărămidăria? l-am întrebat pe un vladovean care-și ungea cu grăsime încălțăminte, în fața casei, oprindu-mă în loc.

Omul își șterse mâna de pantaloni și-mi arătă spre șinele de tren, care alergau lucioase peste ogoare.

— Mergi pân' la gară și de-acolo ai să vezi cuptoarele.

— E departe?

— Nu. Cât tragi două țigări ai și ajuns.

Miloși mai sunt și țăranii ăștia cu ceasurile lor! Îți spun: cutare e la doi pași de aici și, când colo, tu mergi de-ți iese sufletul! Îți spun: „cât tragi două țigări ai și ajuns” și, când colo, tu isprăvești două pungi cu tutun, și tot mai ai de mers!

Am apucat-o agale pe lângă calea ferată. Nu se vedea venind niciun tren și puteam merge liniștit. Șinele luceau sub soare ca niște săbii. La Vodena așezam pe șină câte un bănuț și, după ce trecea trenul, îl luam de acolo subțire ca o foiță de țigară.

Pe drum socoteam cât bănet am să câștig la cărămidărie. Atâta și cu atâta fac atâta. Și încă o dată pe atâta face atâta. Cu totul face atâta. O văcuță mugi batjocoritor în depărtare. Râzi, râzi! O să vezi tu!

Și mergeam înainte pe lângă șine.

Picioarele mă mai ascultau încă.

5 - Cerul se înnouează

Asta pentru că pornisem de acasă dis-de-dimineată, odată cu ciocârlanii care stăteau strânși pâlcuri-pâlcurl în drum.

Se jucau între ei și se jucau și cu mine. Păsări primitive, țărănești. Semn de noroc.

Mergeam, mergeam mereu. Soarele venea către amiază (cât tragi două țigări ai și ajuns!). Într-un târziu sosi ceasul amiezii și sosii și eu la cărămidărie.

I-am găsit pe cărămidari cufundați în muncă cu îndârjire, ca niște boi care pasc cu lăcomie. Toți erau zdrențăroși, toți erau noroiți din cap până-n picioare, în schimb niște matahale de oameni. Pe unde o II Cristas?

M-am uitat cu luare-aminte la fiecare în parte. Pe Cristas nu-l vedeam nicăieri. Așadar țăranul acela era doar un mare mincinos? Cum se poate?

Ceilalți nu se osteniră nici măcar să întoarne capul spre mine. Munceau cu râvnă, așa cum bea apă un însetat, sau cum înfulecă un flămând. Nimeni n-a scos o vorbă la binețea mea. Un țânc ca mine nu însemna nimic pentru ei. Tușesc eu o dată, tușesc de două ori, dar lor nici că le păsa. Își vedeau mai departe de treabă. Atunci m-am înfuriat.

— Vreau să vorbesc cu stăpânul! am spus eu unuia cu o înfățișare din cale-afară de ciudată, un om cu o mutră tâmpă, mânjit tot de noroi, cu picioarele lătărețe și strâmbe.

Omul ședea pe o ladă și gonea cu aer solemn muștele ce i se tot așezau pe nas.

— Vreau să vorbesc cu stăpânul! spusei încă o dată apăsător.

El miji nițel ochii și în aceeași clipă își lipi una peste frunte de dădu gata muștele.

Somnul dinăuntru făpturii lui îl înghiți însă din nou. Și pleoapele se lăsară iarăși peste ochii aceia sticloși.

— Hei! strig eu. Hei, n-auzi? Vreau să vorbesc cu stăpânul! cu stăpânul! cu stăpânul! auzi?

— Ce-ai cu el? îngăimă greoi și nepăsător omul. LZști muncitor?

— Da.

— Hm, eu îs stăpânul! și îmi vorbi îndată de simbrie (tii, ce pricopseală!): două drahme și juma până la sfârșitul săptămânii! Două drahme juma. Vrei? Dacă nu (ca să nu irosească vorbele, nu spunea „dacă nu vrei”), pleacă. Dacă da, (adică „dacă vrei”), uite forma!

Dacă nu-mi convenea simbria de patru drahme pe săptămână, îmi arăta drumul, dacă îmi convenea, îmi dădea forma.

Și am luat forma.

Eram un băietan subțirel, o mână de om, altminteri destul de încăpățânat. Am pus o mână în sold, cum face un țăran când se trage în poză și am spus: „Bine, ne-am înțeles”. Pe urmă am luat forma, am tras aer adânc în piept și m-am apucat de lucru.

Cât despre hărnicie, tovarășii mei nu aveau pereche. Când se înhămau la muncă, uitau și de simbrie și de mâncare. Munceau de dragul muncii.

Timpul ni-l măsura trenul. Dacă n-ar fi şuierat o zi întreagă, o zi întreagă am fi muncit. Trenul ăsta țâșnea dintr-o coșcogea gaură săpată într-un munte și, cum dădea de lumina zilei, se avânta înainte pe șinele însoțite pe de lături de șiruri de copaci și şuiera ca apucat. Atunci se hotăra și *bisca* Petris să alunge muștele ce-l sâcâiau și să sune încetarea lucrului. Cât ai clipi, lăsam baltă sculele și ne repe

5* 67 zeam cu toții la râu. Fabrica înceta și ea munca, așteptând să isprăvim cu masa.

Fabrica asta țărănească era ceva strașnic, un lucru grozav. Avea și ea măreția ei. Vuia întocmai cum vuiesc atelierele la oraș. Stăpânul nostru, deși se arăta somnoros și părea că moțâie toată vremea, era treaz, nu dormea. Un demon nesățios veghea în mintea lui năpădită de grăsime. În plină câmpie, uite ce afacere pusese el la cale! O fabrică!

Da, da, fără glumă! Dar nici fabrica, nici deșteptăciunea și grăsimea stăpânului n-ar fi fost nimic fără apă. Ea era mașina. Și ce apă! Apa mută, după cum se spunea. Fiindcă râul care ne-o aducea era tăcut ca un cimitir. Un râu ciudat. Când te uitai la el, ziceai că-i zugrăvit, ori că-i de sticlă. Stătea tolănit pe câmp și părea că doarme acolo din cele mai vechi timpuri. Pesemne coborâse cândva mititel din munți, pierduse drumul, îl apucase noaptea pe câmp și în câmp a rămas. Semăna cu un orfan, pe care maică-sa nu l-a învățat să meargă. Albia-i era așternută cu un covoraș verde, ca să nu-l doară când merge.

Frământătorii luau apă de la râu. Dar să nu credeți cumva că se spetea vreunul dintre noi să care apă. Mă rog! făcusem și noi o invenție. Un frământător isteț nevoie-mare ne-a scos din încurcătură. Binefăcătorul nostru s-a apucat să facă un zăgaz de stuf; câte nu născocoște mintea omului! S-a apucat care va să zică vrednicul nostru

cărămidar să facă o împletitură de stuf, cu care a zăgăzuit și a silit apa să se ridice mai sus. A măsurat el din ochi, a măsurat cu palma, a murmurat ceva sub mustață și, mulțumit, a scuipat în palme și a pus mâna pe cazma. Iar a doua zi apa venea ea singură la noi. Cărămidarul îi arătase drumul cu cazmaua lui. Apa venea cântând pe un șanțuleț, cădea pe lut și-l muia până se făcea noroi. Când nu mai aveam nevoie de apă, se repezea unul la zăgaz și o oprea îndată.

Am spus că lutul, după ce se sătura deapă, se făcea noroi. Ei, abia de-aci încolo începea meșteșugul cel mare. Frământătorii luau și amestecau noroiul, adică începeau frământatul. Când se făcea așa ca o unsoare groasă îl aruncau pe o masă. Acolo îl luau în primire cei care-i dădeau forma și-l plămădeau frumos, ca pe aluatul de pâine. Abia acum venea și rândul nostru, al cărătorilor. Clăteam formele în groapa cu apă ca să fie curate, treceam cu ele pe la un țăran murdar, aflat lângă o movilă de pământ mărunț, care le presăra cu o mână de pământ. Mai departe era rândul plămăditorului. Tare frumoasă munca asta! Plămăditorul cerceta forma cum cercetează învățătorul lucrarea scrisă a unui copil, tăia cu un cuțit de lemn o bucată de aluat de lut, o ridica până deasupra capului și o azvârlea cu putere în formă. Apoi răzuia prisosul cu o răzătoare, Justruia lutul cu o cârpă udă și numai ce-l auzeai strigând:

— E-hei! *magir*⁵! Ce, dormi? Gata forma! Și noi, cărătorii, cei mai neînsemnați dintre toți muncitorii de aici, ne supuneam pe dată.

Mai departe era treaba cocătorului. Tot la câteva zile omul aduna cărămidile, le așeza stive în cuptor și le dădea foc. Cocătorul își prețuia grozav munca. Mereu ațâța focul. Și pipăia cărămidile, le mirosea, le cerceta fără încetare. Cât timp ardea cuptorul, era tăcut ca un doctor.

În schimb, de cum isprăvea cu cuptorul lui, răsufla ușurat și se și punea pe glume.

Dar oare era cineva aici care să nu-și prețuiască

⁵ În graiul slavo-maccdonean : refugiat (n.t.).

munca? Cine nu se umfla în pene și cine nu-și dădea însemnătate pentru munca lui? Unul însă ne întrecea pe toți în privința asta. Se umila în pene și-și dădea aere mai mult ca toți. Asta era cuscru cu stăpânul și o făcea pe iscoada lui. Ca și când ei doi ar fi împărțit câștigul pe din două. (Eu n-aveam ochi să-l văd.) îl chema Vange – până și numele lui îi făcea silă – și era meșter cărămidar. De cum l-am mirosit ce hram poartă, am luat registrul inimii mele și l-am șters din rândurile muncitorilor. Nu era stăpân, dar se îngrijea de avutul altuia mai abitir decât însuși stăpânul. Un vierme. (Mi-e silă de el.)

CAPITOLUL VIII

Întâmplarea a făcut să găsesc în noroaiele amesteci cate cu sudoare și cu sculele umile ale bălții un mic ecou al turculețului pierdut. Am spus că am fost dar în echipa cărătorilor de forme, o muncă neînsemnată și prost plătită. Așa și era. Numai că nu eram singur! Aveam doi tovarăși: un vlăjgan roșcat și pistruiat și un țigănuș de seama mea. Pistruiatul era un încrezut și-și dădea aere, maimuțărind deprinderile maistrului cărămidar. Fluiera, arunca vorbe înțepătoare celor din jur și disprețuia și el osteneala. Cât despre țigănuș, acesta era blând și supus ca un vițeluș. Ni (j) meni nu-l striga pe nume și nici nu catadicsea să-i întrebe măcar cum îl cheamă.

— Hei, *ghiufca*⁶! îi spuneau toți cu dispreț, și ei îi nu puteam pricepe în ruptul capului ce jignire este asta. Ar fi avut haz să mă strige și pe mine *grecule* și eu să mă supăr!

Țigănușul însă se simțea tare stingherit de pielea lui tuciurie. Cine știe câți ani ar fi dat bucuros din mica-i viață ca să albească.

— *Ghiufca*! Ha! Ha! Ha!

Ghiufca râdea singur pe socoteala lui. Ce-ar fi câștigat dacă se supăra? Ceilalți și-ar fi bătut ioc și mai mult de el. Din pricina asta el era cel dintâi care încuviința glumele. Făcea o plecăciune și încuviința. Era umil și supus. Un îngeraș tuciuriu. Sukrii! îmi răsună un glas

⁶ În graiul slavo-macedonean : țigane (n.t.).

șoptit în piept și ochii mi se împăienjeniră. Dar țișănușul nu pricepu nimic, călca cu picioarele lui slăbănoage prin noroaie ca să slujească ba pe unul, ba pe altul. Nu deschidea gura nici să întrebe, nici să răspundă. Avea o voce plăcută și se înțelegea zâmbind cu toată lumea.

— Ghiulea! apă! îi strigau cărămidarii, și ei dădea ruga, puneă mâna pe ulcică și se ducea să le dea să bea.

Eu eram singurul care nu tăceam pe stăpânul față de el, numai eu. Chiar a doua zi dimineață după ce am venit la cărămidărie, m-am hotărât să stau de vorbă cu pistruiatul.

— De ce nu-l îndrăgiți? l-am întrebat. Spune-mi, de ce?

— Cum adică, de ce?

— Da, de ce nu-l îndrăgiți?

— Pe cine? Pe cioroiul ăsta?

— Da.

— Păi e... țigan.

— Și ce-i cu asta?

— Cum ce? auzi! Dacă-i țigan!

— Mie mi-e drag!

— Asta?

— Da, el.

— Mă, tu ești țigan?

— Nu.

— Păi atunci cum?

— Uite-așa... Mi-e drag.

— Taci, mă zevzecule! Ești un zevzec, știi ori nu știi? Ehei, bre! strigă el la ceilalți. Asta vrea să se facă țigan!

— Cine? *magir*-ul?

— Chiar el.

— Bre, bre, bre, mare zevzec! bombăniră cu toții.

Pistruiatul se întoarce spre mine.

— Vezi? Ești un zevzec, clempăni el, mulțumit de sine, și se apucă iar de treabă, fluierând.

Poftim! Acum până și puturosul ăsta de Tole, cu mutra lui de câine, vorbește pre limba celor mari, până și el s-a învățat să spună zevzec, *magir*. Până și el înjură. Frământam iurios cu picioarele coca de noroi. Numai

țigănușul mi-era drag, numai el. Am întins mâna și l-am dezmiertat.

Nu! Eu n-am să-mi schimb părerea. Nu! Ce are a face deșteptăciunea cu pielea omului!

— Hei! strig eu sub mutra pistruiată a lui Tole. Știu și cum îl cheamă! Sukrii îl cheamă! Chiar așa!

— Aud?

— Așa cum îți spun!

Pistruiatul încremeni cu forma în mâini. Încremeni în loc ca o cărămidă arsă și se holbă fâstâcit la mine. Eu, mândru, îi dau urla peste mâini și, cât ai clipi, stric două cărămizi. *Bisca* Petris însă nu înțelegea asemenea lucruri. Se făcu foc și pară văzând isprava mea. Ardea ca grăsimea în foc.

— Heei, *magir!* se rățoi el. Un *mandalin 1* - o drahmă!

N-am priceput o iotă din păsăreasca asta a lui și totuși nițel parcă tot m-am dumirit. M-am dumirit că pentru fiecare cărămidă stricată o să-mi oprească din simbrie câte o drahmă. Pe urmă totul se liniști.

Țigănușul își vedea mai departe de treabă, supus și bun, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat. *Bisca* Petris începu din nou să moțâie. Pistruiatul necheza de mulțumire că am pățit ce-am pățit. Lăsase forma la pământ și hăhăia proteste. Dar iată că nu trecu mult și fu luat și el în târbacă.

— Heei, Tole! strigă stăpânul fără să deschidă ochii. Forma! Forma!

Aha, așa-i trebuia. Acum însă începu să mă chinuiască un gând: cum anume putea porcanul de Petris să vadă în timp ce dormea?

Un cărămidar pocit la înfățișare, care făcea drumul dus-întors până la uscătorie, mă lămuri îndată: *Bisca* vedea cu... urechile. Cum? Iată cum: drăguțul de el adunase grijuliu în urechi toate zgomotele muncii. Și, ori de câte ori auzea că scârțâie ceva, se și pornea pe zbierat. Asta era taina!

„Ei, mi-am spus eu, azi, când am ajuns să-mi fac vreo

doi prieteni, să-ntreb și de Cristas". Știam cum îl cheamă pe pistruiat, așa că-mi venea mai ușor. Și am pândit o clipă când conțeni cu fluieratul.

— Măi Tole...

— Ce-i?

— Unde-i Cristas?

— Aha, Cristas? S-a dus în sat să se-nsoare. Adică nu să se-nsoare. Să facă... aia... să facă logodna.

— Aha! Și se-ntoarce?

— Se-ntoarce, cum nu.

— Când?

— Hee, stai! Întâi să facă logodna!

— Bine...

M-am liniștit. Când are să se întoarcă Cristas, se vor schimba lucrurile. Cărămidarii au să plătească! scump disprețul lor față de mine. Au să se învețe! minte să nu-mi mai spună altă dată nici *magir*, nici zevzec. Lasă, le arată lor Cristas! Strașnic! Ari Cristas niște lăboaie! O să vadă ei...

Și au văzut, într-adevăr. Am văzut și eu. La ce oare am mai văzut? Mai bine nu vedeam.

Cristas veni cu o garoafă roșie la ureche, care n-arj și fost poate atât de roșie dacă fața nu i-ar fi străluciți de fericire. (Va să zică asta era *logodna*? roșeața?)

— Noroc și într-un ceas bun! strigă maistrul cârâi midar și-l pocni cu un coșcogeamitea bulgăre da noroi.

— Noroc și într-un ceas bun! sări cu gura un altul și poc! alt bulgăre de noroi.

— Noroc și într-un ceas bun!

— Noroc și într-un ceas bun! îi urară pe rând ceilalți cărămidarii.

Cristas era totuna de noroi.

Eu m-am ascuns după cuptoare și am început să plâng cu hohote. Asta era ocrotitorul meu? Acum mândria, nădejile mele se umplură și ele de noroi! Deodată, văd cum îl ridică pe brațe și, una-două-trei! îl azvârl în baltă.

Cristas ieși pe mal și apa curgea șiroaie de pe el. Iar din ochii mei curgeau șiroaie de lacrimi. Un fră-rmântător

cu mutra pocită, cel mai pocit frământătoi1 din lume, veni lângă mine și mă cercetă îndelung cu privirea. Mă privea ținută, cu niște ochi de câine blânde așa mă privea. Și eu care îmi pusesem toată năj dejdea în Cristas!

— De ce? De ce i-ați făcut asta? l-am întrebat* De ce? De ce? De ce?

Chipul lui se luminează ea o priveliște posomorâtă sub lumina unui soare strălucitor.

— Nu, glăsui el. Nu plânge, mititelule! Asta-i un obicei de-al nostru, un obicei de-al nostru, o joacă, pricepi?

Și într-adevăr așa era: un obicei! Pentru că de îndată ce Cristas se întoarce spălat de la râu, toți se grăbiră să-i strângă mâna, pe cât de prietenește, pe atât de solemn.

— Mulțumesc, spunea el. Mulțumesc, mulțumesc. Umplu lumea cu sumedenie de „mulțumesc” și, când își veni în fire, întreabă:

— Eh, mă băieți, n-a venit pe-aici un băiat, un refugiat? Un băietan, căuta de lucru. N-a picat pe-aici pe la cărămidărie?

Eu eram în groapa unde se umpleau formele și Cristas nu mă zărise.

— Cum? se mirară toți într-un glas. Uite-l colo! și arătară spre groapă.

Dintr-o săritură Cristas fu lângă mine. Îmi luă capul în palme, mă strânse la piept și-mi dădeam seama că nu știe ce să mai facă. (Ce frumos miroase noroiul, ce frumos miroase vitejia!)

După un timp, mă întoarce încetișor ca pe un tablou și mă arată celorlalți:

— Uite, asta-i! El e! Un băiat bun!

— Bun, bun! încuviințară ceilalți, deși cu adâncă mirare: cam nepotrivită prietenia asta cu un *magir*! Cu un omuleț cât un pumn!

După vreo câteva clipe, sporovăiala noastră fu curmată pe neașteptate: *bisca* Petris, din somn, ne zori la treabă.

— Hei! *bargo! bargo*⁷! ne strigă el.

⁷ În graiul alave-tnacedonean : mal repede (n t.).

Eu m-am dus glonț să iau forma în mână.

— Pst! mă chemă Cristas zâmbind. Stai nițel, stai nițel. Nu te grăbi.

Iată un adevărat prieten! Va să zică era timpul să dau și eu glas plângerilor mele.

— Ascultă, Cristas! Știi, aici toți mă-njură.

— Zău! cine? făcu el răstit și deodată mi se părură de două ori pe cât era de înalt. Cine? întrebă el iar, înălțându-se și mai mult, și desfăcând mâinile ca și cum s-ar fi pregătit să sugrume pe loc vreo doi inși.

— Păi toți...

Trânti jos aluatul de noroi pe care îl apucase și se duse drept la ceilalți.

— Care ești, bă, ăla? răcni Cristas privindu-i ca pe niște cățelandri.

— Nimeni! nimeni! bâiguiră ei. Nimeni! repetară vreo câțiva, buimăciți, cătând prostește la Cristas. J

Neștiind ce să creadă, el se întoarse spre mine și mă întrebă cum m-au înjurat.

— Păi să vezi, zic eu, m-au făcut *magir*.

— *Magir*?

— Da, chiar așa. Și zevzec.

— Și zevzec!

— Da. *Magir* și zevzec.

— Va să zică și... *magir* și... ha, ha, ha!

— Cum?

— Ha, ha, ha!

S-a dus! Acum nu mai aveam niciun prieten. Cristas cel bun, Cristas cel drept ca un dumnezeu era mai rău decât toți. M-am întors spre ceilalți căutând cu deznădejde alt prieten printre cărămidari, dar ei râdeau să se prăpădească. Lăsaseră sculele baltă și se chirceau din mijloc de parcă i-ar fi apucat durerile de burtă.

„Gata, s-a sfârșit! glăsui inima însângerată în mine. Totul s-a sfârșit”. Am dat să plec, să-mi strâng bocceluța și să plec.

Cristas veni lângă mine aproape leșinat de râs.

— Haide, bre! îngână el. Haide, bre! Zevzec, păi ce,

asta-i înjurătură?

— Cum? Nu-i înjurătură?

— Nici pomeneală de așa ceva!

— Da *magir*?

— La fel! Ia zi, tu ești refugiat, ori nu?

— Sunt.

— Ei! Și eu îs macedonean. Ce-i rău în asta?

— Nimic. Prin urmare *magir* înseamnă refugiat?

— Chiar așa! Păi vezi? Hai, dă mâna, zezecule!

— Dă mâna! făcu și frământătorul cel urât.

Ne-am strâns mâinile cu putere.

Cărămidarii îmi strânsesă și ei mâna.

Îmi strânse mâna și pistruiatul.

Îmi strânse mâna... toți îmi strânsesă mâna, până și țișănușul cel mititel cu ochii luminoși.

Numai maistrul cărămidar nu se mișcă de la locul lui. Dar mie nici nu-mi păsa de el. Altă treabă n-aveam decât să-mi fac sânge rău că nu-mi dă mâna lui murdară! Am început și eu să fluier. Lasă, i-arăt eu!

CAPITOLUL IX

Era la cărămidărie unul Iovanis, un om bărbos și voinic ca un tigrul, cu pieptul lat și negru de păr. Disprețuia munca noastră din străfundul sufletului său. Coborâse dintr-un sat de munte, cu o traistă din păr de capră în spinare, plină cu piini negre. Mânca sub o salcie, câte una la fiecă masă, apoi își târa burta până la râu, se lăsa cu fața până la apă și sorbea. Într-o zi am numărat până la o sută și el tot nu-și potolise setea. Era un adevărat rezervor. Și ce mese bogate întindea, niciodată nu mânca pâine goală!

Înșira bucatele în fața noastră în ordinea următoare: ardei, roșii, vinete.

Iar a doua zi (da, da, nu-mi arde de glumă) schimba rânduiala: vinete, roșii, ardei.

Aprindea un focșor, arunca toate bunătățile astea în spuză, le curăța de coajă, le săra din belșug și ține-te înfulecat.

Unul ca el, care se arăta atât de grijuliu să-și umple

burta, ce s-ar fi făcut oare dacă nu cheltuia și bani pentru asta?

Și Iovanis cheltuia. Cheltuia ca un risipitor, ca un pofticios care nu-și precupețește balele atunci când vede ceva care îi place. Era mână spartă. Mânca totdeauna ca un lup, muncea ca un catâr și dormea ca un dumnezeu. Sforăia de trezea toate broaștele din baltă.

Noapțile fierbeau de zăpușeală.

Iovanis, întins sub o manta din păr de capră, parcă își dădea gâtulejul la rindea. La vreo cinci pași mai încolo, cocătorul zăcea ca și cum și-ar fi dat sufletul. Trebuia să te apleci până la nasul lui ca să-ți dai seama că trăiește.

Câteodată învia din pricina sforăielii lui Iovanis, bombănea într-un grai străin să se ducă la mama dracului și din nou murea.

Dimineața, Iovanis se trezea odată cu păsărelele.

Văzuse soarele răsărind de tot atâtea ori câte zile numărau cei patruzeci și cinci de ani ai lui. Revărsatul minunat al zorilor îl întâmpina dimpreună cu zburătoarele cerului. Ai fi zis că o mică trâmbiță venea să-i șoptească la ureche: „Scoală, Iovanis! Acum s-aprinde soarele!”

Și el, azvârlind deoparte mantaua, sărea în picioare și alerga la râu.

Până și o mătă putea să-l pizmuiască pentru felul cum se spăla.

Alerga la râu, își cufunda mâinile în apă, le scutura să se zvânte și după aceea își trecea palma stingă peste față, iar pe cea dreaptă peste păr. Se ștergea cu mâneca stingă pe păr, cu cea dreaptă pe față, se așeza pe iarbă cu picioarele strânse în cruce sub el, își răsuca câteva țigări, le lipea cu limba, aprindea una și fuma pe îndelete și plin de evlavie, ca un mitropolit care cădelnițează, țigară după țigară.

Când isprăvea a treia țigară și nu suna începerea lucrului, se făcea foc. Era ca un cal care freamătă nerăbdător și bate din copită.

Într-o dimineață, când ni se porunci să nu lucrăm până la amiază, Iovanis se învârti de colo colo, pe câmp,

călcând atât de apăsător, încât călcâiele îi rămâneau întipărite în pământ.

Îl vedeam frânt de oboseală, rezemat în dorul leii de trunchiul sălciei și scuipând melancolic printre dinți. La prânz nu puse un duminic în gură, nu-i ardea de mâncare. Când ni se porunci să începem lucrul, se apucă de treabă ca un cal căruia i s-a urât de atâta ședere și seara făcu prăpăd printre pâinile lui.

Mâinile-i roșii-cenușii, ba mai degrabă cărămizii, pe care le ținea mereu cu degetele rășchirate, semănau cu niște caracatițe vii care mișcă din tentacule.

Capul, înfipț pe un gât puternic și arămit de soare, ne privea pe toți de sus. Era atât de sus, încât pe lângă el treceau doar vântul și păsările. Un cap de țăran care își cam lua nasul la purtare știindu-se atât de înalt. Capul ăsta găzduia gânduri ciudate. Spuneai tu că e „albă”, el spunea că e „neagră”.

Avea și o credință a lui pe care o susținea și cu mâinile, și cu picioarele. Și iată care anume: se lăuda peste tot, striga în gura mare, zi și noapte, că el e măgar. În asta consta desăvârșirea oricărei vietăți. Spunea sus și tare cărămidarilor să se ierească de păcat, fiindcă Dumnezeu - știe și a auzit el - Dumnezeu și-a ales măgarul ca apostol pe pământ. O dată, preotul satului, care tot căuta un prilej ca să-l afurisească, i-a arătat o icoană, unde Hristos era înfățișat eu un miel pe umăr.

— Păcătuiești! i-a spus popa. Uite, Dumnezeu și-a ales o altă vietate: mieluțul!

Iovanis plescăi din limbă nemulțumit.

— Vezi, Iovanis! i-a spus din nou popa. Încredințează-te, afurisitule și păcătosule ce ești!

Iovanis însă câtă cu răceală la icoană, apoi se întoarse spre popă și-l sfătui să deschidă ochii mai bine.

— Asta nu-i miel, îndărătnicule, zise el, ăsta-i măgăruș!

Preotul se uită la icoană o dată, de două ori, se scărpină în barbă, ascunse icoana sub anterior și plecă.

În nopțile calde, când luna strălucea cu putere pe cer,

ne lungeam pe jos, ca niște copaci prăvăliți la pământ, spuneam glume și cântam. Iovanis se dovedea un povestitor neîntrecut. În seara aceea eram cu toții bucuroși din cale-afară. Iovanis ne făgăduise: gata, s-a isprăvit cu minciunile! În seara aceea avea să ne povestească cum de-a ajuns el să se lepede de omenie și să se facă măgar. Ne tolăniserăm pe iarbă, la lumina lunii. împrejur - liniște. „Sss...” tăcea râul ceva mai încolo, vrând parcă să audă și el.

— Ia zi, Iovanis!

— Ei, cuvântă cărămidarul, uite cum a fost, fraților. Într-o seară, era un întuneric, dragii mei, întuneric beznă, mă întorceam în sat. Hm, și-n dreptul unui ogor, ogorul unuia Carageakis, taman prin mijlocul drumului, văd venind un măgar negru. „Noroc, nene!” zice. „Noroc!” zic. „N-ai o țigară?” zice. „Cum nu, ține coala”, zic. Și stăm, măi frate-miu, stăm așa - măgarul și cu mine - și ne iumăm țigara. Țigara mea ajunge încet-încet la capăt, a lui nici pomeneală de așa ceva. Atunci aprind alta. A lui nu se mai isprăvea. Mai aprind încă una. A lui nu se isprăvea și pace. Bre, bre, bree... Pe urmă văd că măgarul râde și că-mi face cu ochiul. „Bre! zice el, tu nu-ți mai aduci aminte de mine, ai?” „Nu”, zic. „Ei, bre! face el. Nu-s eu prietenul tău, Traian?” Mă uit eu la el, frate dragă, mă tot uit... „Haida, bre! zic, haida, bre, mincinosule! Traian era om, nu măgar”. „E mai bine să fii măgar!” zice. Și din nou râde, și din nou îmi face cu ochiul. „Taci, bre! zic. Păi ce, sunt măgari în rai?” „Auzi! zice. Ha, ha, ha! Păi în rai sunt numai măgari. Oamenii se duc în iad”. „Bre, bre, bre, zic, și tu ce faci acolo în rai?” „Eh, eu sunt măgar, zice. Toți oamenii buni sunt măgari. Caută, Iovanis, de te fă și tu măgar. Auzi? Și vino în rai să mai stăm de vorbă, să fim împreună”. „Ce spui, măi Traiane? zic. Păi cum să mă fac măgar?” „Ascultă, zice. Să nu mănânci carne. Să nu bați. Să nu minți”. „Bine, Traiane”, zic. „Bine! zice și el. Acuma hai, dă mâna! Să știi c-o să te-aștept, să mai stăm la taifas. Da acuma dă mâna cu

Și Iovanis tăcu deodată. Trase cu sete din țigară, apoi

se lungi cu fața în sus. Cerul dădea în noi cu pietre de aur. Departe, în stufăriș, se auzea domol și tărăgănat un fluier. Dar turmă nu știam să fie pe nicăieri! Ai fi zis că vântul singur cântă, suflând într-o trestie ruptă; numai că nu se simțea nicio boare de vânt. Cărămidarii ascultau liniștiți fără să se mire de toate astea. Eu însă începusem să tremur pe ascuns, mă cuprinsese frica. Mi-am adus aminte o rugăciune învățată de la mama și m-am grăbit s-o spun de trei ori la rând: *Iisuse Hristoase, biruieste și toate relele risipește!* Mi-am astupat urechile, oh, ce bine era! nu măi auzeam fluierul. Le-am destupat: fluierul se auzea din nou. Cristas, lângă mine, sorbi din țigară și se uită ațintit la rotocoalele de fum. Eu am adulmecat fumul înțepător.

— Bre Cristas... spun.

(El sloboade fumul afară.)

— A, ce e?

— Bre Cristas, Cristas!

(El soarbe din nou din țigară, adânc.)

— Ooh, ce e tăicuță?

— Bre, (of, Cristas!) matale n-auzi un cântec?

— Cum nu, l-aud.

— E vreun cioban?

— Da, un cioban. Moș Mitris, nebunul.

— Și unde-i sunt oile? Nu le-am văzut niciodată.

Cristas slobozi fumul în sus:

— Uită-le colo (și arată spre cer).

— Cum, stelele?

— Da, stelele. E nebun.

— Cum și-a pierdut mințile, Cristas? Spune-mi și mie cum?

Cristas, bucuros ca un bunic, se așează jos pe iarbă să-mi spună povestea ciobanului aceuia bătrân.

— Moș Mitris, dragul meu Manielos, avea o mulțime de oi. Era mare celnic. Avea atâtea oi că umplea toată câmpia. Era de felul lui din Peloponez. Ei, Manielos, și vine un boier și-i ia câteva oi. Vine altul și-i ia și el altele. Și așa, încet, încet, moș Mitris a pierdut toate oile. Acuma nu mai

are niciuna. Nici măcar una singură. Acuma stă și păzește cerul. E nebun. Pricepi, Manielos? Pricepi?

— Pricep, Cristas, pricep. Boierii i-au luat toate oile, el și-a pierdut mințile și acuma păzește stelele ca pe niște oi. Așa?

— Întocmai.

M-am întristat. Și deodată am izbit cu pumnul în pământ.

— Oameni erau ăștia care i-au făcut un asemenea rău, Cristas? Oameni? Spune?

— Oameni, Manielos, oameni, ehei!

În clipa aceea, Iovanis se ridică în picioare și ne privi cu mare dispreț pe amândoi.

— Uite, de asta sunt eu măgar! rosti el mândru. Și poc! lovi amnarul de cremene și își aprinse iasca.

Toți se strânseseră în jurul lui să-și aprindă țigara, așa cum se strâng oamenii cu luminările în jurul preotului, la înviere.

— Va să zică erau oameni și ei! spusei eu, și nu puteam să mă împac cu gândul ăsta.

— Oameni, uff! făcu Iovanis cu năduf, plin de o scârbă fără margini.

— Și moș Mitris e om și el? întrebai eu.

— Nu, bre! mi-o reteză Iovanis supărat. El e măgar!

Și începu să dea foc la toți, ca și cum ar fi împărțit anafură.

Iasca cu care își aprindea țigara Iovanis mirosea ca praful de pușcă. Avea un miros dulceag, ce se amesteca cu mireasma câmpului, a nopții și cu mirosul țăranilor umili. Iovanis slobozea rotocoale de fum și striga furios ca un dumnezeu smintit. Când voi fi mare, e să am și eu o bucată de iască așa ca el și de fiecă dată când am s-o aprind, Siica are să se uite la mine ca la dumnezeu. Mie n-au să-mi stea mâinile o clipă. Aș scăpăra cremenea mereu, aș aprinde mereu țigări, s-o fac pe Siica să mă privească mută în ochi, până și-ar ieși din minți!

Isprăveam cu tăifăsuiala noastră pe la vreo zece noaptea. Cărămidarii își suflau nasul cu putere și se

închinau. Dumnezeu! cum se închinau! În clipa aceea fața li se schimba cu desăvârșire, deveneau de nerecunoscut! Trăsăturile li se îmblânzeau ca sub mângâierea unei mâini catifelate.

Alții încremeneau de parcă dumnezeu i-ar fi străpuns cu o spadă. Alții mișcau încet din mustăți. Alții închideau ochii, lăsând în piept capetele lor mari, ca și când s-ar fi îngreunat pe neașteptate și gâtul nu mai putea să le țină. Alții ridicau capul în sus, spre cer, ca și cum le-ar fi picurat cineva agheasmă în gură.

De câte ori îi vedeam închinându-se acolo, sub stele, îmi răsărea în minte iconostasul cel încărcat de icoane al bisericii Sfântul Anarghir strălucind sub licărirea candelelor. Dar evlavia lor nu ținea decât o clipă. Pe urmă erau din nou la fel ca mai înainte. Icoanele deveneau iarăși cărămidari, niște cărămidari nespălați, aspri, care cădeau la pământ ca niște copaci retezați cu ferăstrăul de la rădăcină. Se lăsau pradă somnului, ca să le împrășteze puterile, iar a doua zi dimineață, să fie gata de muncă.

Alteori, după ce isprăveam cu lucrul, lăsam poveștile și jucam *biza*. Nostim joc. Unul trebuia să-și acopere ochii cu mâna dreaptă și să scoată palma stingă, bine întinsă, sus, pe umăr. Ceilalți, ca un roi de albine, se strâneau în jur cu o bucurie drăcească și unul îl plesnea cu putere peste palmă. Atunci îl împungeau toți deodată cu degetul și strigau: „bâzzz! ghicește cine a dat, dacă poți!”

Când oboseam cu *biza*, Cristas cel logodit se gândea la un cântec și-i dădea drumul.

În anul acela era o vară dumnezeiască, ne luase mințile, nu altceva.

Fiecare se alătura cântecului acolo unde voia. Cristas, cu șapca lăsată pe sprânceana dreaptă, începea de unul singur, iar ceilalți cântau ce apucau, atunci când îi îmboldea inima.

— Bre Cristas, bre Cristas, hai să cântăm *Stanca*. Hai, bre, zi-i! se ruga un frământător, frecându-și talpa de pământ.

Și Cristas abia aștepta:

Scoală, scoală, Stanco, și deschide ușa, Să intre soarele-n casă, fă, Stanco 1

Acolo, la cărămidărie, aveam de toate: și cântece, și povești, și mâncare, și jocuri, niște jocuri gălăgioase, cum joacă băieții în școlile de la țară.

Iasca lui Iovanis, cântecul lui Cristas cel logodit, *biza* ne înfrumusețau serile. Numai țișănușul dormea singur, ca pasărea străină sosită noaptea pe alte meleaguri. Mă durea inima de el, voiam, să-i găesc un locșor în inima mea, dar uite că mi-era frică de negreala lui. Nu cumva s-o iau și eu și să mă fac negru ca un harap! Pistruiatul mă prevenise din capul locului să bag de seamă-și să mă feresc.

Maistrul cărămidar se ținea la o parte de petrecerea noastră, respectându-și rangul. Nu flecărea cu nimeni și nici nu juca *bâza*. To. ață grija lui era țigara. De cum isprăvea de fumat una „Jignea capătul rămas, îl lipea de vârful opincii și răsucea alta, grăbindu-se s-o aprindă. Făcea asta ca să economisească iasca.

Iar când mă vedea că pierd noaptea printre cei mari, se supăra și se răstia la mine înțepat:

— Hei, tu de colo, marș la culcare!

Eu mă ridicam îndată, mușcându-mi buzele de ciudă.

— Vino-ncoa'! striga apoi din nou, înainte de-a porni eu. Ia spune-mi, al cui ești tu?

Eu nu suflam o vorbă. Tăceam.

— Uf-uf! și tu, făcea el, și trăgea o înjurătură. Eu îi întorceam disprețuitor spatele cu turul peți cât și plecam.

Și atunci se pornea să mă muștruluiască din plin. Iar eu îmi purtam trupul sub adăpostul acoperit cu tablă și mă lungeam pe așternutul de ferigi.

Capul mi-era plin de cântece, de povești, de *biza* și de chipul Siicăi.

Le alungam pe rând pe toate, păstrând numai chipul Siicăi și adormeam.

CAPITOLUL X

Iată, sunt două-trei nopți de când aud fluierul

strigându-mă de cum mă întind sub pătura mea găurită. Aș vrea nespus de mult să mă duc la bătrânul cioban eu stelele lui, să-i dau binețe și să-i spun că-i împărtășesc durerea. De ce oare? Pentru că îmi pare rău de turma pe care a pierdut-o, sau pentru că îl pizmuiesc pentru turma pe care o are acum? Nu știu. Dar simt lămurit, aș vrea nespus de mult să mă duc la el. Lumea zice că e un bătrânel sărăcit, de felul lui din câmpia râului Aspropotamos, care a venit prin părțile Macedoniei și a tăcut ceva avere, ca până la urmă să ajungă sărac lipit din pricina bogătanilor. Noapte de noapte bătrânul coboară de la Tehova, un sat posomorât înfipt pe o costișă de deal, și vine de se culcă pe câmp ca să-și păzească „oile”.

Tocmai în aceste clipe voiam să mă duc să-l găsesc.

Și uite că astă-seară, după ce și ultimul cărămidar și-a suflat nasul și s-a dus la culcare, mă târăsc tiptil până sub salcie, sar peste șanțuri și o pornesc spre stufăriș. Șerpii de apă şuieră în jurul meu și se fac nevăzuți. Nu, degeaba, nu mă speriați voi! auzisem de un șarpe mare, poreclit „hoțul”, care avea obiceiul să-ți ațină calea. Dacă nu știai să vorbești în graiul lui, nu te lăsa să treci mai departe până-n zori. Numai că eu știam. „Buliuras!” îți spunea el. „Biminas!” trebuia să răspunzi tu. „Dă-mi o cetate!” îți spunea el din nou, și în asta stătea toată greutatea. „Ia tot orașul!” ziceai tu și, deodată, îi azvârleai o lărâmitură de brânză. „Hai, treci!” glăsuia șarpele îndată, strângându-se colac. Și tu îți vedeai de drum.

Feșș! făcu ceva în - tufiș, dar nu era șarpele, ci o pasăre. Ce viață mai duc și păsările de noapte! mai ieri, alaltăieri, seara, ședeam singur, ros de supărare. De ce, adică, să le pună Dumnezeu ochi în frunte, de vreme ce nu le folosesc la nimic? La ce să dai peștilor picioare? ce să facă ei cu ele? Vorba aceea, șerpii o duc mai bine. Nici tu picioare, nici tu aripi, nici alte griji. I-a uns Dumnezeu cu săpun sub burtă și ei lunecă de minune.

Am ieșit într-un luminiș. Acum fluierul se auzea mai aproape. Am găsit acolo un măgăruș care, zăpăcit ca întotdeauna, rămăsese pe câmp și aștepta zorile numărând

stelele. Era gânditor, tare gânditor.

— Bună seara, Traian, îi zic eu.

Niciun răspuns.

— Bună seara, Traian! strig. Sunt un prieten al lui Iovanis și-ți spun „bună seara”! Nu-mi răspunzi?

El însă era atât de adâncit în gânduri, încât nici măcar nu mișcă din urechi. Atunci l-am lăsat și eu și am plecat. Înaintam prin întuneric, încotro îmi arăta să merg fluierul lui moș Mitris. Iată și ciobanul meu. Ședea - lângă un butuc, cu mantaua așternută sub el și cânta admirându-și avutul. Zărindu-mă, tăcu prevenitor: „Sss!” și își vârî fluierul sub brâu. „Sss!” lăcu el din nou, ducând degetul la buze. „Sss!”

— Ce e, bunicule?

— Sss! încetișor, că-i împrăștii!

— Pe cine, bunicule?

— Mieluții, se-nțelege!

Și arată spre stele.

Da, atunci le-am văzut și eu. Pâlcuri, pâlcuri de stelute străluceau nepăsătoare și fără de număr în livada cerului. „Uită-te, pasc!” șopti bătrânul cu degetul la buze.

— Sunt ale matală?

— Apăi, ale cui să fie? Șezi coala lângă mine să-ți povestesc despre fiecare. Uite, o vezi pe aia care e colo sus, în vârf? Pe aia, pe aia netunsă. Hei, ea mi-e capul turmei! Uită-te, vezi, uite... oița din băltoaca aia de lapte... Hei, ea mi-e cea mai bună oaie de lapte. Toate oile dimprejur sunt oi de lapte. Binecuvântate suflete! Bâr! bâr! bâr, oiță, bâr! Ei tu, bearco! Iar ești gata de stricăciune! Neastâmpărat-o! Bâr de-acolo!

— Care-i asta, bunicule?

— Uite, aia care fuge la vale. Tot să fugă se gândește. Of, măi năbădăioaso, măi!

— Asta din margine, zici?

— Ea, ea! U, u, măi, ce te-a apucat, bată-te norocul să te bată!

— Bunicule...

— Zi...

— Aud că ești din Tehovo. De ce nu le păzești acolo sus și faci atâta drum până aici la vale?

— A! Din pricina munților, fătul meu. De acolo nu pot vedea toată turma.

Și se rezemă de butuc.

— Eh! oftă el, am îmbătrânit!

— Și dau lapte destul, bunicule? Ia spune!

— Apăi, le mai păzeam eu dacă nu dădeau?

— Și cine bea atâta lapte, bunicule?

— Cine? Îngerii, cine alții?

— Îngerii?

— D-apăi cine credeai? Dracii? Nu, nu, fătul meu. Îngerașii ăi mititei, ei beau laptele. Bâr de-acolo! Ei, tu, mieluțo! Treci înapoi, luate-ar să te ia!

Învârti cața în aer ca să sperie steaua cea stricătoare, apoi azvârli asupra ei cu o piatră. Se prefăcea supărat, dar ochii îi străluceau de mulțumire, privind la bogățiile pe care i le dăruise dumnezeu.

— Uită-te, vezi, acuma au început să se liniștească.

Mă trase lângă el, să mă reazim și eu de butuc și scoase iar fluierul din brâu.

— Ia să-i mai zicem un piculeț. Ce mai calea-valea, dacă nu-i aud ghiersul, nu se liniștesc ele. Eh, așa...

Umezi capătul fluierului cu limba de câteva ori și gata. Începu să dea glas din acel bețișor prin micile-i găurele, la toate pățaniile și bucuriile vieții lui. Balta amuți de la un capăt la altul. Un zâmbet blând i se așternu pe fața arsă. Șerpii de apă încremeniră.

Când își desprinses fluierul de la buză, câțiva stropi de aur îi străluceau în ochi, ca niște picuri de stele. Arătă spre oile lui:

— Vezi?

Și se lungi pe spate ca să le cerceteze mai bine.

L-am lăsat așa, fără să-l tulbur, multă vreme. L-am lăsat să plutească în visul de aur al nebuniei lui. Într-un târziu m-am ridicat încetșor să plec, dar, cum aveam o nedumerire, m-am oprit în loc, șovăind. Vo? i-am să lămuresc un gând ce-mi frământa tinerețea și apoi să mă

duc să dorm fără grijă, mai liniștit decât un copil, să dorm la fel ca și acest bătrân smintit.

M-am aplecat și l-am tras ușor de mânecă.

— Bunicule!

— Ce-i, taică?

— Nimic. Noapte bună.

— Vino-ncoace! Parcă voiai să mă-ntrebi ceva. Întreabă, nu-ți fie teamă. Te sfiștii tu de bunicu-tău? Ce-s mofturile astea!

— Da, voiam să te întreb ceva, bunicule.

— Hai, zi! întreabă!

— Uite, voiam să te întreb, printre îngerași nu-i cumva și vreun băiețel urât? E străin, nu știe graiul lor.

— Cum?

— I se dă și lui să bea lapte?

— Firește! De ce, ești neliniștit din pricina lui?

— Da. Spune-mi, i se dă și lui să bea lapte?

— Păi ce, crezi cumva că-l lasă flămând? Cum îl cheamă pe micul tău prieten?

— Sukrii. I se dă și lui lapte?

— Sukrii? Cum să nu i se dea! Zici că e un turculeț? i!

— Da, un turculeț... I se dă și lui lapte să bea?

— Mergi cu bine, fătul meu, și nu-ți face inimă rea. Frățiorul tău de cruce mănâncă acolo sus ca un băiat de vizir. Ascultă vorba mea.

— Ți mulțumesc, bunicule. Mulțumesc, bunicule, mulțumesc!

Am plecat simțindu-mă ușor ca un fulg; vorbeam singur, râzând și plângând totodată. Țopăiam prin stufăriș, sub privirea luminoasă a stelelor. Cerul era plin de lapte, lapte care acolo, sus, se dădea îngerașilor, fie turci de baștină, fie greci.

CAPITOLUL XI

Luasem hotărârea ca sâmbăta următoare să nu mă duc la oraș. Voiam să stau la cărămidărie două săptămâni în șir, iar în a treia să mă întorc la oraș plin de bani.

Pentru asta însă trebuia să fiu tare zgârcit. Așa că m-am luat și eu după Iovanis (roșii, ardei, vinete) și burta îmi

ghiorăia și-mi ardea de atâta muncă și de atâta apă de râu.

Într-una din zile, pe când mă aplecasem deasupra râului să-mi potolesc setea, văd mișcând prin apă niște vietăți mici. Erau ca niște raci flămânzi, adunați în jurul unei fărâme de pâine. M-am speriat și l-am strigat îndată pe Cristas cel logodit.

— Bre Cristas!

— Ce e, mă? făcu el fără chef.

— Vino încoa să vezi ceva.

— Știu, mă. Știu. Sunt raci.

— Țștia se mănâncă?

— Păi cum nu!

— Și tu de ce nu prinzi, să mănânci?

— Mie nu-mi plac.

— Și cu ce-i prinzi, Cristas?

— Cum cu ce? Cu mâinile!

— Cu mâinile, cum adică?

— Eh, așa, bine! Scoți mâinile din buzunare și le vâri în apă. Pe urmă scoți racii din apă, îi arunci în spuză, îi iei și-i mănânci.

— Da' nu mă ciupesc?

— Nu ciupesc, mă, racii mănâncă.

— Ce mănâncă? Degete?

— Nu, pâine.

— Și când n-au pâine?

— Mănâncă raci!

— Cine? tot ei?

— Da, tot ei.

— Și-atunci ce rămâne?

— Raci, ce să rămână.

— Păi dacă se mănâncă unii pe alții?

— Ooh! Bă, mare zevzec mai ești! Asta n-o mai știu.

Du-te de-l întreabă pe învățător!

Astăzi pesemne că s-a întâmplat ceva cu el. Altă dată își punea o rămurică verde după ureche și cânta toată ziua. Dar azi scuipa într-una și dădea cu piciorul în aluatul lutos. Mormăia: „Maică, maică...” Ce e cu Cristas? Frământătorul cel urât, cu care era prieten la cataramă,

îmi spuse că are *siclete*⁸.

— Asta-i vreo boală?

— Este și nu este...

— Da ori ba?

— Așa, nițel...

— Și ce are? Hai să-l întrebăm.

— N-o să ne spună.

— De ce?

— Păi... are o supărare, de aia nu spune. Pentru prima oară în viață auzeam că *siclete* e o boală ascunsă care nu trebuie să fie dată în vileag.

Ciudate boli mai au cărămidarii!

— Bre, *ismechiar* \ îi spun eu rământătorului. Și nu se găsește un leac pentru boala asta?

— A, leac?

— Da, leac, doftorie, ori cum i se mai spune.

Frământătorul se scărpină în cap. Nu pricepea.

— Uite, zic, ceva amar pe care-l bei și te faci bine.

— Aha, *ilaci*2...

— Așa, bravo! Zi, nu se găsește leac pentru supărare?

— Hm, nu știu. Hmm, nu, nu se găsește.

Ce nenorocire! Cristas să zacă tocmai de o boală pentru care nu se găsește leac! mare nenorocire!

Îl pândeam pe Cristas de departe, dornic să descopăr ce boală are. În ochii lui citeai că nu suferă pe nimeni în preajmă. Doar atâta am putut să văd. Nu mai avea ochii de altă dată, blânzi, albaștri și senini ca cerul; ochii lui erau ca niște mărgele, reci, sălbatici. Acum nu puteam să mă apropiu de el. Nu m-ar fi recunoscut. Păcat... Tocmai născocisem și eu un chip de a prinde raci. Da, eu singur născocisem asta. Cum să-i spun? Ochii aceia ca niște mărgele m-ar fi alungat. Drept care nici n-am cutezat să mă apropiu de el.

Pe înserate însă se petrecu ceva neașteptat. La o vreme se auzi un tropăit de măgăruș pe drum și măgărușul se abătu deodată spre noi și intră în cărămidărie.

— Unde-i Cristas? întrebă un glas.

8 În lb. turcă în original: melancolie (n.t).

— Uite-l colo! zise frământătorul și arată spre prietenul meu, care ședea rezemat de cuptorul stins și își mușca degetele de durere.

1 În lb. turcă în original: muncitor (n.t.).

— Hei, Cristas! strigă străinul.

— Ce e? mormăi Cristas și privirea lui deveni și mai rece.

— Fă-te încoa, să-ți spun ceva.

Cristas își scutură nădragii și se îndreptă spre stăpânul măgărușului, împleticindu-se ca beat și târșâind picioarele.

— Ce e? mormăi el din nou, cu și mai multă răceală în privire.

— Ține, lăcu țăranul, e de la Rinca, și vârî mâna în sân să scoată ceva.

Dar celălalt nu mai avea răbdare: tăbărî asupra bietului om și-l doborî de pe măgar, gata-gata să-l sugrume, dacă acesta n-ar fi apucat să scoată din sân ceea ce îi adusese.

Atunci văzurăm cu toții o garoală! Totul se lumineă dintr-odată. Sărmana Rinca! Ea nu știa carte și-i trimitea logodnicului garoafe. Ce frumoase scrisori scria Rinca!

Cât ai clipi, Cristas se făcu bine. Privirea i se îmblânzi din nou.

— Mincinosule! îl iau eu pe frământător la rost. Tu mi-ai spus că nu se găsește leac pentru boala lui Cristas. Țasta ce e? Ai?

— Uite că se găsește! îngână frământătorul foarte fericit; era atât de fericit, încât îi venea să dea cu piciorul în toate cărămizile înșirate acolo, pe câmp.

Da, chiar așa cum am spus: născocisem într-adevăr eu singur un fel al meu de a prinde raci.

Am tăiat din salcie o creangă cu două coarne, ca o furcă. Puneam la un capăt un bulgăraș de miez de pâine și-l cufundam în apă. Cu celălalt stăteam la pândă. Cum întindea cleștele să înhațe pâinea, eu îl și înșfăcam! Și așa, în după-amiaza aceea am prins șapte raci. Trebuia să mă străduiesc să ajung la vreo patruzeci ca să-i pot duce Siicăi

și să-i spun: „Ăștia-s pentru tine!” și să mă umflu în pene de mândrie.

I-am pus undeva bine într-o batistă și m-am culcat. Dimineața, când m-am sculat, i-am găsit morți. Mi-a părut tare rău, de parcă mi-ar fi murit vreo rudă.

Cristas îmi aduse vestea cea tristă.

— Hei, Manielos, scoală! Racii tăi au murit, mă.

Oh! racii ăștia nu aveau pic de răbdare! Și acum, după cum m-a sfătuit Cristas, nici să-i mănânc nu mai puteam.

— Zici că nu pot să-i mănânc, Cristas?

— Nu, bre. Au murit singuri și ăștia nu se mănâncă.

— Păi când se mănâncă?

— Dacă-i omorai tu, puteai.

Și, cu vorba asta, îi luă și-i azvârli în râu.

— De ce-i azvârli în apă?

— Unde-ai vrea să-i azvârli? Tu pe pământ trăiești, pe pământ o să mori. Peștele în apă trăiește, în apă moare!

— I-ai azvârlit în apă să-i mănânce racii ăilalți?

— Nu, mă! Racii sunt deștepți, nu mănâncă mortăciuni. (Cristas era un învățat, ce mai tura-vura!)

Numai că acum, când născocoala mea se dovedea că nu e bună la nimic, trebuia să găsesc altceva.

Mi-am amintit că după baraca lui *bisca* Petris zăcea aruncată o oală spartă, în care altă dată se fierbea fasole. M-am dus și am luat-o binișor de acolo, am spălat-o, am umplut-o cu apă și am pus în ea racii pe care i-am prins. Așa le salvam viața. Doar din când în când mai murea câte unul și numai dacă nu le schimbam apa, dar și aceștia păreau vătămați, loviți.

A doua săptămână era pe sfârșite și racii se înmulf te-au în oala mea.

La capătul celei de a doua săptămâni, când în oală nu mai încăpea niciun rac, urma să plec de la cărămidărie.

CAPITOLUL XII

Veni și sâmbăta. Ciudată a mai fost și ziua asta de sâmbătă. Nu mai spun că întreaga săptămână s-a lenevit. Se târa legănându-se ca o scolopendră, cu sâmbăta ei în

coadă. Soarele care aduse ziua era și el atât de leneș, încât ai fi zis că-l trag cu arcanul.

Dar nu i-a mers cu puturoșenia. Vrând-nevrând tot a trebuit s-o pornească pe drumul lui.

Toți eram frânți de oboseală: muncisem peste zi pe nerăsuflăte, fără pic de răgaz. De, porunca stăpânului! Numai că asta ne convenea și nouă. Așa câștigam ceasurile de la prânz și isprăveam cu lucrul mai devreme, înainte de asfințit.

Pe mine însă mă chinuia ceva încă de dimineață. Nu foamea, stăpânul nostru, *bisca* Petris, era toată pricina. Peste zi nu deschisese o dată ochii. Era bolnav, nici vorbă, dar tovarășii mei nici nu se sinchiseau de asta. Și-apoi nici *bisca* Petris nu era un fitecine. Nu! Ar fi dat ortul popii cu demnitate. Să fi văzut că vreun cărămidar îi ține viața în mână ca pe o bucată de splină, și tot nu i-ar fi cerut-o înapoi, de teamă că i-a murdărit-o cu mâinile lui pline de pământ (parcă el le avea mai curate!).

În ajun se înapoiase de la oraș, zdravăn ca un mistreț. Fusesse după bani. Nici tu bun găsit, nici tu bună ziua! S-a închis în bârlogul lui și număra, număra, ascuns ca să nu-l vadă nimeni, apoi a ieșit aeară și line-te aghioase.

L-a pălit un somn greu. Siorăia ca o hodoroagă de car cu boi. Eu eram incredințat că o să moară și m-am liniștit. Strașnic ar mai fi fost la cărămidărie fără *bisca* Petris! L-am îi făcut șef pe Iovanis și treaba ar fi mers strună. Toți îl țineau în mare cinste pe Iovanis. Mare cinste! El, dacă voia, putea să oprească în loc și soarele, că-l ținea în mână. Putea, dacă voia, să alunge trenul, să-i dea un picior undeva și să-l trimită să se văicărească în bălțile lui.

Un asemenea șef, da, mai zic și eu! Dar mai întâi trebuia să așteptăm să moară *bisca* Petris. L-am întrebat pe pistruiatul de Tole ce crede, și el hăhăi ca un broscoi:

- Țsta, bre? Ha, ha, ha! Păi ăsta nu moare!
- Da' de ce?
- Auzi la el! Fiindcă nu vrea, bre, de asta.
- Cum, omul moare când vrea?

— Îhî!

Tole era un gogoman. Bine făceam eu că nu legam prietenie cu el. Ce-mi trebuia mie să mă-ncurc în vorbă cu el? Dă-l încolo! Până și lutul era mai deștept decât Tole. Afară de asta, își bătea joc de țigănuș, din care pricină mi-era și mai nesuferit. Cu ce era el mai presus de țigănuș? Înainte de toate avea ochii mititei cât o muscă. Nu, n-aș fi legat niciodată prietenie cu el. Dă-l încolo!

Bisca Petris dormea și iar dormea. În gâtlej parcă i se rostogolea o mărgea dintr-un șirag de mătănii. Nu apucase să se trezească măcar o dată din ajun. Abia dimineată catadicsi să deschidă pentru o clipă pleoapele-i umflate, cât ne numără, apoi se cufundă din nou într-un somn greu, ca de plumb, de-ai îi zid că n-a dormit de o săptămână.

Muștele se fugăreau în voie pe mutra lui plesnindi de grăsime. Din timp în timp, *bisca* Petris le alunga] mânios, așa cum fac caii leneși, dar muștele se năj pusteau și mai furioase asupra-i. Atunci se supără și el și le lăsă de capul lor, lăsându-se în voia somnul lui cu totul. Sforăia liniștit, sorbind somnul cu aceeași desfătare cu care un pașă trage din narghilea.

Dar nici asta nu potoli temerile mele. Ei, și m-am dus la Cristas. Să mă lămurească el. Tare înțelep” mai era Cristas! Niciodată până azi nu mă lăsase să-i am vreo nedumerire.

M-am apropiat încet de el.

— Stăpânu-i bolnav? îl întreb. Da? Zace de vreo boală grea, Cristas?

— Cine? Ăsta? face el fără pic de milă. *Bisca* Petris? Haida bre, se-mbolnăvesc vreodată ăi de-alde el %

— Păi, atunci ce-i cu somnul ăsta pe capul lui?!

— A! E mulțumit! De-aia doarme.

(Uricioasă boală mai avea și Petris-porcanul!)

— Pentru că s-a umplut de bani. De-aia. În piață s-au scumpit cărămizile la o drahmă și jumătate bucata.

Atunci m-am arătat mulțumit și eu.

— Așa? Strașnic! înseamnă c-o să ne mărească și nouă simbria.

Câțiva din preajmă, care auziră vorbele mele, datinară din cap neîncrezători ca niște babe.

— Paște, calule, iarbă verde! mormăi înțelept Iovanis.

Știam acum că Petris e teafăr sănătos și mulțumit totuși eram neliniștit. Nu cumva a pățit ceva omi – că om era – cu toate că ceilalți ziceau că-i porc la urma urmei și porcii au suflet, și pe ei îi doare!

I trag pe Cristas de mânecă și-i spun:

— Mai să tăcem gălăgie, să-l trezim, să vedem de nu-i bolnav.

Iovanis mă privi nemulțumit.

— E sănătos, bre. Sănătos tun. Nu-i purta tu de grijă, zevzecule! mi-o reteză el.

— Să vezi, nene Iovanis, știu, matale ai dreptate. Da' hai să bușim formele, să batem în tablă. Să-ncercăm. Ce-avem de pierdut dacă încercăm?

— Ha-ha-ha! și toți izbucniră în hohote de râs. Sărmane refugiat! Mare zevzec mai ești, bre! Păi ce, bre, se trezește porcul ăsta de gălăgie?

— Da ce face?

— Doarme și mai bine. Nici măcar nu mișcă.

— Atunci, cum poți să-l trezești?

— Cum? făcu Cristas spre mine.

— Chiar așa.

El nu-mi răspunse. Se întoarse spre ceilalți și-i săgetă cu privirea ca un mare general.

— Hei!

Toți se opriră în loc și se uitară la Cristas.

— Ce e? întrebau ochii lor de țărani. Ce e? glăsuiră ei.

— Încetarea! rosti răspicat Cristas.

Și-atât a trebuit! Fiecare încremeni în locul unde se afla, de parcă i-ai fi tăiat răsuflarea cu un brici. Eu așteptam să văd ce are să se întâmple. Toți se uitau cu încordare la *bisca* Petris, la nările lui care fierbeau ca o oală pe foc. Nu trecu nici jumătate de minut și sforăitul conțeni brusc.

— Eeei! strigă furios mortul. Ce stați? La treabă! Haida, ce stați degeaba?

Cristas și Iovanis mă priviră ca pe un pisoi vinovat

— Vezi? Zevzecule! Pst! făcu el celorlalți. Hai, la lucru!

— Zevzecule! bombăneau cărămidarii.

Și se apucară din nou de lucru. M-am aplecat și eu; opărit, să ridic forma de jos.

Cărămidarii aveau dreptate. Ei ajunseseră să-l cunoască prea bine pe *bisca* Petris. Îl știau acum pânț în măruntaie.

M-am aplecat să ridic forma și am dat cu ochii de lutul noroit. Până și el își bătea joc de mine: „Zevze cule!” Lasă, așa-mi trebuie...

CAPITOLUL XIII

Discul soarelui se rostogolea încet-încet pe cer, ca o roată de car tras de niște bivoli somnoroși.

Burta noastră strigase de multă vreme „încetarea” dar nimeni nu se hotăra să bată în bidonul de sug salcie, pentru că azi aveam înțelegere să nu facei pauză. Cine avea chef să meargă la Vodena trebui; «să-și ia gândul de la pauză. Și cărămidarii își țin ci vântul, tot așa cum călugărul ține postul.

Chiar de se speteau muncind, tot și-ar fi ținut ci vântul. Tovarășii noștri sunt inimi curate. Poate toi mai de asta sau și făcut cărămidari...

În fiecare sâmbătă, la prânz, rămâneam flămânzi *Disca* Petris era neclintit în privința asta. „Dac ăștia mănâncă, se îngreuiază, își spunea el, și nu-ir scot marfă multă. Da, nici vorbă, ursul nu joacă fismând, dar nici sătul; atunci trage la somn. Lasă flămânzi, să fie ușurei”. Toana asta a lui – nu și cum se descurcau ceilalți – dar mie mi-era cu n puțință s-o rabd. Mi-am adunat totuși toate puterilal mi-am strâns zdravăn cureaua De, era vorba de Vodena! Trebuia să nu rămân de căruță. Atunci, la ce mai tăcusem atâtea planuri? La ce mai adunasem atâtea raci?

Dar genunchii nu mă mai țineau.

Și veni și clipa când m-am lăsat păgubaș de toate. De

toate: și de planuri, și de drumul la Vodena.

„Pauză!” îmi spun istovit. Apoi las baltă forma și o pornesc spre șopron.

— Hei, *magir*! strigă *bisca* Petris în urma mea, ce cauți acolo?

— Pauză! zic eu. Mă odihnesc nițel.

— Nu mai vrei să te duci la Vodena?

— Nu.

— Bine.

Și se lungi din nou pe spate. El mâncase și acum sedea liniștit să i se așeze bine mâncarea.

M-am spălat la râu și mi-am luat bocceluța cu de-ale gurii.

Dar abia am apucat să-mi scot roșiile pe genunchi și să pun sare pe prima îmbucătură, că îl auzii iar pe *bisca* Petris.

— Hei, *magir*! strigă el acru.

— Ce e?

— Treci la treabă!

Eu stăteam și mă uitam la el ca o cărămidă așezată în picioare. Nu pricepeam nimic.

Văzând așa, stăpânul se ridică și se duse de bătu cu putere în bidon.

— La muncă! se răsti el tăios la mine. Și, cum nici acum nu dădeam senine că înțeleg, îmi vârî în ochi degetele-i murdare. Adică-ceasul era două și jumătate!

Da, avea dreptate. Rânduiala-i rânduială: era ceasul două și jumătate. Întotdeauna începeam lucrul la două și jumătate: la unu și jumătate suna de! pauză și la două și jumătate începeam din nou.

Pauza ținea un ceas încheiat. Eu însă nu mă odih-nisem nici cinci minute. Ce însemnătate avea asta în ochii lui *bisca* Petris? El se ținea de program.

Mi-am umplut și eu gura cât am putut și m-am întors la lucru. Cărămidarii stăteau în loc muți ca niște lei împietriți. Pe neașteptate unul întinse mâna și luă de jos un pumn de lut noroit. Și lutul se prefăcu în piatră în mâna lui. (Oare în cine vrea să arunce?)] Omul mozolea lutul în

palma cu ură. Nu, cărămidarii nu puteau în ruptul capului să rabde nedreptatea. Apoi, deși eu nu-mi dădeam seama, toți mă priveau cu duioșie, ca pe un frate mai mic.

Iovani-s se înfurie și el. Repezi o dată cazmaua și surpă în groapa cu apă un munte întreg de pământ Cristas se aprindea văzând cu ochii. O licărire aprigă îi lumina ochii. (Ce-o să se întâmple acum? Oare ce-o să se întâmple?) „Destul!” răcni el ca o fiară. Și azvârli lopata de zgură la vreo cincizeci de metre

— Eeei! strigă apoi spre ceilalți. La masă!

Cărămidarii trântiră sculele, de parcă l-ar fi pocnit pe *bisca* Petris în spinare.

— La masă! La masă! se auzeau glasuri» îndări jite. I

Hm, ce are să facă acum Petris porc. anul? M-am întors spre el. Când colo ce să vezi: îl pâlise din seni» un somn de plumb și sforăia ca și când ar fi ve gheat cinci nopți în șir. (Vulpoiul!)

Bine i-au făcut cărămidarii.

Iată, așa se poartă adevărații viteji! Să vină acue nu unul, ci zece de alde *bisca* Petris și să se pună cui noi dacă le dă mâna! Hei1! Să poftească numai» Dar *bisca* dormea... Ce să facă? Noi am pornit-o grămadă spre râu și ne-am spălat, improșcându-nect] apă în joacă. Ce ușor se spală noroiul când apa-i limpede și din belșug! Ne jucam ca niște bivoli, strigând și cântând în gura mare ca să plesnească fierea de necaz în *bisca* Petris. Până la urmă, am uitat de foame și ne-am pus pe cântat.

Într-un târziu, îmbrățișați, ne-am îndreptat spre șopron. Ne-am desfăcut traistele, am scos la iveală blidurile de lemn și am început să mâncăm cu poftă. Dar nici n-am apucat să înghițim bine primul duminic că ochii tuturor se ațintiră asupra șoselei. În depărtare începuse să se miște ceva. Curând vreo zece oameni gârboviți și osteniți, cu bocceluța într-o mână și cu un băț în cealaltă, se abătură spre cărămidărie și se opriră la baraca lui *bisca* Petris. Noi am încremenit. Ce căutau oamenii ăștia acolo?

Bisca îi cântărea cu privirea printre genele-i urduroase. Unul dintre drumeți, cel mai voinic, ieși

înaintea celorlalți și se opri lângă stăpânul nostru, care sedea tolănit pe iarbă.

— Ce vrei? întrebă *bisca* Petris.

— Vrem de lucru, răspunse omul rugător.

Cerșeau de lucru.

Bisca Petris îi măsură din cap până-n picioare și căscă leneș. Apoi ne străpunse cu privirea de câteva ori, pe ascuns.

— Vreți de lucru, hai? făcu el și, întorcându-se spre noi, repetă apăsător: vreți de lucru, hai?

— Da, se milogeau ceilalți.

— Aha! De lucru! se dumiri el plin de răutate și tăcu deodată, așternându-se iar pe somn.

Nou-veniții așteptau ținându-și răsuflarea. După câteva clipe *bisca* Petris deschise ochii și și-i roti de jur-împrejur. Ba se uita la noi, ba la ei, ba la lut și la cuptoare. Își suflă nasul și spuse foarte rece străinilor:

— Aha, vreți de lucru! Nu-i, nu-i de lucru.

Oamenii se întoarseră și plecară și mai gârboviți (se vedea bine cât de copleșiți sunt).

Deodată, *bisca* Petris sări sprinten în picioaredădu fuga la bidon, puse mâna pe băț și se porni să bată cu furie de începerea lucrului.

— Hei! La treabă! izbucni el cu sălbăticie.

Noi ne-am uitat unii la alții. Ne-am uitat apoi laț spinările gârbovite ale drumeților care se depărtau amărâți.

— Hei! strigă din nou stăpânul, venind spre noji vreo doi pași. Vrea careva să mănânce? Aud? Vrcă careva să mănânce?

— Nu, nu, am spus noi umil și ne-am întors iar la muncă.

După un ceas nu mai vedeam în fața ochilor de oboseală și de foame. Zăpușeala parcă se dăduse și ea de partea lui *bisca* Petris. Soarele fierbea ca apă clocotitoare ale râului Pozar. Ne scâldea o sudoare fierbinte, fierbinte. Sudoarea curgea de pe noi curaj picură grăsimea dintr-o friptură pusă pe grătar. Se «rele cobora, ne dădea

foc cu făclia lui, să ne ardă pielea, și pe urmă se urca iar pe cer, făcând-o pe nevinovatul.

Să dogorească un soare atât de căinos și tu și muncești, să muncești, să nu stai cum nu stă rotit! unui ceasornic pe care îl întorci dimineața și merge toată ziua.

Și sus, de cea mai înaltă creangă a sălciei, spâi] zura clopotnița noastră: un bidon gol, de gaz, car! măsura clipă de clipă viața noastră și ruginea o dat; cu ea.

Lut, noroi și ziua e mare. Lut, noroi și viața lungă. Lut, noroi și Dumnezeu e mulțumit. Oare numai Dumnezeu? Da, și Petris e mulțumit.

Fă-te, mă, și tu ca Petris, să te bucuri de umbră și de grăsime. Și, dacă nu-ți place, atunci lăte Dumnezeu. Dacă nu poți să te iaci Dumnezeu, atunci răliii sfânt. Cărmidar slint. Măgar. Traian a spus: „Să nu furi. Să nu bați” (dar să primești bătaie, poți, firește). Și a mai spus Traian: „Să nu minți”. Tu ai ținut seamă de toate astea? Dacă ai ținut seamă, atunci te vei preface într-un măgăruș foarte frumos și te vei duce să paști în voie colo, sus, în luncile raiului. Țiau furat turma? Atunci îți ei cața și păzești stelutele blânde de pe cer, blagoslovindu-l pe hoț.

CAPITOLUL XIV

Bisca Petris numără. Se apropie sâmbăta și el face socoteala. Purtându-și anevoie osânza, intră la el în baracă, se așază pe un bolovan și se pune să numere. Are ochii umflați, aproape închișr și și-i deschide cu degetul. Îi deschide, se străduiește să-i țină așa și numără.

Curând, când noi vom fi sleiți de puteri, o să ne cheme unul câte unul, ca să ne plătească pentru munca noastră.

— Iovanis Cepchengis!

„Hopa!” are să strige Iovanis, trântind jos sapa; își va șterge mâinile de pantaloni, își va lua banii și-i va freca de barbă, mormăind: „Fie binecuvântat numele lui!” Apoi va ridica nițel șorțul prins dinainte și va pune banii în buzunar.

Lucrurile se petrecură întocmai. În clipa aceea, soarele nu mai dogorea drept din față, ne trimitea razele

arzătoare pieziș, peste urechi. Se lăsa domol spre Caimacealau, să pârjolească puțin și blana un soaicei. Trenul pentru Bitolia trecu, dar Petris, fiindesi isprăvisse cu numărutul, începu să facă din nou pe mortul. Cum să-l trezim? Acum, când nu-i venea la îndemână să-l scoli din somn, nu auzea gălăgia, nu auzea nimic. Dar am mai spus, cărămidarii știau și măruntaiele din el.

— Tole! șopti Cristas spre pistruiat. Haide!

Acesta atâta aștepta. Lăsă forma la pământ și alergă la uscătoria cu cărămizi proaspete, prefăcându-se că se ia la trântă cu țișănușul.

— Heei! strigă Cristas răsunător. Măi tu ăla, du-tej mai încolo s-o faci pe viteazul! O să strici cărămidile, auzi!

Și-a fost destul atâta. Stăpânul sări în picioare ca ars și dădu fuga la uscătorie, întocmai ca un doctoa care se grăbește să ajungă la vreme la patul celui pemoarte.

— Mă! se rățoi *bisca* Petris la pistruiat. Tu ești luptător sau muncitor? Ai?

— Muncitor! rosti pistruiatul. Numai că adineaurij a fluierat trenul de Bitolia.

— A fluierat? A... n-am auzit. N-am auzit nimici va să zică a fluierat... Ei, atunci pauză!

Tole se duse la „clopotnița” noastră și sună dei înviere.

— Off! făceam noi pe întrecute și ne lepădăm ostej neala care mai de care în lutul noroios.

Începu plata. După ce lua banii, fiecare și-i freci de barbă, de-ai fi zis că s-a umplut pe neașteptal de râie.

Veni și rându! meu.

— Hei, acuma refugiatul! strigă *bisca* Petris. J

M-am dus. Stăpânul stătea cu un catastit soios pe genunchi și se uita înăuntru cu un aer măreț. M-am aplecat din mijloc să văd și eu cum arată slovele porcești. Nu pricepeam o iotă. În susul filei nici tu slove, nici tu vreun număr. D'dar niște mângăleli ciudate, cum lasă găinile în glod. Un soi de cruciulițe, de cârlige. Astea erau slovele lui.

— Uite! glăsui *bisca* Petris și muie creionul în gură.

Ca să mâzgălească ceva, trebuia să moaie creionul de șase ori în gură. În cele din urmă puse degetul pe o mâzgăleală care eram eu, vârî cealaltă mină cât o lopată într-o oală spartă („casa de bani!”), scoase „simbria” mea, o numără de trei ori și cântări banii îndelung în palma-umflată.

— Ține! făcu el, și-mi întinse banii.

Am luat banii, dar când să plec porcanul își aminti ceva și mă chemă înapoi.

— Heei, *magir!* strigă. Vino să-ți spun ceva. Adă încoa trei drahme.

(Ce-o mai fi și asta?)

— Păi de ce?

— Ai chiulit de trei ori de la muncă.

— Eu?

— Nu, eu! Adă încoa trei drahme!

— N-am chiulit, nene Petris. M-am dus să beau apă.

— Apă? Da era pauză?

— Nu.

— Atunci adă încoa trei drahme.

Ce să mai spun? I le-am dat.

— Poți să pleci! zise el și-l strigă pe altul.

Cristas începu să clocotească.

— Măgarul! mormăi cărămidarul printre dinți.

Ce era să spună? Iovanis, când auzi ce-am pățit, se făcu foc și pară. Să sară să-l omoare și mai multej. nu! Se socotea el însuși jignit de faptul că cineva l-ar putea asemui pe Petris-porcanul cu un măgar. J

Cam la un ceas după aceea totul se liniști. Sculele! se odihneau rezemate de zidul barăcii, ca niște copiii osteniți de atâta zbenguială. O vreme, Cristas nu se mai văzu pe nicăieri. Dar ceilalți îl dibuiră repede 1 drăguțul de Cristas era la pescuit. Și se întoarse încărcat de pradă.

— Manielas! mă strigă el. Ți-am adus raci!

— Am și eu. O oală plină.

— Ia să văd.

Vârî mâna în oală, scoase cei vreo zece raci câți erau înăuntru și-i puse pe ai lui în loc.

— Ȑștia-s mici. O să-i duc înapoi, la maica lor. I

Și plecă îndată de-i aruncă în râu, ca s-o regăsească pe maica lor.

Ciudat om mai e și Cristas!

M-am pregătit de plecare ca un bun drumeț și, cui traista în spinare și cu oala atârnată într-o plasă de papură; apucaî pe calea întoarcerii.

„Cu bine!” ne-am urat unul altuia la despărțire! Toți aveau câte un zâmbet de copil pe sub mustață, cei cu mustață, firește. La cei, fără mustață, cu sau fărăj voia lor, zâmbetul era chiar zâmbet de copil. Fiindcă acolo, la cărămidărie, cine nu avea mustață era ori spin, ori copil. Iovanis șuierea mai degrabă să steal cu un șarpe încolăcit în jurul gâtului, decât să vadă un bărbat cu mustața rasă. Îi era silă de alde ăștia ca de o spurcăciune. „Un american!” bombănea el și scuipa a scârbă la doi metri.

Am apucat fiecare pe alt drum. Unul spre răsări» altul spre miazăzi. Eu avtfauî o durere în suflet. Tn-l cotro se îndreaptă țigănușul? M-am repezit până în stufăriș unde-și avea culcușul, ca să-l caut. Am fi pornit la drum împreună. Și atunci, vrând-nevrând, ar fi stat de vorbă cu mine. Dar în stufăriș nici urmă de el. Ȑigănușul plecase pe ascuns, pentru totdeauna. Nimeni nu-l petrecuse și de la nimeni nu-și luase rămas bun. Plecase ca o pasăre urâtă și umilă, pentru care nimeni nu stă în loc s-o asculte. Își luase bocceluța plină cu haine ponosite și rupte, își luase inimioara lui plină de amar și plecase fără gând de întoarcere.

Cristas trebuia să apuce pe alt drum și mă petrecu numai până la șosea.

— Ei, Manielas, umblă sănătos! Duminică trage-i un somn bun și luni să vii înapoi vesel.

Am pornit-o înainte cântând de răsuna șoseaua și bălăbănind oala cu raci ca pe o cădelniță: Între doi munți. Doi șerpi omorâți, Ooh! doi șerpi omorâți.

Refugiații, cântau asemenea cântece cu ochii închiși. (Dacă nu le cântai cu ochii închiși, nu erai un adevărat cântăreț, nu făceai nici doi bani și mai bine tăceai.) Din

pricina asta țineam și eu ochii închiși.

Așa am să mă omor și eu, Odorul meu...

Și deodată, zdup! m-am întins pe șosea cât eram de lung. Uite ce-nseamnă să fii cântăreț! Hei, acum cum să-l răsplătesc pe Dimitros, refugiatul? Că el mă învățase să cânt așa!

Când m-am ridicat din colb, eram ca un morar pul drat de făină.

Nu mi-a părut rău de nimic, doar de raci. Văzânt du-se slobozi, prietenii mei au rupt-o la sănătoasa și m-am căznit o mulțime până să-i pun din nou în oală Degeaba însă. Apa se vărsase toată și, dacă nu găseam cât de puțină, după vreun ceas dumnezeu i-ar fi prefăcut în îngerași. Barem să fi știut că se duc în rai! Dar pe cine să întreb? Tușa Caternic era undeva! la capătul lumii, iar Cristas, ia-l de unde nu-i! Acum] stătea pesemne împreună cu logodnica lui. Cine mai era ca el! Avea haz, zău, ca racii mei să ajungă în rai! Și de ce n-ar ajunge? Racul nici nu „minte «nici nu „bate”; atunci de ce n-ar ajunge în rai? Ce păcate pot împovăra o vietate atât de mică? Și care trăiește în apă? Dar și peștele trăiește în apă. Ce-ar fi dacă peștii ar ajunge în iad? Mi-am amintit că pe la jumătatea drumului curge un izvor limpede și reci și am grăbit pasul. De atâta ardei îmi ardeau mărul taiele și tânjeam și eu după o gură de apă. Iată, am ajuns!

CAPITOLUL XV

Nu eram singurul care se oprișe la izvor. Ceva mai încolo am văzut un băiețaș negricios, stând pe un bolovan ca un mierloi abătut. Era țigănușul. La jîng ceput m-am speriat. Mi-am amintit de vorbele pistruibtului. Dacă negreala lui se lipea de mine? Dar după ce m-am gândit mai bine, asta nu mi se mai părea ceva; atât de cumplit. La urma urmei era negreală, nu râib

Ca să mă liniștesc de-a binelea, voiam să mai lămuresc un lucru. Acum, negreala nu mă mai prea înspăimânta. Ce, parcă pielea neagră nu e tot piele? Altceva mă trămintă pe mine. Cum vede un harap lumea din jur? Nu cumva o vede neagră? Voiam să știu asta în

chipul cel mai deslușit. Asta mă îngrozea într-adevăr. Să vezi totul negru ca smoala. Făină neagră, zăpadă neagră, Siica neagră, dumnezeule!

M-am aplecat să beau apă și nu mă săturam. Apoi le-am dat apă și racilor mei. Și deodată mă tulgeră un gând năstrușnic, care mă făcu să îngheț:

„Dacă țigănușul a băut înaintea mea din izvor? Acum însă era prea târziu. Nenorocirea care trebuia să se întâmple s-a și întâmplat”. Mi-am privit mâinile. Erau încă albe. Se vede treaba că negreala mai zăbovea, nu ieșea îndată la iveală.

Auzii un zgomot: țigănușul se ridicase liniștit și pornise din nou la drum.

— Sukrii! (Oare eu l-am strigat? Cum de l-am strigat!) Dar acum nu mai aveam încotro. Vorba zboară și n-o mai poți prinde.

Țigănușul se întoarse ca un câine care-și aude numele. M-am gândit să-l îmbunuez într-un fel, să fac un semn, ori să-l mingii, căci așa sunt îmblânzite și vietățile ce trăiesc, pe lângă casă. Dar n-am fost în stare de nimic.

Zâmbii și, minune! țigănușul zâmbi și el. Frumoasă convorbire!

Nu știam ce să facem, așa că ne zâmbeam mai departe. Zâmbetul ăsta avea însă și el un sfârșit și atunci ce-am fi vorbit? Țigănușul și-ar fi văzut de drum și totul s-ar fi isprăvit. Prin urmare trebuia să găsesc eu un chip de-a lega vorba. Trebuia negreșit să găsesc ceva.

— Stai! i-am spus, și am tăcut îndată. De ce pleci? l-am întrebat irăștește, după câteva clipe și iar am tăcut.

Țigănușul lăsă bocceluța jos și nu răspunse. Adică, zâmbi; acesta i-a fost răspunsul.

— De ce pleci, Sukr. Îi? îi spun, de astă dată cu mal mult curaj. De ce pleci? Eu îți sunt prieten. Îți sunt! prieten, *arcadaș*. Uite, îți întind mâna. Haide. Dă, mâna! (Și închid ochii fără să vreau. Aoleu, mina' mea, mânuța mea, te pierd!) Dă mâna, Sukrii! (De-aș avea o mină mai mult! dar nu-i nimic, când voi fi mare, am să port mănuși.)

Țigănușul, plin de nădejde și de teamă totodată?!

întocmai ca un câine căruia îi întinzi o bucată de pâine și care nu știe dacă e pâine sau piatră, dădu: să întindă mâna, dar o trase iute înapoi. În cele din urmă luă hotărârea cea mare. Închise și el ochii și își șterse mâna de pantaloni (dumnezeule! palma era albă!).

— Noroc! zice, și râde.

Dinții îi strălucesc, albi ca și grindina de mai. I

— Încotro, Sukrii?

Îi place numele ăsta. Cine știe? o fi crezând că Sukrii înseamnă frate. (Și ce, parcă nu înseamnă?)

— Mă duc... grăiește el tare amărât, lăsând buza în jos.

— Încotro?

El rotește mâna de jur-împrejur.

— Nu știu... Mă duc...

— Ai casă?

— Nu...

— Ai mamă? tată? soră?

— Nu, n-am...

— Oh...

Un gând puse stăpânire pe amândoi, ca și când un nor greu s-ar fi lăsat peste noi.

Frunzele ne priveau ca niște fluturași poposiți pe crengi.

Am răsuflat din adâncul pieptului. Și norul se ridică de pe umerii mei.

— Hai să mergem... Da, Sukrii, eu am spus asta... Am spus „hai să mergem!” - Hai să mergem, Sukrii!

L-am tras încetișor de haina lui zdrențuită.

Câteva clipe, până ce vorba mea îi pătrunse în inimă, țigănușul tăcu. După aceea se aplecă și își ridică bocceluța. Hai să mergem!

Și am pornit-o. la drum împreună. Călcam ca niște gospodari în toată firea, care se întorc acasă aducând câștigul dobândit cu trudă. Eu cu oala mea spânzurând de umăr. Țigănușul cu niște zdrențe la capătul unui băț. Dar cât ținea la ele! Mereu întorcea capul să vadă dacă n-a căzut ceva pe jos.

Mergând așa unul lângă altul, am băgat de seamă că era de aceeași statură cu Sukrii. Și că are ochii la fel de blânzi. Numai pielea era puțin mai neagră, însă puțin de tot.

Acum sporovăiam pe întrecute. Ne înțelegeam de minune, când cu râsete, când cu semne, când cu greaca lui stâlcită, când cu limba lui pocită pe care o vorbeam eu.

Am ajuns chiar și la lucruri mai de încredere. Acum era timpul să-l întreb și ceea ce mă îngrijora atâta, adică dacă o să mă înnegresc. Doar așa îmi spusese pistruiatul, ba încă se mai și jurase: „O să te înnegrești, bre, ascultă-mă pe mine!” Și l-am oprit pe țișănuș sub un copac:

— E-adevărat?

??

— E-adevărat ce ți-am spus?

El mă privea ca un cărbune așezat în mijlocul șoselei.

— Lucrul ăla pe care ți l-am spus... A, da, ai dreptate; nu ți-am spus nimic. (Hm, cum să spun? Da eu tot am să-ți spun!) Sukrii, e-adevărat că o să mă... înnegresc?

Umerii lui slăbuți mi-au răspuns: „Nu știi”.

— Sukrii, tu n-ai avut vreodată, nu ți s-a întâmplat să ai vreodată un prieten cu pielea altfel decât a ta? Cu pielea așa ca a mea?

— Nu.

— De ce?

Umerii lui slăbuți mi-au răspuns și de astă dată: „Nu-s eu de vină!”

— Așadar tu crezi că n-o să mă înnegresc?

— Nu știi...

Și deodată din părul lui creț și încurcat ca o plasă țâșnește o vorbă, o vorbă care l-ar fi lăsat cu gura căscată până și pe un învățător:

— Dacă la tine înnegrești, spuse, atunci de ce eu nu albit?

Uite! Asta era! M-am bucurat! Eram nebun de bucurie! Îmi venea să alerg spre un copac căzut în drum, să-l ridic și să-i spun și lui, să-i spun să știe și el!

— Dar dacă...

Bucuria mea se spulberă într-o clipă. Un drăcușol pitulat în sufletul meu mă săgetă cunâplit.

Toate bune, cum nu se poate mai bune, dar dacă se ia numai culoarea lui și a mea nu?

M-am uitat la cămașa țigănușului. Era înnegrită. Uite, vezi, culoarea se ia! Și acum? Acum la ce mă mai frământ? Totul era zadarnic. Ce-ai făcut nu se mai desface! Până mâine am să fiu harap. Ei, bine, 1 fie! În toate trebuie o hotărâre. Harap, fie, harap! Și, mee-i cu asta? Parcă harapii merg cu capul în jos? Așa, de pildă, Sukrii. Ia-l și spoiește-l cu var. Și-o să faci din el un omuleț, un greculeț ca toți ceilalți, ba chiar mai bun decât ei! Gata, s-a isprăvit cu asta, la ce să mai vorbim!

În clipa aceea „haț!”, alt drăcușor mă săgetă din nou. Și dacă harapii văd lumea neagră? Aici te vreau, mintosule! Ce te faci atunci?

Picioarele mi se opriă în loc, deși nu era pic de noroi pe drum, ca să zic că s-au împotmolit. Și am rămas așa, încremenit, ca și când m-ar fi luat cineva și m-ar fi desfăcut bucăți, bucăți, azvârlindu-mă în mijlocul șoselei.

Sukrii! Sukrii! Ce nenorocire a căzut pe capul meu! Mi-am scos batista să-mi opresc plânsul. Țigănușul plângea și el. Eu – negru și înlăcrimat! El – negru și înlăcrimat! Plângeam amândoi. Și nu știam dacă el era ca mine, sau eu eram ca el.

Batista mi se udase de tot. Batista mea, Sukrii! H

— Sukrii! Ia te uită! Asta-i batista mea. Cum e batista mea, Sukrii? Ce culoare are? Spune-mi repede! Spune!”

— E albă! face Sukrii. (Ah, Sukrii, ce frumos țigănuș ești, ce alb ești!)

Plângeam ca un copil rătăcit în pădure, care se pomenește deodată într-un luminiș.

— Îți mulțumesc, Sukrii! Îți mulțumesc. Îți mulțumesc mult, mult de tot...

Ne-am îmbrățișat și am pornit-o împreună mai departe, doi țigănuși care se iubesc.

Acum i se dezmoțî și lui limba. Era incredințat că și-a găsit prietenul și că putea să-și descarce sufletul fără pic

de teamă.

Să povestească despre nenumăratele-i suferințe, despre lacrimile ce i se puneau ca un nod în gât, despre felul cum se purtau oamenii cu el la cărămijj dărie. Ochii lui blânzi nu mai putuseră îndura să vadă asemenea oameni și din pricina asta fugise. În scurt timp, acolo, la cărămidărie, inima i s-ar fi făcut atât de neagră și atât de grea, încât n-ar mai fi putut s-o ducă, s-o ia cu el și să plece.

Ghiufca, ghiufca, îl omoram noi toată ziua. Ce era' să facă țigănușul? își luase în spinare zdrențele, îșiJ luase picioarele negre la spinare și plecase.

Unde să găsească el de lucru? Vai, lumea întreagă, era numai noroaie, un noroi era lumea! Noroi pe care-l frământai desculț și te lăsa desculț.

Se înserase...

Soarele își strânsese plasele de pe câmpie, făcu din ele un ghem rotund și o porni pe drumul de munte. Orașul era încă departe. Dar pe noi nimic nu ne zorea. Mergeam în voie, nepăsători, unul lângă altul „Lipa, lipa” făceau picioarele lui desculțe pe drum.

Trebuia să ciulesc urechea ca să aud asta. Mergeam, lăsând departe în urma noastră lumina și înl tram în nopte cum intră două păsări într-un nor. Acum țigănușul nu se mai vedea. Se făcuse una ciliu noaptea. Ea neagră, el negru, se contopiseră.

Nu-i mai auzeam nici pasul: aici pământul era moale.

Ca să mă încredințez că e alături de mine, întini deam mereu mâna să-l ating.

Și deodată, când orașul luminat apăru în depărtare, aidoma unui foc în inima pădurii, m-am hotărât să fac gestul cel mare pe care îl plănuiam de multă vreme, ca o slujbă de pomenire, ori ca o luminare aprinsă în amintirea prietenului meu Sukrii.

Încet-încet mi-am scos, mai bine zis am desprint de pe mine haina cafenie.

— Sukrii, spun eu, întorcându-mă spre partea tinde trebuia să fie țigănușul. Sukrii, ia asta. Era, era (ochii mi

se umplură de lacrimi), era să ți-o dau de atunci, odată cu banii pentru fes, dar n-am mai apucat. Ia-o barem acum, Sukrii, ca să-ți aduci aminte de mine atunci când o să te încălzești.

El se rușina. Altfel, oare n-ar fi întins mâna să ia haina?

— Ia-o, Sukrii, Sukrii! (Am băjbăit eu mâinile în aer.) Sukrii! (Mâinile mele băjbăiau în gol.) Sukrii! (Și deodată am simțit că mi se zbârcește pielea.) Sukrii! Sukrii! Sukrii!!!

Nimic, nimeni, liniște... Câmpia ce se așternea înaintea îmi întoarse, stins, numele sărmanului meu prieten. Țigănușul Țel negru pierise, se topise, îl înghițise liniștea, noaptea. Și dispărut a rămas pentru totdeauna.

Cine era țigănușul acela? Un mic suflet speriat a trecut prin viața mea, într-un înveliș de piele neagră. Fără nume, fără dragoste. Și-a amestecat sudoarea în noroi împreună cu noi, și-a amestecat negreala în noroi, iar astă-seară a coborât noaptea, l-a acoperit cu o pânză neagră și l-a luat cu ea.

Cine era țigănușul acela? De atunci nu l-am mai văzut niciodată, nicăieri. Numai noaptea, când se întâmplă să merg singur pe drum, îl aud cum lipăie cu picioarele lui desculțe („lipa, lipa”) și umbra lui pășește alături de mine, năltuță ca și Sukrii, fratele meu de cruce mort...

PARTEA A DOUA

CAPITOLUL

Am intrat în oraș în plină noapte și îndată mă copleșiră alte griji și frământări. Mai întâi Peios. Ceasul păstra trează amintirea bătrânului.

Pe urmă altceva care le alunga pe toate celelalte.

Siica!

Pe drum întâlnei un bătrân gălăgios cu șalvari. Era marchitanul. Trăgea după el un măgăruș încărcat cu bunătăți și își trâmbița marfa în graiul său:

— Hai la *dunchi*! *Calinchi*! Hai la gutui! Rodii!

L-am întrebat cum vinde ocaua și mi-a răspuns:

— Drahma și ocaua. I-am cerut să-mi dea trei ocale

cu două drahme, dar nu s-a învoit.

— Nee... lăcu el.

Țăranii de pe aici spun „nu” într-un fel ciudat.

Țăranul mormăie „nee” și dă din cap de sus în jos, încât tu înțelegi că a spus „da” și te liniștești, pe când el vrea să zică nu.

Altfel se spune „da” pe aici. Omul dă din cap în dreapta și în stânga, o dată, de două sau de trei ori, și zice din gură: „A-ha-ha!” Uite, asta înseamnă la ei „da”.

— Ei, îmi dai? îl întreb. Cu matale vorbesc, nene, te-nvoiești, îmi dai?

— Nee! mormăi el din nou. Eram descumpănit.

— Bine, fie, drahma și ocaua!

Ce puteam face de vreme ce searăta așa de încăpățânat? I-am Făcut și eu pe plac.

L-am lăsat să spună „te, te!” măgărușului ca să-l oprească în loc, să învârtă două pungi din ziar și să le umple cu rodii și cu gutui. Apoi eu, boierul, am pornit-o sprinten cu povara asta spre casa Siicăi. Și m-am oprit cu pungile în prag ca nu sunt Vasile 1 venit de timpuriu. Am bătut o dată în cârligul de la portiță și aud „poc”, și ceva făcu „poc” în inima mea!

Tare ciudată mai este și casa Siicăi! Ciocănești în cârlig, cârligul face poc și îndată auzi dinăuntru un glas de femeie. La câteva clipe, glasul ăsta de femeie și un cap cu părul nepieptănat se ivesc la fereastră.

— Ce vrei?

(E mama Siicăi.)

— Vreau... îngăimesc eu înghițind cuvintele. Vreau... uite, am adus astea...

— Ce?

— Păi... gutui, rodii, raci...

— Și cui le-ai adus?

— Le-am - adus... aici...

— Cui?

Tocmai când spune vorba asta se apleacă peste pervaz și înțelege dintr-odată. Și glasul i se face pițigăiat-pițigăiat.

(- Cuum?! Iar ai venit! Hei, a venit ologul! A venit iar schiopul! Haida, bre! Cară-te de aici! Du-te dracului, că viu acușă la tine și-ți rup și piciorul ălălalt!

Siica auzea totul și, curioasă să vadă cine a venit, scoase și ea capul pe fereastră.

— Cine-i, mamă? întrebă ea.

— Cine? Uite, ăsta! se răsti maică-sa și-i lipi o palmă zdravănă. Pe urmă o înșfăcă de coade, o trase în casă și o târbăci.

Eu stăteam acolo în stradă și ascultam. Și nu visam nimic altceva decât să scot mânuța învinețită a Siicai din lăboiul maică-sii, s-o pun pe a mea în loc, și ea, haina, să mă stâlcească în bătaie cât ar fi vrut.

În dimineața aceea, mama Siicai pleca de acasă, îmbrăcase o rochie cu un desen de rămurele pe ea și înfoiată în cute bogate, apoi avea să se ducă la biserică, la slujbă.

Era tare credincioasă și nu lipsea o dată de la slujbă. La biserică se pironea într-o strană și asculta cucernică pe cântărețul nostru de frunte, care însă cânta rău, unul Bolișis, Atanasios Bolișis. Un timp am ținut și eu isonul în strană, dar nu ne-am înțeles în privința asta și m-am lăsat păgubaș. Ce era să fac? Drăguțul de el mă puneă doar să-i țin isonul, dar eu, care mă grăbeam să ajung cântăreț, mă hărnicream să mai și cânt. Iar el, ca să mă întoarcă din greșală, îmi astupa gura cu pumnul, zicându-mi „moară stricată”.

A treia oară când a vrut să-mi astupe gura, m-am lăsat și eu păgubaș de cântat în strană.

Într-un târziu, mama Siicai a isprăvit să se gătească și hai la biserică.

Eu, pitulat după fereastră, ardeam de nerăbdare, abia așteptam să se ducă naibii, ca Siica să poată ieși afară și să mă bucur în liniște de dragostea ei.

Maică-sa a plecat într-adevăr, dar degeaba, căci după câțiva pași s-a întors și a încuiat-o pe Siica în casă.

Iar noi, drăguții de noi, ne-am gândit, ne-am gândit, ca niște șoareci închiși într-o capcană și, la un semn, ca și

cum am fi fost înțeleși dinainte, ne-am scuturat de orice teamă și am deschis fereastra – eu la minei ea la ea.

Ne-am privit amândoi mult de tot și eu, plin de neliniște și de dragoste, am deschis gura, hotărât să-l spun vorbe mari. Dar am întrebat-o cum a mers cu școala.

Ea a strâmbat din buze pentru școală și după aceea mi-a spus că a plâns mereu și că acum nu vrea, decât să râdă.

Eu murmuram în sinea mea: „Siica, Siica!” atât de dulce, încât de n-aș fi știut niciun grai de pe lume, ba chiar de aș fi fost mut, aș fi murmurat la fel de dulce: „Siica!”

Ea vorbea ținând mâna dreaptă pe obraz. Și eu mi-am dat seama numaidecât că mina și obrazul ei vor să ascundă ceva. După câteva clipe am văzut pe obraz o zgârietură cumplită lăsată de ghearele maică-sii. Și, dornic să-i lecuiesc durerea, luam gutuile: și rodiile și i le aruncam una câte una.

La urmă i-am dat de veste că racii au murit; ne-a; părut rău la amândoi.

Acum veni rândul Siicăi să mi le spună pe ale ei. Toate erau triste. La școală – învățători răi. Nu-l mai bătai. Acasă – țipete, ciomăgeli, tot la fel. Și deodată uită de toate, cuprinsă de-o bucurie nemărginită.

Își aminti de ceva! Ceva grozav! Nemaipomenit! Eu n-am aflat încă? Cum se poate?! Aici nu era băiat, care să nu fi aflat și să nu fi înnebunit de bucurie. Băiat a spus? Dar ce, parcă cei mari au rămas mai prejos? Dar cu băieții era altă poveste. N-a rămas băiat care să nu fi chiulit de la școală. Și nici măcar o singură fată. Ea, Siica, bunăoară, a chiulii de două ori până acum. Și a încasat pentru asta de-a; valma ghionturi, păruieli.

— Nu, Siica. N-am auzit nimic.

Și ea s-a apucat să mă lămurească. Vorbea învâlmășit, încurcându-se mereu. Iată, erau niște lucruri despre care nici nu se putea povesti.

Lumea nici nu mai dormea din ziua cu pricina. Le-au adus la Kiiprii, lângă râu, sub platanii cei mari. Da, chiar acolo.

Dar ce e? Despre ce lucruri e vorba?

Niște roți mari, roșii! Cât roata puțului. Au pe ele niște găleți mici ca acelea cu care se scoate apa din puț. Intri într-o gălețică și te ridică în cer. Pe urmă te lasă din nou în jos.

— Și altceva?

Niște leagăne cu frânghii de iier. Te duc până sus de tot, încât poți să și mori. Și niște căluți de toate culorile, niște căluți frumoși care zboară prin văzduh.

— Și-ale cui sunt toate astea, Siica?

— Să vezi, au venit cu ele niște oameni în haine de aur.

— Ia te uită!

— Și nu erau numai astea. Ce, parcă numai atâta trebuia să fie?

— Și mai ce încă?

— Tu ai văzut femei cu aripi? Nu? Cum se poate? Da, da, femei cu aripi, chiar așa. Sunt ca îngerii, dar mai buni decât cei din biserică, fiindcă ele vorbesc și spun chiar: „Mulțumesc” și „Bine, mulțumesc!”, atunci când le întrebi: „Ce mai faci?”

— Adevărat? Spune „zău!”

— Ba bine că nu! Dar parcă numai atâta vezi? Vezi și niște capete, fără gât, așezate pe un prosop, cum fumează țigări!

Unul stă pe o bancă și mănâncă foc. Altuia îi țin nlinile la spate și el scuipe bile, aproape o farfurie plină! mai sunt și niște păsări care știu să trebăluiască. Și niște maimuțe care turnează.

— Tii, nu zău!

— Zău! Și asta nu-i nimic.

— Ai văzut și altceva mai grozav?

— Stai nițel. Tu ce zici: încape o casă într-o ladă?

— Nu-ncape.

— Uite că încape și încă cum!

— O casă de-adevăratelea, întreagă?

— Și parcă numai o casă? Și munți, și râuri, și orașe, tiii! o mulțime de orașe! Pe urmă trenuri, vapoare, măgari,

cai, tot ce vrei!

— Păi cum așa? Ai văzut tu cu ochii tăi?

Ea, Siica, poate că n-a văzut. Dar sunt atâtea fete care se jură că au văzut.

— Da cum asta? Cum?

— Se uită pe o fierăstruică și orașele se ivesc și pier singure.

— Nu zău!

— Chiar așa, zău!

— Să știi c-o să înnebunesc! Și cât trebuie să plătești ca să vezi un oraș din alea?"

— O drahmă.

— Să știi c-o să înnebunesc și eu!

CAPITOLUL II

Toată dimineața, până în clipa când Siica trebuia s-o șteargă de acasă, roțile cu gălețile cele mici mă suiau spre cer și mă coborau spre pământ, iar leagănele mă purtau înapoi și încolo ca niște cădelnița Flăcările pe care le înghițeau oamenii mă ardeau. 1

Dar mai mult ca orice doream să văd orașele. Nu-mi mai găseam astâmpăr de nerăbdare și curiozitate. Cum puteau să-ncapă atâtea orașe într-o ladă? Să se jure prietenele Siicăi cât poiteau, degeaba, nu mai eram un vițeluş ca să cred tot ce-mi spuneau fetele.

După masa de prânz mama Siicăi se tolăni să-i tragă un pui de somn. Era timpul ca Siica s-o șteargă de acasă. Se furișă pe uşă și veni să mă întâlnească la moschee. Plecarăm spre Kuprii zburând, nu altceva. Ulu!... vuia puștimea pe sub platani. Iar roțile, leagănele și călușeii goneau de zor. Undeva cântau niște trompete nevăzute. Totul era adevărat! Oamenii mâncau și acuma foc. Tii, ce oameni lacomi! Pe o masă stăteau cocoțați doi inși. Unul ținea într-o mână un coș cu lină murdară, din care îl îndopa pe celălalt. Lumea îi plângea de milă, dar el se arăta grozav de mulțumit de mâncarea asta, ba își mai lingea și degetele.

Cel dintâi îl îndopă bine, apoi puse coșul deoparte și sună dintr-un clopoțel. Lumea se liniști ca prin farmec.

— Priviți, doamnelor și domnilor! Lina pe care a mâncat-o omul acesta va fi toarsă. El are o fabric Inn burtă care toarce lina. Să aprindem o țigară!

Zicând aceasta scoase o țigară, o aprinse și o înghiți cât ai clipi.

— Heei! mai e? izbucniră vreo câțiva, luându-și inima în dinți.

— Liniște! Cin se grăbește îmbătrânește! Acuma stă s-o și vopsească. Ce culoare vă place?

— Să fie roșie! strigă unul de lângă mine cu fața ciupită de vărsat.

— Nu! Galbenă!

— Gura, mă! Eu vreau să fie roșie!

— Bine, bine, lasă, nu vă certați, căută el să-i poji tolească. Fabrica asta le tace pe plac la toți. Atunci) juma-juma. Adică juma să fie roșie, și juma galbenă Așa vreți?

— Da, vrem! încuviințară cei de față. Nouă, pus - timii, ni se lungise gâtul tot privind.

Clopoțelul răsună din nou.

— Gata? Țineți-vă răsuflarea. Un-doi-trei! Unde te duci, drăguțule? Acușa iese așa! Gata? încep i un-doi-trei!

Văleu! Văleu! Văleu! Ce istorie mai era și asta? Gura celuilalt devenise un izvorăș de lină toarsă. Și tirul curgea, curgea și era și tors, și vopsit. Umplu' cu lină toarsă un coș întreg.

— Ei, sunteți mulțumiți? întrebă omul cu clopoțelul.

— Mda, mulțumiți. Da mnealui numai mănâncă lină?

— Cum nu, mai mănâncă. Numai că înainte de asta-i trebuie să strângem bani pentru untdelemn.

— Că, știți „motorășul trebuie uns.

Și scoase din sertarul mesei o pâlnie aurită, împodobită cu niște panglicuțe.

— Fiecare cât poate, spunea el, și trecea să adune gologanii noștri.

Toți au dat câte ceva. Până și Siica azvârli în pâlnie un ban vechi de aramă.

Am plecat de acolo. Ciudat: niște oameni așa de bogați la ce mai aveau nevoie de bani? Nimeni dintre noi

nu putea să se dumirească.

Ne-am dus și la călușei, la cercuri, la tiarele învălțate să tacă fel și fel de giumbușlucuri. Am văzut apoi și păsărică cea înțeleaptă.

— Sticletele prezicător! striga stăpânu-său.

O mulțime de femei curioase se îmbulzeau în jur. Dădeai un bănuț de zece și păsărică îți spunea viitorul.

— Haide, Cristalena! o-îndemna stăpânu-său. Dă cucoanei bilețelul cu norocul. Așa, suflețelule, bravo ție! Acum fă o temenea la domnișoara de colo, că de plătit, ți-a plătit. Așa, suilețeluie! Să vină toată lumea, sticletele prezicător spune tot ce doriți!

Strașnică păsărică! Poc! poc! cu cioculețul ciugulea un bilețel din grămadă și ți-l întindea numaidecât. Iar tu citeai bilețelul și aflai ce ascunde viitorul. Safca, o vecină de-a Siicai, plângea rezemată de trunchiul unui platan. Negreșit că i se întâmplase ceva rău. Am aflat și ce. Păsărică îi dăduse o veste proastă. Și ea, pune-te pe boceală! și plângi cu lacrimi amare. „Toanto! îmi venea să-i spun. Cum poate să facă rău o păsărică bună ca asta?”

Siica mă trăgea zorită de mânecă. Adică, „hai, vino!” Se apropia clipa când trebuia să se întoarcă acasă și noi nu văzuserăm încă orașele. Se cuvenea deci să ne grăbim. Pe cutia aceea împodobită cu panglici, oglinzi, ilustrate și tot felul de zorzoane stătea scris: „Panoramă - Lucas Papapanaiotacopulos”.

Stăpânul cutiei era cel mai înțelept om pe care îl întâlniserăm în viața noastră. Și cel mai învățat. Și cel mai mândru. Și pe bună dreptate. La drept vorbind, eu mă așteptam să găsesc acolo un nebun. Mi se părea ciudat că nu se scrântise trăind toată vremea în mijlocul unor asemenea lucruri!

— Ați venit să vedeți Europa? ne întrebă el când dădu cu ochii de noi. Da ca să fim prieteni (eu abia m-am stăpânit să nu izbucnesc în plâns: cum de catadicsea un astfel de om să aibă un prieten ca mine? Siica era cât pe ce să mă piznmiască din pricină că-i iau dragostea ca s-o dăruiesc altuia. Dar, în fața unui om ca el!...), așadar,

micuții mei, urmă Lucas, ca să fim prieteni buni, întâi paraua!

Ciudat om mai era și Lucas! Cu toate că era mai bogat chiar decât regii din povești, uite-l că cerca golci gani. „Doamne ferește!”, vorba bunicii.

— Poftiți! Ședeți! ne strigă Lucas și tuși sec. Gata, **n** încep: aici, Lucas Papapanaiotacopulos, omul care a colindat tot globul, vă arată lumea întreagă numai **]** pentru o drahmă și vă desfată inima. Spuneți și la alții. Gata, încep. *Allons!*

Apăsă pe un buton: și, minune! Un oraș de aur „mai minunat decât în basme, se ivi înaintea ochilor noștri. Lucas ni-l „prezentă” numaidecât:

— Asta, domnilor, e Viena. Un oraș mare. În golfuri – vaporase. În mijloc, domnilor, are o mare blândă, fără fund. Zăpezi curg la vale. Peste tot nu-l zică, dansuri și multe altele. Viena, cum i-am zis noii domnilor, este un oraș în Austria. Regele ei se numește Frascos Iisus. Sfârșit.

Acum, domnilor, vedeți Parisul, orașul minune, cu palate superbe care se numesc bulevarde. Vedeți femeii cu rochii extraordinare, cele mai frumoase din lume. Trăsuri, tramvaie. Ele alunecă pe săpun. Iată un turn înalt, să poată fi zăriți hoții, că este mulți la Paris. Sfârșit.

Aici, domnilor, vedeți orașul Totokio. Spania regilor. Iată un munte din care curge smoală topită și altele. Cireși găsești berechet, numai că nu fac cireșe. Mătăsuri, clopoței, felinărașe de hârtie. Oameni tăcuți. Mănâncă în genunchi. Foarte religioși, își **l** spintecă burțile. Dumnezeu la ei e gol. Scoate pe gură rotocoale de fum și altele. Sfârșit.

Acum, domnilor, vedeți Roma. Porumbei o mulțime, umblă printre picioare. Le dai să mănânce din mânăj tare blânzi. Acoperișurile ele țiglă, pline de găinai

Iată un teatru unde iiare înspăimântătoare îi devorează pe creștini, căci este foarte sălbatice. Regele lor, înalt de-o șchioapă, Victor Emanuel. Conducătorul lor este turc, îi zice Muselim. Se dau în vânt după macaroane. Sfârșit.

Aici, domnilor, vedeți Marsilia, un oraș cu port, zarvă și altele. Pe mare – un pod înalt ca să poți privi orașul – că e frumos cum nu se mai află. Macarale obosite ridică în sus vapoare. Cheiuri pentru patinaj, pescărie și altele. Oameni în crâșme. Trândăvesc și îndrugă verzi și uscate. Sfârșit.

Acum, domnilor, vedeți Veneția, un oraș făcut pentru huzur. Plutește pe apă. Trăsuri și străzi nu este, că le-a luat apa. Bărți frumoase, cu vârful întors. Ei le poartă în loc de ghetă. Oameni hazlii, cu bricege, serenade, lăute și altele. Toată ziua cântă. Cum am mai spus, domnilor, aici e Veneția, oraș cu ace de cap. Sfârșit.

Acum, domnilor, vedeți Atena noastră, oraș din Grecia antică. Oameni șireți. Coloane de marmură, foarte vechi. Toți aleargă să le vadă. Iată Acropole cu regi, fete și altele. Flăcăi goi pușcă, așa cum i-a făcut maica lor, n-aveau pic de rușine. Pericle, Socrate, Demostene, Temistocle – antici cu toți. Tezeu. Ceasul de soare acum nu mai merge. Cavocolone, Olimpia, Chermicos – unde îngropau morții. Aghios Pagos⁹, felinarul lui Dighenis¹⁰ – unul ciudat și po znaș rău. Sfârșit. (Aici, Lucas ridică foarte sus glasul.) Ultimul și cel mai grozav! Aici, domnilor, vedeți preafrumosul Gargaliani. Oraș nemaipomenit, cu piață, copaci și altele. Cafeneaua *Preafrumoasa Eladă*. Frizerie, gimnaziu, două farmacii! În dreapta, casa cu două etaje a lui Mastradimitrulacepulos. Alături, casă cu geamuri mari ca niște vitrine. Casa lui Sachisi Canelacopulos, epitrop al sfintei biserici închinată; marelui martir sfântul Gheorghe, făcătorul de minuni – fie lăudat! Ați văzut, domnilor, cum v-am mai spus, preafrumosul oraș Gargaliani, patria lui Lucas] Papapanaiotacopulos, cel cu panorama. Sluga dum–, neavoastră. Mulțumesc. Sfârșit.

CAPITOLUL III

Eram buimăciți. Să se fi pornit să bată tobele și noi tot nu ne-am fi dezmeticit. Am rămas locului ca niște i stane de piatră. Intraserăm în lumea basmelor șfr acum nu

9 Joc de cuvinte: „Arios Pagos”, areopag, cel mai înalt tribunal în vechea Grecie, și „Aghios Pagos”, sfântul Gheață (n.t.).

10 Rostire stîlcită. Corect: Diogene (n.t.).

ne mai înduram s-o părăsim.

Bine zicea Siica, avea dreptate că o să înnebunim, Pesemne că așa e nebunia. După atâta hoinăreală era firesc să ne fie sete, dar noi nici nu ne dădeam seama de asta. De sete ne ardea nouă? Noi hoinăream prin orașele lui Lucas. Ciudate orașe, zău așa! Cum de încăpeau într-o cutie ca aceea? Uite că Lucas izbutea să facă orice. Lucas era un dumnezeu în ochii noștri. i Un dumnezeu mai mare decât cel al popii. Fiindel dumnezeul popii rămânea în buchea cărților și niciodată nu se arăta în fața copiilor ca să le facă pe plac sau să-i sperie. În schimb, Lucas era un dumnezeu cu grai, pe care-l vedeai, care te vedea și se îmij prietenea cu tine. Nu știu, dar dacă eu aș fi fost popă, un asemenea dumnezeu aș fi avut.

Siica avea ochii cât cepele. Se bulbucaseră de atâtea câte văzuseră: păsări, trenuri, roți, călușei care gonesc în zbor, femei cu aripi, oameni care mănâncă foc. Oricâtă minte ai fi avut, tot ai fi înnebunit: păi cum s-o scoți la capăt când toată mintea sălășluiește într-o bucățică de creier?

Voiam să plecăm, dar nu puteam să ne urnim din loc și pace. Să ne fi legat cineva de niște cai și nici ei n-ar fi izbutit să ne scoată de acolo. Și chiar de-ar fi izbutit, dacă ne-ar fi scos de acolo și de ne-ar fi închis într-un hambar, mintea tot n-ar fi fost cu noi. Mintea ne-ar fi rămas acolo la Kuprii, lângă dumnezeii aceia de aur și de basm.

Dar în lumea asta hădă toate au un sfârșit. La o vreme începură să sune iurios niște clopoței și doi oameni cu nuiiele în mină alergau încoace și încolo, alungind mulțimea.

— Haideți! strigară ei răstit. S-a isprăvit. Duce -,ți-vă la mamele voastre. Gata pe ziua de *aii*. Valea! Acasă!

Ce oameni câinoși! auzi: „Valea!” Se răsteau la tine ca și când tot Kuprii ar fi fost al lor. Țineau o nuiă în mână și se credeau cineva!

— Ei, fetico, tu n-ai de gând s-o iei din loc? se rățoiră ei la Siica. Șterge-ți nasul și ia-o din loc.

Niște ticăloși, vorba lui *chir* Avgherinos. Unde te

vedeau mic, îți spuneau tot ce le venea la gură.

Acum amuțiră și trompetele cele nevăzute. Gălețile cele mititele rămaseră să spânzure sus, sub cerul înalt. Călușeii se opriră pe negândite din goana lor. Mâncătorul de lină își scosese pălăria împodobită cu șireturi de aur și se rezemase de un zid să-și șteargă fruntea de sudoare și să fumeze o țigară. Tare obosit și posac mai era. De altminteri toți erau obosiți și posaci. Lucas scoase din cutia lui o bucată de brânză și o pâine albă și se apucă să înfulece ca un lup. Poftim! Ia te uită unde a găsit să țină pâinea și brânza!

Ticălosul! Acum toate orașele au să pută a brânză! S Ticălosule!

Și noi care le îndrăgisem atâta!

Mergeam pe malul râului și le vedeam fără înceH tare în fața ochilor. Orașe brodate cu fir de aur, ce I plutesc pe apă. Iată și palatele mărețe „care se nu-i mese bulevarde”. Iată turnurile, podurile, cireșii... și ce cireși! Din aceia care fac cireșe. Nu ca aceia ai lui Lucas.

Mergeam alături de malul râului. Orașele pluteau limpezi în adâncul apei. Siica, vezi colo un băiat care-l dă una cu piciorul în lună, de parcă ar da într-o 1 minge și vâra un „gol” în munți? Siica, să nu crezîj că nu-s în stare de asta! Pentru mine-i un fleac. Da de tren, ți-am spus? Vezi colo un tren? La tine vine. vrea să te muște. Mă duc și stau în mijlocul șinelor.; „Pst! înapoi! spun. Repede înapoi, în cuibul tău îl adaug răstit. Și el nu știe cum s-o tulească mai iutei o să am și un fluier cu un lăntșor și o să fluier de câte ori vreau: „Să vină aici marele oraș Viena! Ce harababură e asta! Să înceteze îndată muzica și toatd celelalte! Eu poruncesc!” Apoi să vezi că se apropia alt oraș, fricos... „Cine ești tu?” „Totokio, Spania] regilor...”

„Drepti! Ce-s flăcările astea? Muntele să nu mai azvârle flăcări și altele! Bomboane să azvârle! Eu și poruncesc!” „Tu ești preafrumosul oraș Gargaliani? Atenție! Casa lui Papapanaiotacopulos, mă rog, să se dea la o parte. Lucas cu orașele lui este un marel mincinos. Și acum, domnilor, ultimul și cel mai groj zav: Aici, domnilor,

vedeți o fabrică. Vedeți cărării» frumoase pentru case și altele. Aici o băătură, un cuptor pentru cărămizi, iar în margine un țișanuș singuratic, asta din pricină că e foarte urât. În dreapta, Cristas - mulțumit din cale-afară - se logodește”.

— Ah! aud un țipăt lângă mine.

Două mâini au adus toată nenorocirea. Una a înșfăcat-o pe Siica, cealaltă s-a întins spre mine.

Mâinile zdravene ale zgrițuroaicei striviră visul nostru strălucitor. Lumea care venea puhoi de la Kiiprii se opri în loc să vadă urmarea. „Aici, domnilor, vedeți cum o zgrițuroaică înghite doi copii. Cum le sfâșie cu unghiile bucuria lor, cum le calcă în picioare și scuipă peste visele lor de aur. Aici, domnilor, rușine! Aici, domnilor, nu râdeți, e cumplit de crud! Așa. Mulțumesc. Aici, domnilor, sfârșit”.

Alt prieten nu aveam în oraș. Unde să mă duc? Acum totul era searbăd în jurul meu. Fusese” de ajuns cruzimea unei femei fără pic de inimă ca să scufunde în amar o zi întreagă.

M-am dus în Paradis, unde lumea se plimbă pe scări. M-am dus la cascada unde se adună străinii să caște gura. M-am dus la cimitir, unde eu și cu Siica mâncam *carabubu*. Nu puteam să uit asta. Inima mi-era pustie. M-am dus sub platanul din piața de sus, unde bătrânii învârtesc pe degete șiragurile de mătânii. Peste tot pustiu.

M-am dus la Yeni-geami, la gară.

M-am dus la Țercoviani, nimic.

M-am dus și în alte locuri, dar peste tot îmi simțeam inima la fel de pustie.

Din pricina asta mi-am luat deznădejdea cu mine și am plecat împreună înapoi, înapoi la cărămidarii mei. Am plecat. Și m-am hotărât să mă întorc după o lună și jumătate, întocmai după o lună și jumătate.

CAPITOLUL IV

La cărămidărie toți erau de nerecunoscut. Fieciarel venise înapoi cu ceva nou. Mai întâi Cristas. Era rast proaspăt și avea niște ciorapi noi-nouți.

Maistrul cărămidar se fălea cu o coșcogeamitea’

bucată de iască și cu două petice mari în genunchi, i

Cocătorul făcuse rost de o bucată de pânză groasă! să și-o pună ca șorț, ca să nu-și ardă nădragii. Io-l vanis venise cu mâncarea lui, îmbogățită de astă dată și cu castraveciori.

Numai *bisca* Petris rămăsese pe loc.

L-am găsit acolo unde își făcea veacul, ca o stană de piatră, cercetându-și picioarele murdare cu prii virea, fără pic de scârbă.

Munca intră iarăși pe făgașul ei, amnarele începură iarăși să aprindă iasca, maistrul cărămidar se ținea și acum deoparte, respectându-și rangul, iar Iovanis sforăia.

Așa se stingeau, așa se destrămau zilele noastre! una câte una, așa se învecheau și se isprăveau săptămă: mâinile, ca să intrăm mereu în altele noi. Asta până în ziua când veni ploaia de care am pomenit la început.

Se vedea treaba că pândeau undeva după munți, aș-l teptând să se moaie soarele fierbinte și să dea năvală și ea. Dar cum soarele dogorea nepăsător mai departe, zgripturoaica se înfurie și tăbărî asupra noastră ziua-n amiaza mare, revărsându-ne balta. La ceasul acela în satul vecin era nuntă. Nimeni dintre noi nul s-a dus la nuntă. Și nu s-a dus nici ploaia.

Dis-de-dimineată trecuseră nuntașii călare, cu sti-lele de rachiu în buzunare și cu batiste aninate la că-l pestrele cailor. Trăgeau câte o. dușcă bună, chiuiau de răsuna câmpul și porneau înainte în goana mare.

Cristas cel logodit îi văzu din lutul noroit și inima îi tresări.

— Să fie cu noroc! îi urară nuntașii.

— Mulțumesc! răspunse el cu ochii strălucitori.

Și cum se depărtă ceata călăreților se puse pe treabă ca o sălbătăciune.

Pe la amiază soarele ardea aprig și dușmănos deasupra capetelor noastre. Iovanis avea un ștergar țesut în casă și, când soarele începu să ne pârjolească amar, scoase ștergarul din sân și se șterse de nădușeală. Era gata să-l scoată din nou la iveală, dar tocmai atunci sună

încetarea lucrului. Oamenii năvăliră grămadă spre râu și-și vârâră mugind capul în apă. Eu știam că numai bivolii fac așa. Cocătorul ne lămuri că zăpușeala asta nu-i a bună.

Miji ochii, se uită la soare, la cer și hotărî aspru:

— O să plouă!

Bisca Petris află și el vestea, dar nu se sinchisi câtuși de puțin.

Muștele se înmulțiră în jurul scăfârliei lui de trândav.

— Soarele fierbe! i-au spus oamenii.

— Stt! răspunse el, în loc de „să fiarbă”, zgârcindu-se la vorbe.

— Păi ardem aici.

— Stt! mormăi el din nou.

— O să plouă! zise maistrul cărămidar.

— Nu! făcu plin de încredințare *bisca* Petris și adormi din nou.

Dar năpasta veni. Și veni întocmai așa cum o așteptam.

Norii își scoaseră virăurile din pâlniile uriașe ale muntelui, se împrăștiară de umplură tot cerul, apoi se lăsară în jos.

Vijelia ne prinse ca pe niște păsări nepregătite. Arr azvârlit uneltele la întâmplare și ne-am adăposti buluc sub coperișurile de tablă. *Bisca* Petris se aprinse îndată, clocotea de furie, era ioc și pară. Ne pomeni în graiul lui toate rubedeniile până la a șapte; spiță.

Noi, speriați, ne-am chircit sub coperișul de tablă, așteptând să treacă vijelia și cea din cer, și cea a lui *bisca* Petris.

Numai că el era cu fiecă clipă tot mai mânios.

— Băăă! Băăă, clinilor! Băăă, măgarilor! Repede, măi măgarilor! Pune foile de tablă pe cărămidă, băăă! Oh, oh, măgari ce sunteți!

Ne poruncea să aruncăm foile de tablă peste cărămizi. (Eh, bietele noastre oscioare nici cât cărămizile nu prețuiau! Și ne pregăteam cu toții să aducem la îndeplinire porunca haină.)

Dar oare toți gândeau să se supună? Nu toți. Nu.

Un glas tunător răsună pe neașteptate sub cope -
râsul de tablă:

— Nu!

Am întors capul să văd cine vorbise. Era o ființă
zbârcită, slută, bolnăvicioasă. Gălbejitul de frământător
care muncea ca un rob și tușea întruna. Oare ce i-a venit?
Toți ochii se ațintiră asupra lui.

— Nu! spuse el, și mai tare, și tot sângele îi năvăli în
față.

(Aha, de ăștia îmi ești?)

— Nu! strigă și Cristas.

— Nu! se auzi un alt glas.

— Nu! strigă un al treilea.

— Nu!

— Nu!

— Nu! am strigat și eu.

Ploaia șuiera, plângea, gemea. Atunci se petrecu
ceva nemaipomenit. Somnorosul de *bisca* Petris, cel tăcut
ca un pietroi, se trezi din vechea amorteală și scoase un
răget cumplit, întocmai ca un măgar pe care-l însemni cu
fierul înroșit. Alergă în mijlocul bătăturii și începu să joace
teatru. Dar ce teatru! Plângea, amenința, își smulgea
părul, își sălta brăcinarii, țopăia. Nouă, nici că ne păsa de
el. Ședeam la adăpost sub șopron și tăceam haz de
scălâmbăielile lui.

Bisca însă dibui iute și partea noastră slabă.

— Bree! strigă el încurajat de propria-i voce. Bre
câinilor! Pupați voi sâmbătă vreo para, ai? Pupați voi vreo
para? Uite ce-o să pupați! (și făcu un gest necuviincios).
Uite, măă J asta o să luați voi sâmbătă!

Era limpede: ori luam foile de tablă și acopeream cu
ele cărămizile, ori nu primeam niciun ban în sâmbătă
aceea.

Ce era să facem? Unul câte unul ne duceam cu foile
de tablă și stăteam să le așezăm unde se nimerea, în ploaia
nemiloasă ca și soarta noastră. Și turna cu găleata,
năprasnic. Câmpul primea ploaia așa cum era - gol. De
câte ori ploua, bunica ne spunea: „Copii, cerul plânge!”

Oh, bunico! azi cerul scui-pă, scui-pă!

Scui-pă peste toți cei vrednici doar de un scui-pat. Peste toți zdrențăroșii și peste toți nenorociții. Peste toți cei lipsiți de adăpost și mai cu seamă peste cei care n-au nici măcar o foaie de țablă deasupra capului.

Ploaia turna. Râuri, mări întregi de apă se prăvăleau cu furie pe pământ, vrând să-l înece.

Noi eram pierduți între apele umflate ale unui ocean. Pe undeva trebuie să fie o gară, pe undeva trebuie să suiere un tren, care acum se îneacă dirul preună cu suieratul său.

Aici eram doar – noi, încolo nimic altceva. Pe undeva] trebuie să fie lume, dar unde, nimeni nu știa. O duzină de oameni într-un caic cu parâmele tăiate în toiul vijeliei.

Singur *bisca* Petris era străin de nenorocirea! noastră. Ședea la adăpost în baraca lui și număra, număra, număra. Afară, muncitorii lui erau una cu noroiul. Unul zăcea cu fața în jos, altul zăcea pe spate. Cristas veni lângă mine: ședea deasupra mea ca un copac, să mă ocrotească. Numai el și Iovanis se mai țineau în picioare. Toți ceilalți se făcuseră una cu pământul. Frământătorul cel slut era ca o blană de oaie azvârlită în bătătură. Prin perdeaua ploii se zărea ca o, mogâldeață negricioasă, nefolositoare și neînsuflețită, o grămăjoară de cărbuni. Nimeni dintre noi nu mai sufla. Nimeni nu mai mișca. Stăteam așa, parcă țin-tuiți la pământ de piroanele ploii. Din când în când mai aruncam câte o privire spre baraca lui *bisca* Petris și scrâșneam din dinți.

Ca să gonească mai iute, ploaia încăleacă vântul ce cobora din munți. Un bidiviu zălud și atât de aprigi la goană încât îneacă munții în colb.

Și bidiviul ploii zburdă neconținut, până la asfințiți când se arată noaptea, soarele îi lăsa ei locul și plecă să se odihnească. Atunci ne-am ridicat și noi de la pământ. Pe cei mai mulți ne-au cules ca pe niște rufe uitate afară în ploaie.

Iovanis și Cristas se scărpinau în cap. Era multă vreme de când tot plănuiau și cumpăneau ei ceva în mintea

lor.

Și deodată luară hotărârea, dar fără pic de bucurid
Așa cum ai hotărî să-ți îngropi copilul care ți-a murit, așa
era hotărârea lor. „Haidem!” glăsui Iovanis către Cristas și
își trecu mâna peste frunte. „Haidem, haidem!” repetă el
furios, abia stăpânindu-și lacrimile. Cristas se împotriva
cum se împotrivese un măgar care s-a împotmolit în noroi.
Ochii lui - cine știe! ochii lui se vede treaba că erau
perdeluiți de o ceață deasă: te uitai în ei și parcă vedeai un
măcel. „Haida-haida!” strigă Iovanis din nou, „haida, bre!”
„Nu, nu pot!” făcu Cristas, și atunci Iovanis arătă din cap
spre mine. „Da micul refugiat, spuneau ochii lui, ce-are să
se întâmple cu el?” În clipa următoare se făcu deodată
liniște. Și-apoi - „Haida!” spuse apăsător Cristas, și porniră
amândoi.

Încotro se duceau? Nimeni nu știa. Curând însă ne
dumirirăm. Cu câte un topor pe umăr, se îndreptară spre
râu. După puțin timp am înțeles limpede ce puseseră la
cale. Lovituri grele de topor răsunară în liniștea nopții.
Salcia, salcia noastră, mândria noastră, clopotnița noastră!
Salcia de lângă trunchiul căreia ne aruncam în apă. Salcia
unde șerpoaicele stăteau la soare să-și usuce cămășile.
Salcia unde Iovanis își agăța traista și din ramurile căreia
cocătorul făcea mături. Doborau la pământ salcia noastră,
tovarășa noastră!

Ne-am dus cu toții acolo, să fim de față la moartea
sălciei. Simțeam că pleacă cineva dintre noi. Oameni eram
mulți, dar salcia era una singură. Și toți - oameni și salcie
- eram deopotrivă. De când plecaseră țigănușul din mijlocul
nostru, ea îi luase locul. Acum o omorau. Ei, măcelarii,
loveau cu putere (și se grăbeau, ca să n-o chinuiască). În
întunericul nopții, semănau amândoi cu niște clopotari (o,
Peios, Peios!), cu niște clopotari care trag de funia unui
clopot de bronz și sună taman miezul nopții, cu doi zmei
care dărâmă turnul zânei din poveste.

Porcanul de Petris mirosi însă ceva din bârlogul lui. **1**
și deodată văzurăm ivindu-se în întuneric un nebun în
izmene care se aruncă asupra topoarelor. Și, cu o putere

pe care nimeni n-ar fi bănuț-o, îi înș facă pe! amândoi de mâini. De furios ce era, vorbea atât de încurcat, încât nimeni nu înțelegea ce spunea. Mai mult spumega decât vorbea. Acum nu mai semăna a porc, semăna a mistreț. Cristas îl azvârli într-o parte, așa cum azvârli o omidă. Dar porcul se agățã din nou de el. Atufici intră și Iovanis în horă. Mai întâi îl luă cu duhul blândeții. Încercă să-l îmbuneze. Așa era el din fire. Bun și nevinovat, cu sufletul cum e mierea. Era adică un adevărat măgar. Numai că *bisca* Petris se încurca printre ei ca un mărăcine. Eei! dar toate pe lumea asta au un sfârșit. Asta poate pentru că Iovanis era murat de ploaie, iar *bisca* Petris uscat - uscățel și pentru că toți dărdăiau în jurul lui Iovanis ca niște mârțoage pe moarte, încât i se sfâșia în piept inima lui bună de măgar. Toate acestea laolaltă și altele încă puseră deodată capac. Inima lui Iovanis se aprinse, mierea din suflet i se acri. Lăsa jos toporul și-l apucă de guler pe *bisca* Petris.

— *Abre!* strigă el cu toată puterea glasului lui de măgar. *Abre!* Tu n-ai stat în ploaie, ai?

— Nu, răspunse acesta proteste.

— Heei! păi dacă-i așa (noi toți ne uitam la buzele lui Iovanis, așa cum la botez te uiți la popa, care ține pruncul în brațe, gata să-i rostească numele) heei! păi dacă-i așa, poftim! și-l împinse pe negândita în râu.

Porcanul de Petris țipa și se lupta cu apa ca un țânc leneș pe care îl pui cu de-a sila să facă baie. L-am lăsat să urle cât poftea și să-l ducă râul la vale Iovanis bătut o dată, de două ori din palme, așa cum au obiceiul morarii, apoi puse din nou mina pe topol. După ce dădură gata salcia, oamenii se adunară în jur, o ciopârțiră și o aduseră în bătătură. Lemnele fură stivuite cu grijă, mai trebuiau ceva surcele. Iovanis se îngrijii și de asta. Intră în baracă la *bisca* Petris, sparse o ladă uscată, aduse scândurile afară, aprinse iasca, o înfășură în niște cârpe vechi luate tot din baracă, o vântură prin aer să se aprindă bine și dădu ioc lemnelor.

Ce frumos ardea tocul, cum te mai mângâia! Aburii

ieșeau din noi cum iese iumul din hornul unei case de țară. Totuși, nu ne bucuram. Ne chinuia ceva. O amărăciune asemănătoare cu aceea care te copleșește atunci când te așezi să mănânci carnea fragedă a unui mic animal crescut de mâinile tale.

Din noi ieșeau aburi și noi tremuram întruna. Fețele ne erau posomorâte ca niște priveliști luminate de lună, ca niște stânci de munte sub vâlvătaia unui foc izbucnit pe neașteptate în pădure. Am întins în preajmă și mantalele, să se usuce și ele. Focul înjunghia noaptea în pânțele.

Iovanis aprinse o țigară. Tașca lui de piele păstrase tutunul uscat. Mai apoi azvârli în spuză vreo cincisprezece ardei, așteptă să se coacă și ne dădu la fiecare câte unul. „Să trăiești!” îi mulțumeau oamenii mișcați, „să trăiești, Iovanis!” Pâine nu aveam nici de leac. Toate pieriseră în noroi. Și am mâncat ardeii fără pâine.

Tocmai atunci se apropie de noi, cu mare sfială și umilință, o mogâldeată learcă de apă și ne ceru să-l lăsăm lângă foc. Nimeni nu-l repezi: „Cară-te și crapă unde vrei, porc bătrân!” Nimeni nu-l luă la goană. Iovanis îi făcu loc mai aproape de foc. Ba îi întinse și un ardei. *Bisca Petris* așteptă până se uscă bine și deodată se întoarse spre el.

— Tu, țepchengule1! rosti el veninos. Alina să-i mi te cărăbănești de-aici.

Toți ne-am uitat la Iovanis.

— Bine! răspunse liniștit cărămidarul. Bine.

Am simțit un cuțit de gheață străpungându-ne inima. Porcanul de Petris -, deși ud learcă și bătut, ne ținea încă în ghearele lui. „Cară-te, nu mai lucrezi la mine!” îți spunea. Și ție îți pierdea glasul numaidecât „Bine”, spunea. El ținea plina ta în oala lui spartă. Te avea ca pe o furnică sub lăboarele lui. Spunea „bine”, lăsat capul în piept și plecai.

Iovanis se ridică de lângă foc nespun de liniștit. Se duse, își adună toate lucrurile, le strânse cu grijă într-o legăturică și, cu ea pe umăr, veni înapoi. Își luă rămas bun de la fiecare în parte. O despărțire frățească, plină de bărbăție și sinceritate. „Nu vă faceți inimă rea, nu-i nimic”,

„spunea el la toți. Veni și rândul meu. Eu tremuram. Oare o să-mi întindă mâna și mie acest mare dumnezeu? Da, mi-a întins mâna și mie! Și nu numai atât, m-a mângâiat și pe creștet.

— Sărmane micuț, murmură el și, după o clipă, adăugă: Sărman, sărman măgar! Iar eu, simțind! toată această mare cinste pe care mi-o făcea, m-am frecat de genunchii lui. Măgar! repetă Iovanis cu un glas ciudat, răgușit.

După aceea mă lăsă și se apropie cu pași mari de *bisca* Petris.

— Ai spus să plec, nu? rosti el aspru.

— Pleacă! răspunse acesta proteste.

Iovanis se repezi la *bisca*. Avea conștiința împăcată. „Hopa!” strigă el și, ridicându-l pe umăr, se! duse și-l aruncă din nou în râu. Apoi bătu din palme „ca și cum și le-ar fi scuturat, și apucă pe șosea îna-v

De fel din satul Țepcheni (n.t.).

Inte. Pieri în noapte, liniștit, ca un înger uriaș care și-a ținut predica-i ciudată și acum se înapoia la locul său de baștină. Noroc și sănătate, Iovanis-măgar! Salută din partea noastră satul tău drag, Țepcheni!

Curând plecarăm cu toții, rând pe rând, la culcare. Doar unul singur rămase să vegheze lângă foc. Veghea și se usca. Numai că de astă dată nici unuia dintre noi nu-i fu milă de el.

CAPITOLUL V

Dimineața, la chemarea bidonului de gaz, unii răspunseră cu tragere de inimă, alții mai amorțiți, iar eu n-am răspuns de loc”. N-aveam putere să mă ridic în picioare. Mă chinuia fierbințeala și ardeam cum arde cimbrul uscat. Răsuflăm greu și eram learcă de sudoare.

Zăceam acolo sub o foaie de tablă și ardeam.

Cărămidarii se opreau lângă mine, îmi treceau palma peste frunte, mă mângâiau pe obraz și plecau.

— Eeh, sărmane, sărmane micuț! spuneau ei, și se duceau să-și vadă de treabă.

Crâstas ședea cinchit lângă mine, disperat că nu știe

ce să-mi facă.

- N-aveți niște chinină? îi întreba el pe toți.
- Nu... răspundeau oamenii cu mâhnire.
- Da oțet?
- Nici oțet! ziceau ei cu și mai multă mâhnire.

Frământătorul cel bun și slut la față își rupse un buzunar, muie pânza în apă și mi-o puse pe frunte.

Seara, mă năpădi o toropeală grea. Multe s-au mai petrecut în seara aceea. Mă țineam de tot felul de ciudățenii. Vorbeam cu cărămizile, ba și cu ploaia m-am pus la vorbă. O rugam să mă răcorească, să-mi stingă arșița. Și ea venea cu niște limbi lungi și mă opărea. Apa era fierbinte cum e ceaiul. Toate meri ge.au pe dos în seara aceea. Râul ieșise din albie și se cățara pe munte. Mi-e sete! Nimeni nu mă auzea, îmi dădeau să beau apă fiartă de mare. Pistruiatul scuipa să stingă un foc nevăzut. Salcia noastră era nădușită. Frământătorul cel slut murise și-l puseseră într-o formă de cărămizi. Cristas ținea un bici în mină și tot bătea, bătea, bătea, iar sudoarea curgea broboane de pe el, cum picură ceara topită. Apăsătoare seară. Zăceam sub un cer ciuruit. Voiam să dorm, cu toate că nu eram treaz. Și ploaia fierbinte mă opărea. În prăpădul acesta se ivi deodată Iovanis. Trăgea din noroi un ștergar care nu se desprindea cui niciun chip. Înjura într-una: „Dumnezeii... și crucea...” și se izbea singur cu pumnul în cap. O babă întinse mâna spre el să-l îmbuneze. Avea unghiile galbene. „Unde-i Sukrii?” am tipat eu.

„Bietul de tine, bietul de tine!” făcu ea privindu-mă cu milă, și eu am înțeles dintr-odată că Sukrii a plecat din această lume, că a plecat și nimic nu-l mai poate aduce înapoi.

Iovanis trăgea de capătul ștergarului. Trăgea, trăgea de zor și până la urmă îl desprinsese cu un câine! plin de noroi aninat de capătul celălalt. Câinele i se cățără, așa noroit, pe burtă și-l mușcă de obraz. Atunci baba scoase din sân un codru de pâine neagră și-o azvârli câinelui, iar câinele o luă și se înfundă din nou în noroi Iovanis zăcea cu obrazul sângerat de mușcătură.

— Sărmane! Sărmane! știricea baba.

Pe urmă toate se risipiră, se topiră. Totul putea a tizic. Și se petrecură alte lucruri, niște lucruri nebunești și de neîndurat. Se făcea că fusesem pe lumea cealaltă. Vise pline de măreție. Un tren sări de pe șine, se duse și se așeză pe un mal și toată noaptea plânse și vărsă udul din el în suvoaie fierbinți.

Un clopot suna atârnat într-o clopotniță. Apoi clopotnița se scufundă și clopotul rămase atârnat de cer. Dar veni dimineața: clopotul era bidonul de gaz care suna de începerea lucrului. Veni dimineața. Numai că eu nu-mi dădeam seama. Asta era dimineață? Am pus mina pe pătură, dar pătura era plină de ghimpi. Cineva mă dezveli pe neașteptate. Am răsuflat ușurat. Și atunci am văzut. Cristas plecase de lângă mine.

Soarele se ridicase de cinci sulii pe cer și el nu mai venea. Frământătorul care își rupsese buzunarul veni să-mi spună, în greaca lui stâlcită, vorbe blânde de încurajare și alinare.

— Taci, prieten Manielos, taci, taică, taci, că vine Cristas și tu faci bine. Taci, mititelule. Cristas dus după doctor. La Maslova. Taci, frate dragule, taci! Eeeh! Eh!

Sedea ghemuit lângă mine și se străduia să găsească vorbe cât mai mângâietoare. Și muia mereu pânza buzunarului în apă, punându-mi-o pe frunte grijuliu și stângaci.

Într-un târziu se arătă și Cristas. Cămașa lui era numai apă. Îmi luă bucata de pânză de pe frunte și își lipi obrazul de ea.

— Apă! zise el necăjit, întorcându-se spre frământător, și acesta alergă la râu și veni înapoi cu pânza udă.

Eu gemeam, gemeam...

— Eh, săracul de tine. Hai, taci, drăguță. Taci, mititelule. O să vină doctorul și-o să te facă bine, dragul meu Manielos.

Mâhnirea însă mocnea în el.

— Acușa, acușica pică și doctorul.

Soarele dogorea fără milă, ca și în ajun.

Sosi și amiaza. Doctorul tot nu venise. „Acușica vine!” Cărămidarii prânzeau ceva mai încolo. Făcură și pentru mine păsat din fărâmituri de pâine și-mi aduseră să mănânc.

Cristas cu frământătorul n-aveau poftă de mâncare – după cum spuneau ei – și rămaseră iăămânzi.

După ce isprăviră cu masa, toți trecură din nou să mă vadă. Numai *bisca* Petris și maistrul cărămidar nu se sinchisiră de mine/Ba chiar bombăneau cum că am lipsit de la forma mea și le încurcam socotelile în privința lucrului.

Sosi și seara și doctorul tot nu venise. Cristas numai că n-a plâns.

A doua zi, în revărsatul zorilor, odată cu cea dintâi trâmbiță a cocoșilor, plecă spre alt sat, după alt doctor.

Când *bisca* prinse de veste că lipsește pentru a doua oară, se apucă să-i pomenească pe rând tot neamul, cu vorbe din cele mai drăgălașe.

Curând se răsti și la frământător, care lăsa plămăditul lutului și venea să-mi răcorească fruntea și să-mi spună o vorbă bună, ca un frate.

El însă îl înfrunta fățiș și, ori de câte ori gemeam, alerga îndată îngrijorat să mă mângâie și să-mi aline suferința.

— Taci! Acușa, uite, acușa vine Cristas cu doctorul. Eh, acușica, taică dragă. Hai, frățioare, răbdare! Acușa!

Și în timp ce frământătorul mă adormea cu vorba-i blindă și stângace, amestecându-și lacrimile cu noroiul, un nod mi se puse în gâtleej, mă cuprinse o aprigă înfrigurare și lacrimi fierbinți de disperare îmi scăldară fața.

CAPITOLUL VI

Soarele se ridica din ce în ce mai sus și dogorea tot mai cumplit. Nimic nu-i stătea în cale să-l oprească. Norii se topiseră în ajun. Cerul era gol din zare în zare. Nu trecea măcar o pasăre să ne amăgească a răcoare cu aripile ei.

La cărămidărie, toată lumea se aștepta să dau ortul

popii. Cristas nu mai venea - pesemne că nu găsea doctor. Îmi luase toată nădejdea cu el și acum, fără doctor, nu-mi rămânea decât să mor. Oamenii se aplecau asupra mea și mă priveau sfâșietor, murmurând: „Bietul de tine, bietul de tine!” apoi îmi puneau mâna pe frunte: „Oh! bre, Cristas! Oooh!”

Ziua înainta ca un măgar încărcat de povară. „Ușt” făceau țărani la ea și ea se târa mai departe. Acum îmi dădeam seama limpede că am să mor. Dacă nu muream, atunci trebuia să fierb. Frământătorul care își rupsesse buzunarul să-mi răcorească mie fruntea azvârli cazmaua în lut și se duse de se piti după stivele de cărămizi. Iovanis plecă să vadă cei cu el și se întoarse întifnecat.

— Ce are, nene? întreb.

— A, zice el. Nimic, îl dor ochii...

— Îl dor ochii...

10*

— Îhî!

— Păi adineauri era sănătos.

— Uite că acum îl dor...

— Nu cumva... plânge?

— Nu, bre! Ooh!

Oare de ce nu-mi spunea că plânge? Aș îi înțeles că mor și m-aș fi liniștit.

Plângea! păi în asta nu era nimic rău. Și caii plâng. O dată am văzut un cal care rămăsese toată noaptea în livadă. Dimineața avea ochii umtlați de plâns. Curând frământătorul veni și se apucă iarăși de lucru. Avea ochii roșii.

Acum soarele stătea în cruce.

Tocmai la ceasul acesta, când amiaza era în toi, se văzu venind înnegrit de arșiță Trepse Lucofți, „doctorul”. Era un doctor vestit, încărcat de unelte de ale îndeletnicirii doftoricești. Purta un brâu de piele cu teci de tinichea pline de medicamente, într-una piatră vânăță, în alta pir măcinat, în alta rășină de pin, în alta elixir de cedru și așa mai departe: măceș, floare de mușcată, felurite leacuri, amestecuri, scoarță de copaci pisată și alte ierburi. Pentru

„junghiuri!, pentru „zăvoreli”, pentru „amețeli”, pentru „urdinare”. În loc de brăcinar purta un ștergar țesut în casă. De umăr îi atârnav, legate cu câte o sfoară, un corn de bivoliță și o sticlă cu ulei. După o ureche avea un creion negru și gros, după cealaltă, o țevușoară subțire de trestie. Nu știa carte, dar știa să facă niște lucruri de rămâneai cu gura căscată.

Cărămidarii noștri rămaseră uimiți văzând atâtea arme doftoricești.

Trepse veni falnic și grav ca un dumnezeu. Umbra îl urma gârbovită și supusă. Ca un pitic care i se încurca printre picioare. Și se opriră amândoi în fața șopronului unde zăceam. Trepse tuși. După aceea mă privi pe neașteptate în ochi. Ochii mei îi smulseră privirea și i-o purtară în jos, la picioarele lui.

El se întunecă.

— Ce te uiți așa, mă? Dumnezeii și...

Umbra i se chirci pe dată ca un animal speriat.

— Ce-i asta?

— Asta? Umbră. Tii, măiculiță! Uite că e amiază!

— Amiază? Nu-i un pitic? Nu-i vreun ceas?

— Haide, haide!

— Hm, hm! Apă! Apă! Repede, apă! Țuia-i arde capul! Apă! îi arde capul!

Plecă puțin și se întoarse în goană. Ochii lui înierbântați de învățat se opriră asupra unei găleți cu apă noroită, în care cărămidarii se spălau pe mâini după ce lăsa lucrul. Puse mâna pe ea și mi-o azvârli drept în față. Pe mine mă cuprinse spaima și mă scutură un fior neașteptat. Trepse se aplecă din mijloc și mă privi cu ochii lui înspăimântători și foarte rotunzi. N-am apucat să văd ce alte asemenea leacuri îmi pregătește, că o altă găleată cu apă rece mă scaldă din cap până-n picioare. Am început să țip. Era limpede că voia să-mi facă de petrecanie. Mă tăvăleam pe jos, zbatându-mă. Cea de a treia găleată cu apă mă găsi culcat cu fața în jos. Și deodată m-am ridicat și ni-a-ni proptit pe picioare, gata să mușc. Trepse chicoti ca un dumnezeu.

— Uitați-vă! Uitați-vă la el! Gata, l-am vindecat! Ia uitați-vă, bre!

— Bravo, Trepse! se bucurară cărămidarii într-un glas. Măi, ce doftor! E dat dracului, e dat dracului și el, și satul Lucovo!

— „Lasă, bre, că-i știu eu leacul! se împăună Trepse.

Mi-am rotit privirea în jur: gurile se strâmbau de căscat. M-am uitat apoi la pomișorii din gară, m-am uitat la doctor și am început să plâng.

— De ce mă omorâți? Ce v-am făcut, nene? Nene Trepse, nu mă omorî.

— Ia vino-ncoa', mă prostănacule! N-ai frică, taică! și întinse mâna să mă prindă.

Nu-mi mai rămânea decât râul.

Am apucat-o giâfâind spre râu, să mă arunc în apă, doar - doar oi scăpa. Dar n-a fost chip. Din trei pași, Trepse mă ajunsese din urmă și mă ridică în sus ca pe o vrăbiuță.

— Eh, mă zevzecule! Eh, mă! Mă! Tare nătâng mai ești, drăguță! Eu vreau să te lecuiesc, mă, cap de dovleac! să te fac bine!

— Să mă faci bine? Adevărat? Poți să mă faci bine, nene Trepse?

— Cum nu, mă! Cum nu! Te fac teafăr, sănătos ca un bivol.

Alese un loc uscat și mă întinse jos, la pământ. Pe urmă scotoci cu mâinile lui păroase în traistă și scoase la iveală o sticlă. În ea era ceva negru ca păcura! Scutură sticla cu putere, până făcu spumă, apoi degetele-i cât niște pripoane îmi d'escleștară fălcile și-mi turnă pe gât cât pofti el. Auzeam cum gâlgâie sticla și așteptam să plesnesc. Leacul cel tulbure al lui Trepse spumega, mă ardea. Mirosea a cedru și a mucegai de te trăsnea.

— Nuuu! ajun-ge! O să plesnesc! scânceam eu sfârșit.

— Stai, bre! Stai, bre tăicuță!

Doctorul îmi turnă leacul pe gât până la ultima picătură și apoi mă acoperi tot cu o pătură. Scoaseun „Aaah!” plin de ușurare, îmi dădu prietenește

două palme, care voiau să însemne „sănătate”, și mă lăsă în plata domnului.

Simțeam cum mă prăvălesc într-o toropeală, cum mă pierd. Mă tura un somn greu ca un coșmar. Și luptam să mă împotrivesc, mă împotriveam... Dar în cele din urmă m-am dat bătut.

CAPITOLUL VII

A doua zi dimineață m-am trezit odată cu păsărima din baltă. Deasupra râului plutea o ceață deasă. Dar și mai deasă ceață ieșea din gura maistrului cărămidar, care ședea pe vine și turna. Mă simțeam ceva mai bine. Leacurile lui Trepse tăcuseră minunea. Cine ar fi crezut că otrăvurile alea nu mă trimit pe lumea cealaltă! Și iată că m-au înzdrăvenit. Într-adevăr, nu eram „teafăr”, nici „sănătos ca un bivol”, cum se lăuda Trepse, dar cât de cât tot mă pusesem pe picioare.

Vestea însănătoșirii mele se răspândi într-o clipă. Pistruiatul îl trezi pe Cristas. care sforăia de se auzea la o poștă, și-i strigă:

— S-a vindecat șontorogul, bre!

— Nu mai spune! Zi „zău”!

— Zău!

Cristas azvârli numaidecât mantaua de pe el și dădu fuga să mă vadă. Îmi cuprinse capul în mâini, bucuros cum nu se mai poate.

— Ete, mă! ete, mă! făcea el fericit, când spre mine, când spre cărămidari.

— Să-mi trăiești, Trepse, sufletelule! strigă unul, din același sat cu el, răsucindu-și mustața.

Toată lumea recunoscuse acum că Trepse e un adevărat doctor.

— Măi Manielos! caută să dormi încă vreo două zile, ca să te pui pe picioare cum trebuie, mă sfătui frățeste Cristas. Sfatul lui era sfânt pentru mine, așa că am dormit două zile în șir, întocmai cum mi-a spus.

Sâmbătă toată cărămidăria urma să plece la oraș. Toți plecau. Pleca până și *bisca* Petris, ca să încaseze niște bani de la un negustor, să aibă cu ce plăti oamenii.

Cristas lucra cântând. Pentru el asta era ultima săptămână de caznă. El nu mai venea înapoi. Rămânea în sat, fiindcă peste o săptămână era hotărâtă nunta; trebuia apoi să-l ia și pe frământător, ca să-l aibă naș. La amiază veni lângă mine, ștergându-și fruntea de sudoare.

— Noi doi o să plecăm împreună, îmi spuse el voios și râse șiret. Cu șiretenie, blând și umil râse și frământătorul cel slut și mânjit de noroi.

Pesemne că prietenul meu pusese ceva bun la cale: așteptam după-amiaza să aflu despre ce e vorba.

Și am aflat.

Cristas mă luă în cârcă și" mă duse la gară.

Ședeam cocoțat pe umerii lui, și Cristas era Cristas, dar glasul nu mai era al lui. Cristas se străduia să-mi spună ceva și mă povățuia cu un glas pe care îl auzeam la el pentru întâia oară. Începuse o predică cu totul și cu totul deosebită. Îl țineam cu mâinile pe după gât și simțeam cum mărul lui Adam tot urcă și coboară.

— Așa, micuțule. Așa să faci. Oamenii sunt niște măgari, niște mari măgari (să-l fi auzit Iovanis!).

Vrei să dormi, ai? Nu te las! Vrei să mori? Te las! (Oare de ce n-a venit frământătorul să-șă ia rămas bun de la noi?) Auzi, dragă Manielos? Când o să te iaci mare și când o să ajungi profesor, eu o să viu la Atena, în casa ta, să bem un rachiu. Nu-i așa, nncuțule? Hei, atunci să te văd, o să-ți mai aduci tu aminte de mine, de Cristas, un muncitor? Atunci să te văd! O să-mi dai rachiu, ori o să-mi spui: „Hai, pleacă de-acî, măi zdrențărosule! Nu-mi aduc aminte de tine!” Mda, să te văd... (Dar de ce, de ce oare nu-și ia frământătorul rămas bun de la mine?)

Vorbind așa, Cristas urcă pe culmea unui delușor.

De acolo, de sus, se zărea și stiva de cărămizi. Dar nu numai ea. În vârful stivei un om tăcea semne cu o șapcă. I-am făcut și eu cu mâna. Și atunci am văzut cum își trece mâna peste ochi. (Frământătorule, frământătorule, sărman tovarăș, sărman urât! Îți strâng mâna ta cea neagră. Rămâi cu bine. Plângi. Nu te rușina. Micul tău prieten nu vede că plângi. Cine știe, frământătorule! Cine știe dacă s-or mai

întâlni în viață un frământător și un băiat nefericit! Dar dacă aflu că pe lumea cealaltă frământătorii stau laolaltă, înainte de-a muri am să caut, am să caut să mă fac frământător. Ți-o jur!)

— Auzi, dragă Manielos? (Cristas își urma netulburat firul vorbei.)

— Da, da, Cristas! da, dragă Cristas.

— În viață să nu-ți fie frică de nimic. Să nu-ți fie frică de omul rău. De ce să-ți fie frică? Toți oamenii răi sunt și foarte fricoși. Dar dacă tu ești rău, atunci să fie temi de tine.

Într-un târziu ajunserăm la gară.

Cristas lipsi câteva clipe de lângă mine și se întoarse cu o bucată de cartonaș în mână. Îmi puse cartonașul în buzunar și așteptă uitându-se în partea de unde trebuia să vină trenul. Se lăsa să-mi întâlnească privirea și înjura de zor că întârzie trenul. Numai că trenul nu se sinchisea de înjurăturile lui și tot întârzia. Când i se urî de atâta zăbavă, se arătă și el. În clipa aceea Cristas se întoarse să mă privească, dar, cum căta spre norii de pe cer, nu izbuti, firește. I-am simțit mâinile mângâindu-mă pe creștet. Le-am simțit cum îmi zburlesc părul, ca apoi să mă salte de subsuori și să mă urce în vagon. Drum bun Trenul porni. Atunci își coborî ochii din nori și i-am văzut mai plini de umezeală decât erau norii.

Trenul pufăia răsunător. Eu îl lăsam pe Cristas acolo, în capul peronului, și mă depărtam tot mai mult. Cristas ședea în loc și-mi făcea semne cu mâna. Îmi făceau semne cu mâna el și un frământător urât, cocoțat în vârful stivei de cărămizi. Văzduhul se umplu de șuierături, de nori de praf. Roțile păcăneau. Eu simțeam cum mi se strânge inima. Trenul gonia, timpul gonia și din ochi îmi curgeau lacrimi mute...

Trenul intră vijelios într-un munte găurit, trecu prin el, ieși la lumină, intră din nou într-un munte, și din nou ieși la lumină, șuierând și gonind pe întinderea nesfârșită.

Locomotiva, neagră de fum, alerga pe șine împroșcând aburi în lături. Șuiera mereu, iar putăielile ei

neasteptate speriau tufişurile pipernicite presărate ici, colo de-a lungul şinelor. Şuiera şi pufăia ca o zăludă.

Altă dată aş fi înnebunit de bucurie şi m-aş fi căţărat la fereastră să fac semne cu mâna tufişurilor firave, copacilor şi norilor. Dar acum... După ce mai pufăia o vreme, trenul trebuia să lase în gară un băiat cu o bocceluţă în mână şi cu un ghem de şerpi în inimă: poate că Siica nu mai ţine la mine şi nu mă aşteaptă. Poate că niaică-sa are să se arate şi mai haină şi n-o să ne lase să ne mai întâlnim niciodată.

Astă-seară, acolo, în baltă, cărămidarii sunt mai puţini. Poate că sunt tăcuţi. Cristas cu frământătorul cel urât stau, poate, undeva împreună, fumează mahorcă şi tac.

Fumează, isprăvesc ţigările şi tac mai departe. Unul smulge o mână de iarbă, așa, fără nicio pricină. Celălalt simte poate că-l strânge puţin gulerul iar luna îi priveşte de sus, palidă şi nepăsătoare.

Asta până ce unul şopteşte: „Haidem!” şi se ridică în picioare. Atunci zice şi celălalt: „Haidem!” şi se ridică şi el.

Se ridică şi se despart. Şi pleacă să tacă fiecare singur.

Trenul ajunse în apropierea oraşului odată cu înserarea. Locomotiva cerceta scrutaător şinele cu felinarele ei, ca să poată goni fără grijă. În dreptul unui nuc slobozi un şuierat puternic. Apoi şuieră din nou în dreptul unui depozit de gaz şi după câteva minute sosi în gară şi îşi dădu sufletul: „fsss!”... făcu locomotiva şi încremeni pe loc. Lustragiii năvăliră numaidecât prin vagoane, ca un stol de lăcuste.

După ce m-am descotorosit de vreo doi, trei, am ieşit în stradă. La ceasul acesta al serii, strada gării forfotea de lume bine îmbrăcată. De-aş fi trecut cu bocceluţa mea pe acolo, de bună seamă că toţi s-ar fi dat la o parte, ca să nu le murdăresc hainele, ori ar fi răs de înfăţişarea mea. Din pricina asta am apucat-o de-a dreptul prin grădini şi am intrat în oraş pe poteci.

Am apăsat pe clanţă şi am deschis uşa. Casa mirosea

a pustiu. Peste drum, casa Siicăi zăcea în întuneric. Asta însemna că toți erau plecați. De aceea stătea învăluită în beznă. M-am uitat scrupulos spre terestre. La o fereastră - două perdele albe abia se zăreau.

Liniștea se înstăpânise pe ulicioara noastră strâmtă. Forfota contenise. Mamele își strânseseră din vreme copiii acasă. Într-o curte sfârâia o tigiaie cu gogoși la prăjit și scâncea un copil.

O fereastră luminată se deschise pe neașteptate, cineva scuipă în uliță și o închise iar. Curând se întunecă și fereastra aceea. Nu mai sfârâia nici tigiaia cu gogoși. Copilul adormi și el.

Un băiețuș în cămașă de noapte ieși pe balcon, făcu pipi de acolo și se duse la culcare. Undeva, într-un șopron, behăi o capră.

O găină care căzuse pesemne din culcuș bătu zgomotos din aripi.

Apoi nimic, totul amuți.

CAPITOLUL VIII

A doua zi dis-de-dimineată am ieșit din casă și am oprit un bătrânel, să mă lămurească.

— Siica? făcu el. Au plecat cu toții. Au plecat **k** țară. Într-un sat.

— Unde, moșule, în care sat?

— Păi ce, vrei să te duci și tu după ei? Uite, la Tercoviani s-au dus.

Cunoșteam satul. Cu puțin curaj, după jumătate de ceas de drum puteam fi acolo.

Mai întâi însă trebuia să-mi lustruiesc pantofii și să-mi schimb hainele.

Cu prima treabă n-am rămas de căruță.

M-am dus în piață, la platanul sub care lucra „Vasilachis lustragiul”, un băiat refugiat, și el mi-a făcut ghetele lună. Cât privește hainele, trebuia să mai aștept vreo câțiva ani până să am un costum nou. Și cum nu mă răbda inima să aștept atâta, am pornit-o la drum așa cum eram, fără haine noi. În piață am mai zăbovit puțin. Am zăbovit uitându-mă la un coș cu mărunțișuri. Brățări,

piepteni, talismane. Am ales și eu ceva... ceva cu o piatră albastră. Un inel! Și pe la patru dmpă-amiază intram în sat.

Atunci se auzi și cimpoiul de nuntă: Dli-dli-dli... Dli-dli-dli...

Asta mă umplu de voieșie. Eram plin de lumină. Și din clipa aceea mergeam pe drum spunând singur vorbe frumoase, înjghebând cântece și fluierând în cadența tobei ce însoțea melodia cimpoiului:

Dli-dli, dli, dli, dli...

Acum dădeam cu tifla în orice ghinion, în orice lovitură a sorții. Până să se lase noaptea, îmi rămâneau cinci ceasuri, cinci ceasuri de viață adevărată.

Ah! să fi avut și un cal, să merg călare! Un căluț sur și sprinten, cu coama stufoasă. Cu coama stufoasă și șaua cu ceaprazuri de fir! Să fi avut apoi și o biciușcă să-l lovesc peste ureche ca și când aș fi dat cu sabia, să-l fac să alerge mândru printre fete. Iar cea mai frumoasă și mai bălaie dintre toate să spună mândră: „E-al meu călărețul ăsta! îl vedeți? E-al meu!”

Și, într-adevăr, am ajuns în sat, la Tercoviani, și am văzut pe cea mai frumoasă și mai bălaie dintre fete. (Ah, de n-aș mai fi ajuns, de nu mi-ar mai fi fost dat să aud ce mi-a spus cea mai bălaie și mai frumoasă dintre fete!)

Locul unde se încingea jocul gемеа de lume. Femeii cu salbe de aur. Moșnegi care-și uitaseră acasă șiragurile de mătânii și anii. Flăcăi care uitaseră de sărăcie. Băietani plini de ioc.

Mama Siicăi, căreia î, i era silă să spună un „bună seara”, țopăia ca un ied pe iarbă verde. Tot satul era în sărbătoare. În văzduh plutea un miros plăcut, ca o mireasmă de mosc. Toate erau mândre, o desfătare.

Cănila cu vin umblau încolo și înapoi ca suveicile la războiul de țesut.

— *Sar ap!*

— *Șarap!*

— *Șarap!* strigau toți pe întrecute. Unuia i se năzărise să spună vinului pe turcește, adică *șarap*, și vorba

o luă razna din gură în gură.

Într-o băătăură cât toate zilele, netezită parcă înapoi, se rotea hora în trei cercuri. Niciodată nu-mi trecuse prin minte că vodenenii și tercovianii cei atât de cumsecade să fie așa de înfocați la joc. Totul era cel din fruntea jocului. El era mai grozav decât toți. Se sălta de la pământ, sărea în sus, se mlădia ca oțelul și se învârtea ca o sfârlează. Scotea pieptul înainte, mândru ca un leu. Văzându-l, întreg șirul flăcăilor parcă își ieșea din minți. Cât despre lăutari, se topeau de dulceața propriului lor cântec și nu se lăsau mai prejos, făceau cu mare dibăcie tot felul de mișcări jucăușe.

— Iii! Iah-iah-iah-iah-iah! chiuia cel cu daireaua, nemaigăsindu-și astâmpăr.

Țiganul care cânta din fluier își trimitea cântecul spre cer. Ridica fața-i lucioasă și fluierul spre soare „întocmai ca un mierloi. Dar rostul cel mai de seamă și cel mai acătării îl avea cimpoierul. În loc să cânte; singur, luase în brațe un miel umflat și-l puneă pe el să cânte. Mare minune și mielul ăsta al cimpoierului lui! Nu cânta cu gura, cânta cu picioarele! Iscusitul cimpoier ținea mielul în brațe și-l puneă să cânte, iar el stătea și se uita la horă. Uneori, când ghiersul mielului slăbea, se apleca și-l mușca de gât, și glasul îi răsună din nou cu putere.

Altă minune era hora femeilor. Parcă ai fi luat o brazdă de câmpie împestrițată de florile lunii mai și ai fi aruncat-o să unduiască asemeni unei mlădițe, acolo, în băătăură. Totul era numai mlădiere, ritm, grație și modestie. În frunte juca o femeie cu mâna stângă prinsă de șirul celorlalte și cu dreapta în șold, ținând o batistă între degete. Iar fratele, părintele, ori vecinul ei alergau numaidecât la cimpoier și-i lipeau pe frunte câte o hârtie de cinci drahme.

Puțin mai încolo era locul de joc hărăzit tineretului. Și Silea? De vreme ce nu se prinsese în celelalte două hore, unde putea fi?

Da, nu m-am înșelat. Iat-o! Joacă mai cu foc și mai bine decât toți. Și e cea mai gătită și cea mai frumoasă.

Dintre băieți cel mai cu moț se arată Drosiadis, feciorul bogătașului din cartierul nostru. Nu mai știe cum să se fălească cu bogăția lui și-i înfumurat de nu-l ajungi nici cu prăjina la nas. Nu joacă, nu trage fetele de codițe, nici nu azvârle în ele cu poamele cât niște ghemulețe ale platanului. Nu face nimic din toate astea, dar toți ochii cată numai spre el.

Acum Siica joacă în frunte. Codițele ei saltă ca niște rămurele abia înflorite, la prima adiere a primăverii. Acum o să mă vadă (uite, uite!) și (hopa!) are să sară până-n cer. Acum o să mă vadă (ah, uite, acum!) și-are să se arunce la pieptul meu. Dar ea nu mă vede. Nu se gândește decât la joc. Are grijă să nu gresească pașii, ca nu cumva s-o întreacă altă fată.

— Bravo, Siica! strigă toți pe întrecute.

Ei, da, într-adevăr! În clipa aceea m-am hotărât. Ce mare lucru e o drahmă?

Și, toate mândru, scot hârtia în țața tuturor. Să nu-l care cumva să creadă vreunul că altul și nu eu aiii scos drahma. O țin între două degete și, chipurilel nepăsător și mândru, așa cum am văzut că fac cei] mari, mă duc și-o azvârl la picioarele cimpoierului Fața lui râde, fața celui cu daireaua râde și ea, dar eu nici că-i bag în seamă. Gândul meu e la fata care joacă! Toți simt asta și jocul se împrăștie îndată. Fetele, jignite, se adună în cerc, așa încât să stea; cu spatele la mine.

Și atunci - minune! Drosiadis, bogătașul cartie - rului nostru, care abia lăsa soarele să-i vadă fața, ajunge dintr-un salt lângă cimpoier, ia drahma mea umilă și-i lipește pe frunte două hârtii noi-nouțe de câte cinci drahme! apoi (iată-l!) mi-azvârle la picioare biata mea drahmă! Eu încremenesc. Caut curaj în ochii Siicai. Dar nu-i văd decât spatele. Ea pleacă. Mă aplec, ridic drahma cea umilă de jos, o strâng în mână și-o vâr adânc de tot în buzunarul meu! cald. Să nu cumva să plângă. Să nu cumva să răcească. Da, da. Afară se lasă frig. Mă așez, gârbovit, pe un bolovan. Mă ghemuiesc și adorm acolo, întoc-l mai ca un graur, iarna, într-un copac ars, în pustietatea timpului.

Ce frig s-a lăsat deodată! Dar soarele? L-a acoperit un vâl. Dar și cimpoiul, mielul acela, cum s-a mai schimbat! Acum e ca un mieluț înjuri gheat. S-aude un behăit depărtat. N-am spus nimici Siica. Nu, nu, nimic, crede-mă! * Crede-mă! Treceam așa pe aici și m-am așezat pe bolovanul ăsta să mă odihnesc un pic. Zău, asta-i tot. Și aveam în buzunar un inel. L-am cumpărat din târg. Are o pietricică al - bastră ca marea, ca ochii tăi. Nu l-am luat pentru tine. Așa... I-am luat și eu așa. Uite, îl calc în picioare. Fac haz de pietricica lui ce seamănă cu un ochișor de pasăre scos. Și se uită la mine...

Ce vrea iată asta care se apropie de mine? De mine, oare? Da, de mine, șontorogul. Ce le-am spus? Ce le-am făcut? Ce au cu mine? Uite-l și pe băiatul care mi-a azvârlit în față drahma mea umilă. Ce spune? Întreabă ceva:

— Cine-i zdrențărosul ăsta?

Și arată spre mine. Și Siica răspunde:

— Țta, ăla de colo? e un șontorog. Un șchiop din mahalaua noastră de care mi-e milă și-i dau bomboane.

Șuşotesc ceva cu toții. O fată subțirică se desprinde apoi din grup și vine drept spre mine.

— Ei, tu, șchiopule! zice ea cu scârbă. M-a trimis Siica să-ți spun să pleci de-aici. Hai, pleacă. Diseară o să-ți dea bomboane. Acum, hai, du-te!

De ce mă otrăvesc cu bomboanele lor? Am fierbințeală, trebuie să mă duc să mă - culc.

Pornesc la drum. Soarele strălucește pe cer, dar înaintea ochilor mei e întuneric; iar cimpoiul și daireaua cotcodăcesc în spatele meu:

— Cine-i zdrențărosul ăsta?

— Cine-i?

A, un mic refugiat cu inima sfâșiată... Cu o jalnică și stingheră monedă în buzunar.

Tercoviani e un cuib murdar de găinaț, de care își tot bat joc coțofenele cele flecare.

Iar Edesa e o zgripturoaică. Nimic altceva.

— Hei, tu! Unde te duci? mă întreabă platanii.

Stau de un ceas pe malul râului să mă gândesc.

— Hei, tu! Ce stai? mă întreabă platanii din nou.
Mai zăbovesc încă un ceas, să mă gândesc și la asta.
— De unde ești?

Eu caut să aflu răspunsul în văzduh, în colbul drulmului.

— Cum te cheamă?

Îmi scormonesc mintea să-mi aflu numele.

— Vrei ceva?

— Da.

— Ce vrei?

— Nu știu.

Ceva mai încolo un ied singuratic paște cocoțat într-un păr sălbatic. Când dă cu ochii de mine, stă în loc și mă privește. Și mișcă clopoțelul ce-i atârnă la gât.

— Dang, dang, dang!

— Pauză! Lucrul s-a sfârșit. Se înserează. Trebuie să plec.

Pe neașteptate văd că iedul nu-i singur. E și o căpriță cu el. Mestecă și se uită la mine. Mestecă și se uită la mine. Căprița are plăpumioara. ei aruncată pe spate.

Se arată prietenoși cu mine și iedul, și căprița. Nu-mi spun nici „zdrențărosule”, -nici „șontorogule”. Ca să mă îmbuneze, sună din clopoței.

— Dang, dang, dang! îmi spun clopoțerii lor.

Sfânta biserică întâmpinarea domnului privește tăcută în jur. Clopotul de sus, din clopotniță, se apleacă să audă glasul clopoțelilor, așa cum face căprița ca să audă behăitul iedului.

— Dang, dang, dang! sună din nouă clopoțerii cei mici.

— Bang, bang, bang! răsună cu putere clopotul; cel mare, chemându-i parcă pe cei mici.

Frunzele de platan din Tercoviani bat din palme!

Se înserează. Fumul de tămâie al serii umple văzduhul.

Toate spun că se înserează.

Iedul și căprița o pornesc spre casă. Căprița merge înainte, sunând din clopoțelul ei, iar iedul vine după ea, ca și când ar fi tras cu funia. Se opresc o clipă în loc, să vadă

dacă îi urmez și eu, apoi își văd mai departe de drum.

Se lasă noaptea. E timpul să te culci, Tercoviani.

Noapte. E timpul să te culci, biserică. Haidem și noi, șontorogule.

Drahma doarme ascunsă în buzunarul meu. Inelul cu ochiul scos a rămas să zacă singur acolo sus, în băătăură, pierdut printre pietre.

Platanii mă privesc:

— Încotro?

E glasul frunzelor umede. („Nu știe încotro să apuce, nu știe încotro să apuce!” își spun ele, uitându-se una la alta.)

— Unde se duce? întreabă ele din nou.

Nicăieri. (Auzi: „nicăieri”, fac ele, înghiontindu-se.)

— Ce ești tu? Ce ești tu?

— Nu sunt nimic.

Vântul s-a lipit de pietre. Nu se mai simte nicio suflare de pasăre.

Undeva, sus, foșnește o adiere înceată.

Frunzele adorm.

— Nu sunt nimic... Și totul se liniștește.

CAPITOLUL IX

Noaptea coboară găsită pe povârniș. S-a înfofolit în negru și acum intră în oraș. O bătrână șade pe o piatră și ascultă cum cântă râulețul. Cine oare l-a în

11* 163 vățat să cânte? Poate că niște ciobani l-au învățat. Colo sus, în deal, sunt niște ciobani care cântă din fluier. Pesemne că de la ei a învățat râul să cânte! Bătrânei îi place tare, mult să-i asculte cântecul și nici nu întoarce ochii să mă vadă. Trec și eu înainte. Tușesc. Ea se supără că am tulburat-o.

— Ia vino-ncoa’! Ia spune-mi, un’ te duci? Și de ce ești așa amărât?

— Caut de lucru...

— De lucru, aici? La râu? A... ești brotăcel? 1

— Caut de lucru. Nu pricep ce-mi tot spui.

— Las că te pricep eu. Ia zi, te-au bătut cumva băieții pe uliță? Hai?

— Ți-am spus limpede, umblu după lucru. Matale n-ai ceva de lucru pentru mine?

— Unde vrei să am, în palmă? (Doamne ferește!) N-am.

— Atunci, rămâi cu bine!

Plec. Ea se cuibărește acolo pe piatră, străduindu-se să prindă iar firul cântecului întrerupt de mine întunericul se îndesește. Greierii țâșnesc de prin tufișuri tulburând liniștea nopții.

Unde voiam oare să-mi găsească bătrâna aceea de lucru? zicea că s-au legat de mine băieții de pe stradă. Nu băieții de pe stradă, ci o fată m-a jignit. Ea și toți prietenii ei m-au jignit. Cică să-mi dea bomboane.

Orașele lui Lucas să-mi fi dat și tot nu m-ar fi în bunat.

Acum voiam să mă fac mare. Să mă fac mare și să mă tocmesc la o asemenea muncă, încât să-i uimesc pe toți.

Pornesc mai departe.

O boală cumplită îmi roade inima. Îi știu bine leacul: Siica. Numai că leacul ăsta s-a făcut acum amar de tot și eu nu-l mai vreau. Mai e și Peios, dar el /ace adânc, adânc îngropat în pământ. Mai e apoi Cristas și frământătorul, dar acum au plecat și ei. S-au dus la nuntă, undeva într-un sat îndepărtat.

Alte leacuri nu am. Ar mai fi doar munca.

Dar unde să găsesc de lucru? Ceilalți țin strâns toate muncile și, hai, du-te tu, cu picioarele tale subțiri ca trestia, du-te de te luptă, să le iei din mâna lor.

Atunci, să stau așa ca o gănganie și să mă usuc de toarne? Îmi strâng capul în mâini, să storc o dezlegare. Iau meseriile pe rând, una câte una. Poți să te faci popă? Poți să te iaci învățător, chirigiu, jandarm? (Meseria asta din urmă ar putea să lipsească, toată munca jandarmului e să tremure lumea de irica lui, mă rog, ar putea să lipsească.)

Rămân muncile pe care le pot tace și copiii, deși tot cei mari le țin în mână și pe astea. Vânzător? Am gustat dulceața acestei munci. Lustragiu? Totdeauna îți put mâinile și nu câștigi nici cât să cumperi un săpun.

Servitor? Mănânci bătaie cu nemiluita, ești un mic rob, te înjură la tot pasul și ți se dă tare puțin de mâncare. Ar putea să lipsească și astea. Toate. Alte munci pentru copii nu mai știu. Dar unde am mai văzut eu copii? Da, am văzut copii culcați în niște lăzi, tăcuți și acoperiți de flori. Ești grozav în ziua aceea. Toată lumea se zbate, plânge și se zbuciumă în jurul tău. Tu - stai fudul între flori și valuri de tămâie, nepăsător față de toți, până și față de învățător! Puștimea se uită la tine pizmaș. Numai că sărbătoarea asta ține puțin. După atâta mărire și atâta jelire te pomenеști singur de tot în pământ și trece multă vreme până să vină careva să te mai vadă. Ba câteodată te uită cu desăvârșire. Și iarna trebuie să fie tare frig acolo, în groapă, fără man-igal \ fără vatră.

A, cum de-am uitat? Da, chiar așa!

Zaraf! Am găsit! Nici nu alergi, nici nu asuzi, nici nu te ostenești. Ai o cutie cu geam deasupra, ții în ea la vedere lirele și trăiești. Asta zic și eu treabă! Dar unde să găsesc eu o asemenea cutie și bani ca să-i țin la vedere? Nu, nici asta nu merge.

Vara mă descurc eu cu fructele. Smochinii, ca niște doici, te hrănesc cu smochine dulci, dulci, fără, o para. Dar ce gust au să aibă fructele dacă le culeg fără Siica? Acum toți pomii sunt pentru mine încărcați cu amărăciune. Amărăciune căreia lumea îi spune smochine, struguri, rodii...

M-am oprit sub un copac sălbatic, despre care se zice că e pomul lui Dumnezeu. Când ședeai la rădăcina lui, l-auzeai cum își șoptește rugăciunea. M-am rezemat de trunchi.

— Bătrâne Dumnezeu! spun. Nu știu dacă mă mai ții minte, te-am mai rugat eu ceva și altă dată, la Vertecopi... Da, pentru turculețul acela. Acum vreau să-ți cer ceva pentru mine. E o groază de vreme de când mă vezi tot fără îmbrăcăminte, tot fără Siica, tot fără Cristas, fără pâine. Și nu ți-e milă de mine. De ce? Nu cumva tu nu pricepi graiul celor mici? Rogu-te, străduiește-te puțin să mă înțelegi. Credeam, bătrâne Dumnezeu, că ești bun... (nu cumva nu

ești?). Uite, tremur. Dar nu-ți face inimă rea, eu nu mă supăr pe tine și nici nu mă plâng nimănui. Să știi numai că de acum totul s-a sfârșit între noi. Dacă1 ai fi vrut să fim prieteni, mi-ai fi spus: „Vino-ncoa’, ologule, am aflat că ești un mic refugiat nefericit. Poftim, ia pentru tine coliba asta mititică. Poftim.

Vas mare de aramă în oare se pune jeratic pentru încălzitul ia și plăcințica asta, ia și paltonașul ăsta, ca să te încălzești, bietul de tine”. Așa, da! Și dacă ți-aș fi spus: „Mulțumesc, nu-mi trebuie!”, tu numai atunci să nu mi le fi dat. Dar m-ai întrebat vreodată? Nu. Drosiadis, vecinul meu, are aproape zece rânduri de haine. Pe el l-ai întrebat când i le-ai dat? Nu. Eu n-am niciunul, pe mine m-ai întrebat de nu mi-ai dat nimic? Nu m-ai întrebat. Drosiadis are și o casă înaltă cu balcon, unde iese și ne scui pă când trecem pe stradă. (Ce înțelegere ai tu cu el?) Până și melcilor aud că le-ai dat câte o căsuță, iar broaștelor țestoase le-ai dat la fiecare bărcuța ei. Mie însă nu mi-ai dat nimic. Păi dacă nu poți să-mi dai și mie ceva, atunci de ce m-ai făcut pui de om? Fă-mă melc sau o mică broască țestoasă, să am1 și eu căsuța mea. Te rog, bătrâne, te rog din suflet, că altfel nu mai pot. Astea-s plângerile mele, bătrâne dumnezeu. Amin. De mic copil imau învățat cu toții să-ți spun ție totul, să-mi deschid inima în fața ta. Uite că mi-am deschis-o. Amin!

CAPITOLUL X

În ultima vreme la moi în oraș se petrecuse ceva nemaipomenit, un lucru pe care nu-l poate cuprinde mintea omului. (Anul ăsta se dovedea plin de lucruri nemaipomenite.) De două săptămâni numai despre asta se vorbea. În cafenele, în curți, în mahalaua refugiaților nu se mai găsea alt prilej de vorbă. Până și în biserici, acolo unde auzeai doar un zumzet, încât îți spuneai în sinea ta: „Măi, bravo lor, cucernici oameni!”, de aplecai mai mult urechea auzeai cu totul alt cântec.

Trecuseră aproape douăzeci de zile și tot despre asta se vorbea. Cei mari ziceau că a venit „judecata] de apoi”, flăcării lăsaseră baltă cărțile de joc, femeile găteau bucate

cum se nimerea. Cât despre copii, o luaseră razna și ei, nu le mai era gândul la carte și la școală, luau de-alde unu cu duiumul. Vestea începuse să colinde și prin sate. Ba mi-aduc aminte, da, chiar așa, că și la cărămidărie se auzise ceva. Mi-aduc aminte că pistruiatul tot încerca a povestii ceva, dar ceilalți l-au azvârlit în groapa cu noroi și el s-a liniștit. Heei, așadar, era adevărat! Eu, bolnav încă, mu-m-am putut gândi în primele zile la asta „dar încet, încet curiozitatea puneă stăpânire și pe mine.

Cică la răscrucea drumului gării cu cel de la Kuprii, unde apele râului se despart în două ca o bucată de pânză tăiată cu foarfeci-le, acolo era minunea. Pe dinafară – nimic deosebit. Un grajd mare, o clădire lungă, cu acoperișul de tablă. Dacă nu știai nimic, treceai mai departe și nici nu catadicseai să te uiți la ea. Ei, cică așa s-a întâmplat cu toată lumea. Dacă știai carte, numai firma, pe care scria *Chinematovermion*, te puneă după câteva clipe în încurcătură. De la jumătate în jos o deslușeai bine. Eh, doar toți știau de muntele Vermilion, doar era coșcogeamitea muntele eu Edesa la poalele lui. Până și bunicile îl știau, deși lor nu le plăcea de loc că acul se botezau și munții (altă tăărăsenie și asta!).

Cică pe dinăuntru era ca un grajd cu bănci de la un cap la altul. Numai că unul din pereți era fermecat. Deodată se deschidea și... minune! În miji «avea o fereastră, dar cât timp *chinematovermion*-ul era închis, țineau fereastra acoperită cu o pânză mare.

Și, pe negândite, vedeai minunea. Cineva nevăzut, de jos, stingeă becurile electrice, dădea deoparte pânza și în fereastră se ivea o altă lume. Trenuri, mări, cai, oameni și toate nu ca ale lui Lucas, ci mișcându-se! Ei, să-ți plece mintea cu sorcova, ori nu? Tare mult haz avea un flăcău cu cizme, cu niște pantaloni de piele, cu o cămașă vărgată și, mă rog, cu două pistoale mari la cingătoare: făcea atâtea năzdrăvănii, încât vodenenii noștri îl îndrăgiseră grozav. Se numea Petris. Călăreț de seamă, boxer de frunte, doboră o sută de inși ca nimic. Avea apoi o pălărie cu niște margini cât toate zilele, încât zarzavagiul putea să-și facă un coș

din ea. Și era chipeș de pica. Din pricina asta și spunea lumea „halal!” la urmă, când flăcăul fura o preafrumoasă fată.

Am întrebat dacă a încercat cineva să treacă în lumea asta în timp ce era deschisă fereastra și mi s-a spus: „Nu”. Bine...

Am luat-o la picior și m-am dus la *Chinematouermioti*. În pieptul meu parcă bătea o puiă. Afară, călcând peste cojile de semințe, se îmbulzea o mulțime de gură-cască. Ședeau toți strânși cete-cete și vorbeau cu aprindere. Dar eu n-aveam timp să-i ascult. Trebuia să ajung cât mai repede înăuntru, să văd ce se poate face cu fereastra. Singurul lucru care mă supăra era numele flăcăului. Auzi, Petris! Cum adică, nu puteau să-i spună altfel, să-i dea tocmai numele lui *bisca* Petris!

Am ciulit urechea. Înăuntru era liniște. Ciudat. Eu auzisem că se încinge tărbăoi, nu glumă, cu flăcăul, că se strigă în gura mare, încât nu-l lasă să-și vadă de treabă. Ba de multe ori chiar îl zăpăceau. Într-adevăr, bietul Petris avea necazuri berechet. Niște tâlhari bărboși îl tot urmăreau ca să-l prade. Câteodată picau peste el când dormea. Ei, greu de povestit

12 - Cerul se Inn» urează 169 ce făceau atunci vodenenii noștri ca să-l trezească! Ridicau toată lumea în picioare. Răcnete, țiuituri, și -, ierături haiducești, bufneli cu pumnii în bănci. Până și trecătorii întâmplați pe stradă se opreau să afle ce se petrece. Noroc că Petris se trezea de toată hărmălaia asta și-i bătea măr pe tâlhari.

Atunci însă bătaia se muta și în *Chineniatouermion*, pentru că fiecare se lăuda și se umfla în pene, cum că el a fost auzit de Petris și că el l-a trezit.

Într-un târziu lucrurile se linișteau, căci alte belele cădeau pe capul lui Petris. Când scăpa și de astea (și nu se putea să nu scape), atunci grajdul se cutremura de strigăte și de urale. Bucuria era atât de mare, încât oamenii izbeau în bănci cu pumnii și picioarele de-a valma, pentru că pe atunci nu era încă la modă să bați din palme.

M-am scotocit după trei drahme. Două drahme și

jumătate costa hârtiuța pe care trebuia s-o ții în mână ca să te lase înăuntru; restul, adică o jumătate de drahmă, o aveam pentru semințe. Fără semințe mai bine nici nu mai intrai, așa până și pereții ar fi răs de tine. Dar de hotărât tot nu mă hotărâm să mă duc. Și atunci am oprit cel dintâi băiat gata să intre pe ușă, unul cu opinci în picioare și cu bube pe față, vecin cu mine.

— Ce vezi înăuntru? îl întreb.

— Ha? Pe Petris.

— Păi mai e acolo?

— Este, cum nu.

— *Chinematovermion*-ul ăsta nu se mai schimbă?

Mereu Petris? Numai Petris?

— Haidaaa de... Zevzec mai ești, bre, zău așa!

— De ce?

— Cum de ce? Ce tot spui, bre? Păi se poate *Chinematovermion* fără Petris?

Eu însă nu mă hotărâm nici acum. În sinea mea nu doream să-l văd pe Petris, ci mai degrabă alte lucruri. Și din pricina asta așteptam să iasă cineva, să-l întreb ce-a văzut înăuntru. Poate că așa scăpăm și cele trei drahme de la pierzanie.

Și deodată iată că țâșni afară nu unul, ci un puhoi de oameni. Ciudat! cei mai mulți dintre ei erau tare posomorâți.

— Nu mai e Petris, bombăneau câte unii, străinbând din nas.

Norodul care stătea afară, pâlcuri, pâlcuri, certându-se de zor, tăbărâra pe ei să afle noutăți.

— Nu mai e Petris, răspundeau cei întrebați. Apoi scuipau și plecau. Să crape cu toți de ciudă, nu altceva. Tocmai când se obișnuiseră și erau gata să lege prietenie cu Petris, uite că l-au luat și i-au lăsat fără el. Nici măcar două luni nu l-au lăsat, barem să se sature de el. Tocmai era vorba să-l facă cetățean al Vodenei (așa cum era obiceiul, ah, Peios, Peios!) și uite că ăia l-au gonit.

De necaz, unul dădu cu semințele de pământ, de bine ce le cumpăraseră. După câteva clipe ieși pe ușă și vecinul

meu.

— Nu mai e Petris, zise și el și se porni să înjure de mama focului.

Eram mulțumit. Lucrurile se rânduiseră întocmai cum doream eu. Va să zică, nu mai era Petris. Acum când Petris lipsea, putea să fie oricine: Vanghelis, Dimca, Iovanis, oricine pofta. Mie mi-era destul că Petris se cărăbănise. M-am dus la grășana care ședea ascunsă în spatele unui ochi de geam și i-am întins cele două drahme și jumătate.

— Dă-mi și mie o hârtiuță, numai bună să fie!

Mi-am umplut buzunarele cu cinci, șase pumni de semințe și hai înăuntru. Din senin, înainte de-a apuca eu să mă așez, se făcu întuneric beznă. Și o liniște deplină. Nu se auzea decât un mic freamăt, cum fac vacile în grajd, altfel ai fi zis că nu-i țipenie de om înăuntru.

Umblam orbește, ca o muscă în întuneric, neștiind cum să mă descurc, până ce două mâini mari, țără-lnești, mă înșfăcăară și mă traseră furios pe o bancă și am uitat de toate numaidecât: și de Siica, și de grădinile cu smochinele amare, și de goana mea zadarnică după lucru. Toate necazurile pieriră într-o clipită, ca o adiere de vânt.

Răsună un clopoțel. Parcă ridicau și storul de la fereastră. Deodată un oraș se ivi în fereastra deschisă, un oraș uriaș, bogat, neînchipuit de frumos.; Nimeni nu-i cunoștea. Dar cu mine nu se putea așa ceva. Eu l-am recunoscut din prima clipă, deși LucasJ nu se afla lângă mine, cu lămuririle lui.

— *Ăsta-i Parisul!* am strigat eu și am încercat să povestesc amănunte despre ce se vedea acolo în fel reastră, despre turnul de unde se zăreau pungașii „care este cu duiumul la Paris”, despre „trăsuri și altele”, dar un sâsâit ca de șerpi îmi închise gura.

— Ssst! făcură toți cei din jur. Da taci, bre, o dată! Lua-te-ar să te ia... Și atunci am tăcut chitic. 1

Am tăcut chitic. Și am început să privesc. Pe în sură ce priveam simțeam că am morțesc, că mă năpădește o toropeală. Și mă holbam îmbătat și fermecat) la

Chinematovermion.

Un băiețandru bun și dulce ca o bomboană mergel spre Tercoviani, satul unde nunțile și petrecerile nu se mai sfârșesc.; merge călare pe un căluț cu frâul de aur și șade în șa ca un chiparos însuflețit. Oamenii îl întâmpină minunându-se, se holbează la el cu niște ochi cât cepele și cu gura căscată cât un chiup. Nici nu-i de văzut altceva decât gurile și ochii lor mari cum nu s-a mai pomenit. Un „Aaa!” prelung se lățește în mulțime.

Cimpoierul a scăpat cimpoiul din brațe și a rămas locului cu obraji umflați. Chiar așa a pățit: i s-au umflat obraji și i s-a dezumflat cimpoiul. „Aaa!” suspină și clarinetul, dându-și sufletul. „Așa călăreț mai zic și eu!”

Și atunci s-a întâmplat minunea cea mare. Dintr-un salt, flăcăul răpește o fată bălaie dintr-un pâlc de fete și se face nevăzut. Mulțimea pornește puhoi după el, dar parcă poți să pui mâna pe un asemenea călăreț?

Și calul ajunge deodată la o fereastră uriașă, care dă într-altă lume. „Înainte! strigă flăcăul, înainte, surule, să sărim dincolo!” Și – hop! calul sare și iată-l în lumea cea nouă.

Hop! tresări un băiat care adormise pe bancă și căzu jos.

— Haaa-hahaha! râse lumea cu hohote, și băiatul se simți nenorocit din cale-afară și văzu cu uimire că s-au aprins luminile în jur.

— U-u-u, somnorosule! îi strigă cineva.

Băiatul se frecă la ochi și dădu să se ascundă după un stâlp.

— Hei, tu de colo! strigă vocea din nou. Du-te acasă dacă ți-e somn, zevzecule!

Băiatul plecă, dar la ușă tăbărâră asupra-i cei care nu voiau să creadă că Petris nu mai este. În mulțime era și o femeie despletită, o țigancă trupeșă, ca zâna din basmul bunicii: *Mai trăiește oare Alexandru cel Mare?*

— Petris e înăuntru? Călărețul mai e acolo? 1

— Este, este... răspunse băiatul și dădu iar să plece.

Dar unde să se ducă? unde să se ducă în altă parte

dacă nu în noroaiele bălții? Altă viață nu se află pentru el. Nicăieri.

CAPITOLUL XI

Și din nou am pornit-o spre Vladovo. Mergeam! mergeam și drumul nu se mai sfârșea. De partea cealaltă a râului trecea trenul, târând după el un șir de vagoane mari cât niște bivoli. Uite, dacă s-ar duce vreun grăsan cu un sutar soios în mână la șeful gărului și i-ar spune: „Mă duci pâ'n' la Vladovo?“, dom șef de gară i-ar răspunde: „Poftiți, poftiți, vă rog Dar dacă un mic refugiat obosit și firav i-ar spune: „Rogu-te, dom șef de gară, lasă-mă să stau și pe acoperiș] și du-mă doar pâ'n' la Vladovo“, el și-ar aminti numaidecât de fireturile lui și i-ar azvârli în față un răspuns rece și tăios ca un cuțit: „Interzis“.

Ce oameni! Sunt unii care toată viața lor rostesc vorba asta: „Interzis!“ Stau de pază la ușă și țin locul unei tăblițe cu inscripția: „Interzis“. Și când spun vorba asta cred că iac cine știe ce mare scofală (și se umflă ca niște baloane.

N-am urât nimic mai mult pe lume ca acest „interzis“. N-am putut niciodată să mă împac cu el. Vedeam într-un loc o mulțime de oameni și mă uitam și la mine. Eram și eu un omuleț. Oriunde voiam să intru, gata, mă și înșfăca de ceată: „Interzis!“ Vedeam copilașii cum rid și se tăvălesc în nisip. Un joc nespuse de atrăgător... Mă duceam să mă tăvălesc și eu în nisip și dădeam iarăși peste el: „Interzis!“ Mi s-a tăcut lehamite de toate, am ajuns să nu mai pot șuieri vorba asta, s-o urăsc. Acum înțelegeam, deși toți și toate erau împotriva mea, că asta era rânduiala pe lume. Rea, urâtă, dar ce să faci? Asta era! Dar eu îmi pusesem în gând s-o schimb când am să fiu mare. Nu, 1 l-aș fi lăsat-o așa. Copiii ar fi găsit o altă rânduială. Să cresc eu întâi, și stăm noi de vorbă!

Azi, în timp ce mergeam desculț la deal, mi-am întărit încă o dată această hotărâre. Și, mulțumit, călcam cu mai mult curaj. Parcă m-ar fi tras cineva în sus cu o funie. Dar până când să mă țină puterile?

Picioarele mele subțiri ca trestia erau gălbejite de

boală. Acum nu mai puteam să lovesc luna ca pe o minge. Ah, nimic din toate astea nu mai există, s-au dus toate. Acum nu mă mai gândeam nici cum aş putea să cumpăr oraşele. Pâinea era tare scumpă. Şi calea lungă.

Am găsit un băţ şi mi-am făcut din el un baston; ah, să fi avut eu un tren! Nu ca să-l ameninţ, ci să-l rog să-mi vină în ajutor. Să mă așeze pe o roată şi să mă ducă de-a rostogolul. Eram încredinţat că nu-i pe lume un alt copil care să aibă atâta nevoie de un tren. Dar unde să-l găseşti?

Ştiam trenurile ca pe apă. Le ştiam toate obiceiurile. Trăisem luni de-a rândul cu ele, acolo, devale, la Vertecopi. Şi ajunseseam să le cunosc ca nimeni altul. Şedeam şi le cercetam unul câte unul. Cum arată unul, cum arată altul. Ştiam cum şuieră „hamalul”, adică mariarul, cum şuieră trenul de Bitolia, ori trenul de Salonic. Toate trenurile. Numai cu unul singur n-am putut să mă înţeleg, şi asta din pricină că se ţinea prea fudul. Era un tren lung cât toate zilele, grozav de spilcuit şi de încrezut, care nici măcar nu catadicsea să oprească în gara noastră! Trecea ca o săgeată, şuierând, şi gonea îndrăcit pe câmpie. Numai din an în paşte, când linia era ocupată de vreun marfar soios, şedea în loc ca pe jeratic şi pufăia aşa cum pufăie domnii cei mari din ȱigărilor de foi. Nu ştiam nici cum îi zice, fiindcă avea numele scris în franţuzeşte.

Într-o bună zi, când s-a oprit din nou în loc şi şedea ca pe jeratic, am luat un creion şi m-am apucat să-i copiez numele pe o bucată de hârtie. Ei, care va să zică slovele nu erau toate franţuzeşti! De bună seamă (vorba lui *chir* Avgherinos) prima slovă era de-a noastră, grecească. Hai, scrie, domnule secretar! Prima literă: „E”. După asta: „X”. Se cheamă că şi asta e grecească. Mai departe: „P” – slovă cunoscută şi ea. Dar aici m-am poticnit. Litera următoare era doar pe jumătate franţuzească. Era un „P” cu un fel de proptea în burtă, uite aşa: „R”. După ea din nou una uşoară: „E”. Şi abia acum venea greutatea cea mare: două litere la fel, ca nişte şerpi ce se țin unul de coada celuilalt. Uite aşa: „SS”. În totul şapte litere, adică: EXPRESS. Înţelege dacă poţi!

Am scris cuvântul pe hârtie și-l arătam peste tot, fără să spun de unde l-am copiat. Degeaba. Nimeni nu mă deslușea. În cele din urmă m-am dus la tușa Caternic (noroc de ajutorul ei să mai cunosc și eu nițel lumea). Am nimerit-o tocmai la masă. Tușa Caternic și-a șters mustața -, a luat hârtia în mână, a tot pipăit-o, a sucit-o, a învârtit-o, a mirosit-o. În cele din urmă mă întreabă pe nas:

— Unde-ai găsit tu vorba asta?

— Păi să vezi, zic. E scrisă pe trenul ăla fudul care trece fără să oprească la noi, în gară.

Atunci mi-a dat înapoi hârtia.

— Nu pot desluși cârligele astea, da știu cum îi zice trenului.

— Ei, cum îi zice?

— *Exipre!*

— *Exipre?* Ce-o mai fi și asta! Și ce-useamnă?

Tușa Caternic se văzu din nou în încurcătură. Și o făcu pe surda.

— Nu știi? o întreb.

Ea se supără foc.

— Cum? Doar n-ai vrea să mă-nveți mătăluță!

— Atunci zi, ce-nseamnă?

— Așa? Păi uite, înseamnă... un tren pentru boieri, mda. Un tren mai cu moț. Asta înseamnă. Hai, acum du-te și vezi-ți de treabă!

Da, trebuia să plec. Numai că de vreme ce mă aflam la ea, de ce să n-o pun și eu să mi le lămurească pe toate? Parcă te-ntâlnești în orice zi cu un asemenea prilej?

— Tușică...

— Ce e?

— Vreau să te mai întreb ceva.

— Hai, întreabă. Da repede, că vreau să-nchiz prăvălia.

— Mă gândesc de multă vreme: cu ce se-ndeletnicește dumnezeu?

Tușa Caternic sări ca arsă când mă auzi.

— Cum adică cu ce?

— Da. Ce face? Stă degeaba, nu face nimic?

Ea mă privi buimăcită.

— Cum să şadă degeaba?! Munceşte, şi încă cum! auzi colo!

— Da ce face?

— Păi... face rânduială în lume.

Şi tuşa Caternic se şterse de năduşală.

— Mai spune-mi ceva, tuşică...

— Ce mai vrei?

— Uite, voiam să te-ntreb de trenuri. Are şi trenurile în grija lui?

— Păi cum, să le lase de capul lor?

— Aşa? Atunci nu-i bună rânduiala lui!

— Cum?

Şi tuşa Caternic sări în sus, ca altceva.

— Doamne atotputernice! făcu ea ridicând ochi spre cer. Nu te mânia pe oaia ta cea rătăcită. Ia, un plod mititel şi prostuţ. Iartă-l! apoi se întoarse spre mine: Şi de ce nu-i bună, mă, păcătosule?

— De ce? Uite de ce: îl lasă pe *chir* Avgherinol care-i roşu şi gras de plesneşte, să şadă în tren pentru un drum de jumătate de ceas şi pe moş Apostolos, tăietorul de lemne, să meargă cu povara în spinare până hăt-departe, în Niausa, pe jos.

Zarzavagioaica mă privi ca o mătă bătrână care a răsturnat o oală cu mâncare.

— Aşadar, tuşico, matale zici că dumnezeu are şi trenurile în grija lui, aşa?

— Hm... nu, nu, băiete, rosti ea cu blândeţe. De trenuri nu mai zic...

Şi toată ziua a fost tare tristă. Tristă de tot. Ma tristă chiar decât mine...

Atinsesem la jumătatea drumului. De aici începe! şi urcuşul cel lung. De asta şi dumnezeul apelor *şi* îndurat de drumeţii osteniţi şi le-a presărat izvoare în cale, să aibă cu ce se răcori. Apa era limpede ca lacrima, deşi din izvorul ăsta băuse cândva un Țigănuş. Şi eu, care mi-am amintit de asta, uite, poftim, am rămas alb (mare mincinos a mai fost pistruiatul!).

Am muiat în apă o bucată de pâine și m-am așezat ceva mai încolo, pe o piatră, să mănânc. Era piatra pe care șezuse atunci țigănușul. M-am așezat pe piatră și-am început să mănânc cu poftă, lingându-mi degetele.

După ce am isprăvit, am băut încă o gură de apă și-am dat să plec. În clipa aceea se apropie un mierloi pocit și se apucă să ciugulească firimiturile. „Cine știe cât postește săracul, aicea sus, sub oblăduirea unui dumnezeu străin! Hai, mănâncă, *arcadaș*, mănâncă, frățioare...”

Mierloiul ciuguli toate firimiturile, veni de bău apă din izvor și apoi își luă zborul. Drum bun!

— Sukrii, spune-i lui dumnezeu despre trenuri, spune-i, deși tu nu-i știi graiul. Fă-l să înțeleagă că noi, săracii, nu mai putem răbda. Spune-i să ia și trenurile în grija lui.

PITOLUL XJI

Am ajuns la Vladovo pe la amiază. Era o liniște apăsătoare. Cărămidarii ședeau mohorâți și se prăjeau la soare; nu scoteai o vorbă de la ei nici cu o mie de rugăminți. Muți toți, nici nu tușeau măcar. Căscau gura unul la altul, de parcă ar fi fost niște străini. Cristas, Iovanis, frământătorul, prietenii mei care m-ar fi primit cu brațele deschise și m-ar fi mângâiat, lipseau. Erau departe.

Atunci, cu cine să vorbesc? Cei rămași aici nici nu catadicseau să mă recunoască. Erau sătui până peste cap de ale lor. Unul dintre cărămidari, unul slab, care nu știa nicio buche, desena cu degetul pe pământ niște litere, ca un „*m*” întors. După o vreme scui pă, șterse totul cu talpa și își sprijini bărbia păroasă în palmă.

— De ce nu sună bidonul? îl întreb.

— Nu sună, mormăi el întunecat.

— Păi de ce nu-l faceți să sune?

— N-avem cum. N-o să mai sune.

— Și nu începem lucrul dacă nu sună bidonul?

— Nu.

— De ce?

— Pentru că dacă nu sună bidonul, dacă nu sună bidonul înseamnă să muncești fără bani.

— Cum așa? Cum așa?

— Eeh, cum, cum! Uite, bă: Petris a oprit lucrul, fiindcă negustorul nu-i dă bani.

Bisca Petris a bătut din palme, a strigat: „Încetarea!” apoi și-a luat catrafusele și s-a cărat. „Încetarea!” spuneau și oamenii după el și își luau bocceluța și plecau.

Mă duc să văd: *bisc*, a Petris ședea tolănit pe boarfe și tăcea. Tăcea cum tace vițelul tind rumegă.

Citisem odată, într-o poveste, despre niște oameni îngropați de vii. Îi acoperise un mal și rămăsese să zacă acolo sub cer. Și iată că acum povestea asta prindea viață în chipul cel mai cumplit. *Bisca* Petris, zmeul, dormea liniștit sub învelișul lui de pământ și lăsa oamenii de afară în voia sorții. Era un adevărat dumnezeu al trândăvelii. Ședea și își privea unghiile cu ochii lui străpungători. Nu mă încumetam să-l tulbur. Mi-era frică de adevăr. Dacă deschidea gura și zicea „încetarea!”, eram pierdut. Muream pe loc.

Totuși, fie ce-o fi, m-am hotărât.

— *Bisca* Petris, îngân eu, mai mult mort decât viu.

El nu mă aude. Pirotește. Țasta-i nu-i om, e un bivoli care și-a lăsat sufletul în baltă.

Îmi pare că, dacă îl ating, am să mă mânjesc de noroi. Dar n-am încotro. Trebuie să-l trezesc. Mă apropii de el și-i strig în ureche ca o sirenă de vapor:

— *Bisca* Petriiis!

Noroiul ce-l acoperă se mișcă pentru o clipă și el întreabă căscând:

— Aaa?

— *Bisca* Petriiis! strig eu din nou, atingându-i cu buzele firele de păr din ureche.

Acum se mulțumește doar să caște. Dacă adoarme din nou, sunt pierdut. Seamănă cu un om care se scufundă singur într-o mlaștină și nu vrea să-l scape nimeni.

— Încetarea? întreb eu tremurând ca o frunză îngălbenită.

— Încetarea! zice el.

Strâng în buzunar cu durere singura mea hârtie de

cinci drahme. Îl scutur. Vreau să mă lămurească, să-mi spună de ce, să mă mângâie. Nimic.

El și-a spus ultimul cuvânt și-a amuțit.

— Încetarea?

Nimeni, nimic. Măcar să mugească o vacă, să spargă tăcerea asta de moarte. Petris stă locului, mut pentru totdeauna, împietrit pentru totdeauna și nu-i nicio nădejde să-și mai recapete graiul.

E ca și când l-ai cufunda în noroi și ai lăsa noroiul să se închege deasupra lui.

Îmi îndrept ochii plini de lacrimi spre cer. Acum bag de seamă pentru întâia oară că vremea s-a răcit și cerul s-a înnourat. Cum să mă vadă Dumnezeu printr-o asemenea ceață?

Odată, dornic să stau de vorbă cu Dumnezeu, m-am urcat pe un deal și el tot m-a văzut; și are să mă vadă acum, în noroaiele de aici? Apoi, ca să te vadă, Dumnezeu trebuie să mai și vrea. Și, după cum se pare, el nu vrea să lege prietenie cu mine.

Acum am rămas singur, singur de tot, cu un stăpân care-i ca mort și cu un Dumnezeu care nu vrea să știe de mine.

Unde și cui să mă plâng?

Bisca Petris n-are de ce să reînvie. De altminteri, ce-ar câștiga? Hârțile de cinci drahme care trebuiau să-i pice plocon s-au înfundat în buzunare străine. Din pricina asta a căzut în somnul lui hibernal și trebuie să aștepti vara ca să reînvie.

— Încetarea? strig eu.

Niciun răspuns. Nimic. Pădurea din față se rostogolește, verde ca fierea, spre baltă.

— *Bisca* Petris! *Bisca* Petris! *Bisca* Petris! *Bisca* Petris! *Bisca* Petris!

Deasupra noastră începe haosul. Muntele îmi aduce strigătul înapoi, destrămat.

Începe adevărata pauză, ultima, cea mai mare.

Pauză pentru sănătate, pentru munca de la vară.

Pauză pentru dragoste...

„Încetarea!” spun de-a valma cazmaua azvârlită, formele goale, noroiul lăsat în părăsire, trunchiul retezat al sălciei.

„Încetarea!” spune și râul, și apa i se tulbură, „încetarea!” spune și soarele, și pierde înghițit de un nor.

— Încetarea! spun și eu, și mă așez jos, pe pământ.

CAPITOLUL XIII

Un nor mare se lasă asupra mea, așa cum se lasă un erete asupra unei păsări. Apoi se repede asupra soarelui și-l înăbușă. Vântul dinspre munți suflă și el și stinge văpaia soarelui. Cerul se întunecă din zare în zare. Râul se întunecă și el. Vine iarna. Bubuituri grele se apropie din depărtare. Vara se-prăbușește în adânc, cu zgomot cumplit, în niște peșteri fără de fund.

O furnică mititică se cațără uimită pe un fir de pai. „Mai stai puțin, numai puțin, să ne strângem bucatele”, se roagă ea.

Un greiere tușește răgușit: „Mai stai puțin, să-mi isprăvesc cântarea”.

Un gușter verde face și el semn vremii să aștepte: „Stai puțin, să-mi aștern cuibul!”

Pământul însă e de altă părere. „Descurcă-te și tu cum poți, strigă el, mie îmi crapă buzele de sete!” Toți tânjesc după ploaie. Rădăcinile zac în pământ ca niște șerpi morți. Toți știu că vine o ploaie năprasnică, cu tunete și fulgere, dar setea îi face să o dorească.

Țăranii stau în loc și se uită la nori. Stau în loc și se descoperă. „Domnul fie binecuvântat. Mari sunt vrerile sale!” spun ei, făcându-și semnul crucii. Fluturii, buimaci de teamă, zboară care încotro.

Gânganii și târătoare, zburătoare și nezburătoare, i toată suflarea se pune la adăpost. Tu ce stai, refugiat tule? Porcanul de Petris intră în cotețul lui. Șerpii dd apă se înfundă adânc în mâl (salcia-i tăiată). Tu ce aștepti, inimiile refugiat?

Ridică-te. Tu n-ai pe nimeni pe lume. Toate s-au dărâmat, ori au fost făcute bucăți sub roți. Țigănușul Iovanis, Sukrii. Dumnezeuul turc a plecat, iar cel grec a

uitat să-și mai trimită binecuvântarea asupra copiilor. Ridică-te! Încotro apuci? Te înfiori? Mâine va fi iarnă. Ușile caselor se vor închide bine, ca să nu intre vântul și zdrențăroșii.

— N-avem de lucru pentru vrăbii! (Și vrăbiile adevărate vor ciripi sub streășină.)

— Să mor?

— Să mori! (Mi-aduc aminte de Cristas: „Vrei să mori? poftim!”) Dar cărămizile nu le lasă. Mâine* vor veni să le ia, să le suie în camion și să le ducă în oraș. Și la primăvară vor clădi cu ele case înalte! să aibă unde se urca de-alde Drosiadis și să scuipe acolo. Tu la ce folosești? Cu tine-se pot clădi case 2 Nu. Atunci, ce nevoie e de tine?

Îmi sorb amarul. M-a năpădit și somnul. Dar abia ațipesc și mă trezește un clopoțel de școală. (Altă pauză?) Deschid ochii. Pe șosea trece un bătrânel cu un măgăruș. Un bătrânel firav și alb, desprins parcă dintr-o poveste. Poartă niște haine de aba țesute în casă și decolorate de soare. Măgărușul merge înainte bătrânelul îl urmează la vreo câțiva pași, tușind și schi «pătând. Își sprijină bătrânețea într-un băț și tot caută să-și potrivească pasul cu al măgărușului. E un bătrânel ciudat. Ridic din nou bocceluța de jos și-l ajung din urmă.

— Drum bun! cuvântă bătrânelul, mai înainte de-a apuca eu să-i dau binețe. Da încotro, mititelule?

Ridic din umeri.

— Nu știu nici eu... Merg așa...

— N-ai casă?

— Nu.

— Mamă? Tată?

— Nici mamă, nici tată.

— N-ai pe nimeni?

— Pe nimeni.

— Bre, bre! Și cine îți dă de mâncare?

— Uite, astea, zic eu, arătându-mi brațele slăbuțe.

— Oh...

Nu știe ce să mai spună. El are doar un măgăruș, pe care îl păzește ca pe ochii din cap. Văd că samarul e gol și

mă gândesc de ce l-a mai pus în spinarea măgăruşului de vreme ce nu-l încarcă şi nici călare nu merge.

— De ce-i mai pui samar, bunicule?

Bătrânul deschide gura, şi gura lui parcă-i o peşteră întunecoasă într-un desiş.

— Aud? Da' tu de ce-ai pus pe tine surtucul?

— Ca să nu-mi fie frig.

— Păi şi el la fel, e bătrân, zice cu tristeţe, învăluindu-l într-o privire drăgăstoasă.

Măgăruşul întoarce capul, se uită la mine puţin jignit, apoi îşi vede mai departe de drum. Moşneagul îi şopteşte ceva la ureche, parcă o laudă, şi măgăruşului îi creşte inima de mulţumire. Eu mi-am aţintit ochii rugători asupra bătrânului, ca la o ultimă speranţă.

— Bunicule, zic. Nu ştii matala unde se găseşte de lucru pentru copii?

Bătrânul se uită la mine blând, ca la o icoană veche.

— Nu... murmură el mâhnit. Nu ştiu.

— Da vreun loc unde copiii nu trebuie să muncească, ştii?

— Ştiu, asta-i peste tot. Peste tot muncesc numai cei mari, iar cei mici mănâncă.

— Da vreun loc unde copiii fără părinţi nu trebuie să muncească şi doar mănâncă, nu ştii?

— Nu. Un asemenea loc nu ştiu. Am auzit spunând un 0111 cum că se află undeva un asemenea sat, un sat* mare. Maicovo îi spune. Da toate astea-s visuri.

— Şi ce spunea?

— Spunea că acolo toţi copiii mănâncă pâine. Numai că asta poate nu-i adevărat.

— Mănâncă şi chiar dacă nu muncesc?

— Da, şi-atunci...

— Şi orfanii mănâncă?

— Da, şi orfanii...

— Pe omul ăla nu cumva îl chema Dimitros?

— Nu ştiu...

— Şi unde-i acum, bunicule? Vreau să-mi arate pe ce drum să apuc.

— A... L-au luat jandarmii.

— Păcat...

Poftim, ce ghinion. Dumnezeu a făcut doar un singur om care știe de satul Maicovo și pe omul ăsta l-au luat jandarmii. Ce nenorocire!

Măgărușul merge singur înainte, ca un câine care știe drumul spre casă. Mă uit la el și simt că-l pizmuiesc pe moșneag pentru acest mic prieten al lui. La o vreme văd cum mă cercetează pe sub sprâncenele-i stufoase.

— Nu te teme, bunicule. N-o să te rog să mă urci pe măgăruș. Ți-e tare drag, nu-i așa?

— Da, mi-e drag. Dă-i desculț, n-are potcoave.

— Cum îl cheamă?

— Nicicum. N-are nume.

— Să-i spui Traian, vrei?

— Firește, se poate și asta. Hai, Traian, hai, taică, acasă...

Călcăm încet, fără grabă. Drumul ne încape pe toți trei.

Nici măcar un fulg nu împovărează samarul măgărușului: stăpânu-său nu-l încarcă. Îl îndrăgește cum își îndrăgește un părinte copilul și nici nu-l atinge cu bățul.

— Cum te cheamă, Iovanis? îl întreb.

— Nu, Zlatan. De ce mă-ntrebi?

— Așa... numai așa... Am avut un prieten mai mare ca mine care îndrăgea grozav măgărușii. Iovanis Cepchengis! Acuma a rămas fără lucru. S-a dus. Și unul Cristas mi-a fost prieten... Unul logodit. Avea un cumătru urât. Toți s-au dus.

Bătrânelul râde șiret și sprâncenele îi acoperă ochii.

— Măi, măi, măi, mincinosule, măi! Atunci cum spui că n-ai prieteni? Ai?

— Am avut. Da' n-o să-i mai văd. E-o săptămână de când ne-am despărțit; dar ce frumos, ce frumos ne-am despărțit! Aproape că nu trebuie să-i mai văd... fiindcă... nu știu de ce... mă tem să nu se piardă toată frumusețea aceea...

— Ai-iaiaia 1

— Ce, bunicule?

— Ai-iaiai! Tu, micuțule, ori ești om mare, ori un mare zezec. Hai să te duc la prietenul tău Cristas!

13*

— Nu, nu, nu merg.

— Hm... bun...

Moșneagul se miră într-un chip ciudat, dă din tălci: uț, uț, uț! Mergem înainte fără să scoatem o vorbă. Doar moșneagul face mereu a mirare: uț, uț, uț...

Ajungem la Vladovo. De aci începe coborâșul. Pe turla bisericii strălucește o fâșie de lumină. E o rază de soare ce s-a furișat printre nori, pogorând să amească turla bisericii ca o trăsătură de penel.

— Bunicule, ia te uită, colo sus pe biserică e încă vară, sau mi se pare mie?

Moșneagul duce mâna streășină la ochi:

— E vară, vară...

Ridicăm amândoi privirea spre cer. Acolo, sus, în cer, mai este vară și ea pătrunde puțin și în inimile noastre. Până și măgărușul mișcă voios de două ori din urechi.

Coborâm pe costișă. Înainte merge măgărușul, după el noi, iar după noi soarele. Biserica cea cu vara așternută pe turlă lunecă încet după un munte. Cascada din Vladovo ascunsă sub pădurea întunecată spumegă surd, ca laptele unei bivolițe în ciubăr, atunci când o mulgi. Ah... ce frumoasă-i lumea Dar nu pentru copii...

Ajungem la o răspântie.

— țe, te! face bătrânul spre măgăruș.

Măgărușul întoarce ochii la el și se învoiește îndată să se oprească în loc. Parcă sunt vorbiți dinainte.

— Hai, micuțule, zice bătrânul. Noi doi, eu cu Traian, ne ducem acasă. Nu vrei să vii și tu?

— Nu!

Măgărușul apucă la dreapta.

— Ei, și unde ai să te duci? mă întreabă bătrânul.

— Unde-oi vedea cu ochii...

Măgărușul întoarce capul, îl așteaptă. (Nici pe lumea cealaltă nu s-ar despărți de stăpănu-său.)

— Acușă viu, Traiane, spune bătrânul, și se întoarce spre mine: măi băiețuș, hai acasă cu Traian.

— Nu, bunicule, nu merg. Eu caut drumul spre Maicovo.

— Păi crezi că Maicovo există cu-adevărat?

— Dacă l-au azvârlit în închisoare pe omul acela, înseamnă că există.

— Bine, atunci noi ne ducem acasă. Rămâi cu bine, micuțule. Drum bun...

Apucă amândoi la dreapta și se depărtează. Traian și Zlatan, cei doi prieteni de drum ai mei, se îndreaptă spre satul lor. Amândoi sunt bătrâni, își au lumea lor. Au vechile lor dureri, obiceiurile lor. Merg alături spre mormânt. Dar eu? Ce are să se întâmple cu mine? Rămâneți cu bine, bătrânilor! Dacă o să mă îmbolnăvesc, am să viu. Viu să mergem împreună pe lumea cealaltă. (Traian, Zlatan și eu.) Da, atunci am să viu. Am să viu negreșit...

CAPITOLUL XIV

Am început să cobor dealul de unul singur. Seara se apropia cu pași de gheață. Dacă mă prindea cumva pe drum, mă strivea ca pe o gănganie. După câțiva pași, m-am oprit în loc. Bătrânii mei prieteni se depărtau șontâc-șontâc pe șosea, îndreptându-se spre satul lor. Era pesemne un sat singuratic, cu căsuțe de chirpici, în care seara oamenii aprind focul să fiarbă mâncarea și să prăjească o mână de castane. Moșneagul mergea fără să se uite înapoi. De s-ar fi întors și mi-ar fi spus încă o dată: „Haidem acasă cu Traian”, poate că m-aș fi dus. Poate...

Dar nu m-am dus. Am dat cotul drumului și-am apucat în partea dimpotrivă. Undeva, prin preajmă, într-o pădure ca toate pădurile, poate că stătea pitulat satul Maicovo. Copilașii poate că n-au apucat să treacă de prea multă vreme înspre Maicovo și măcăcinii n-au ascuns calea pe care au mers. Poate că Maicovo strălucește undeva, într-un desiș de pomi, ca toți copiii să aibă fructe și pe timp de iarnă.

Maicovo!

Mi se pare că am văzut locurile unde se află Maicovo.

Le-am văzut, firește. Dar și dacă n-am văzut locurile acestea, nici vorbă că am văzut copiii de acolo, i-am văzut în niște ilustrate de Anul Nou. Ilustratele înfățișau niște copii cu obraji rumeni, clopote împodobite cu panglici și niște case pitulate printre trandafiri, ori niște ouă mari, în care ședea o familie întreagă și cânta. Focul din vatră nu se stinge acolo niciodată. În oale aburește supa și fierb bucate care fac să ți se îmbujoreze obraji ca niște mere. La Maicovo se fac și dulciuri... vapoare întregi de dulciuri. Da, așa trebuie să fie acolo! Ce păcat că n-am știut asta atunci, ca să-mi însemn drumul! Acuma...

M-am așezat pe o piatră așteptând să treacă cineva, să întreb încotro e ținutul cu pricina. Dar erau puțini trecători. Tot oameni grăbiți, în șalvari. Întindeau brațele în lături a mirare: „Aaa... Nu știu!” Am întrebat și o babă surdă din Vladovo. Dar ea habar n-avea ce-i spun. Dacă mai așteptam așa, mă prindea noaptea tot acolo. Și atunci am pornit-o la vale, nădăduind să întâlnesc pe cineva în cale. Am avut noroc. Ceva mai încolo, într-o grădină povârnită la vale, un moșneag în șalvari culegea gutui. Când am văzut ce barbă are, m-am liniștit. Acum știam că toți bătrânii cu barbă îndrăgesc copiii. Așa cum bisericile au o cruce în vârful turlei, bătrânii au barbă ca semn al inimii lor bune.

— Bună seara, bunicule!

El nu mă auzi. Murmura în barbă un cântec vechi de prin partea locului și aduna gutui. Bătrânii cântă cum cântă pruncii. Fac: „A-aaa” într-un chip tare plângăreț, de nu deslușești nimic.

— Bunicule! (Și-am sărit în livadă.) Bună seara!

Bătrânul se opri din cules și din cântat. Mă privi cu o mirare țărănească, de parcă m-ar fi cunoscut de când lumea. Luă pe degete sudoarea ce-i brobonise fruntea și o azvârli la pământ.

— Ce vrei, măi băiețas? Gutui? Ia de coala și mănâncă.

Șterse de șalvari puful de pe gutuie și mi-o întinse.

— Na și mănâncă...

- Nu vreau, bunicule. Mulțumesc.
- Da' de ce, bre?
- Uite așa, nu mănânc.
- Păi atunci ce vrei?

Stăteam și mă uitam la el. Dacă râde de mine? Dacă moș Zlatan era vreun mincinos și și-a bătut jop de mine? Dar ziua trecea iute și m-ar fi prins noaptea pe drum. Și-atunci, ce te faci? Să ajungi noaptea într-un sat străin! Asta nu-i bine. Poate spui că la Maicovo nu se iau în seamă asemenea lucruri. Nu, nu spun. Cu toate astea... Ei și? Am să-l întreb, fie ce-o fi!

- Bunicule!
- Zi.
- Poate știi matale... poate ai auzit... poate...
- Zi, măi, ce vrei?
- Poate știi încotro vine...
- Ce?
- Nu știi matale unde vine Maicovo?

Întrebarea mea nu i se păru câtuși de puțin ciudată. Un zâmbet blând îi însenină fața bărboasă.

- Maicovo? Știu, cum de nu... Oh!
- Și Unde vine, bunicule? Încotro?
- Ai? Uită-te (și bătrânul întinse brațele în lături de parcă ar fi arătat două drumuri) uită-te: mergi... mergi... până dai de un sat. Nu-i Maicovo, e Oslovo. Și mergi mai departe până dai de alt sat. Nu-i Maicovo, e Lescovo. Și mergi mai departe, mergi, până dai de alt sat. Ăla e Maicovo! (Eu m-am încălzit dintr-odată; de parcă m-ar fi înfofolit într-o șubă!)

— Mulțumesc, bunicule. Și e departe? E tare departe?

- Nuuti! Cât ai fuma două țigări ai și ajuns.
- Mulțumesc, bunicule. (În sinea mea eram puțin supărat pe mincinosul de moș Zlatan.) Mulțumesc din suflet.
- Noroc, prichindelule. Drum bun. Acuma vrei o gutuie? Na, ține una să ai pe drum.
- Mulțumesc.

Am luat gutuia și am sărit șanțul înapoi. Dar de vreme ce găsisem un om atât de binevoitor mai trebuia să lămuresc ceva.

— Spune-mi, bunicule...

— Ce mai vrei?

— E mare?

— Ce?

— E oraș mare?

— Care?

— Maicovo, care altul? 192

— Oraș? Ha-ha-ha! Oraș! ha-halia! (O, cât se urâtise în clipa asta! Avea toți dinții mâncați.)

— Va să zică... Maâcovo nu-i mare?

— Ha-ha-ha! Mare? Opt case! Ha-ha-ha!...

Am strâns pumnii fără să vreau.

— Râzi? Râzi și nici măcar nu te rușinezi? Păcat de barba asta a matală! Eu atâta îți spun! Păcat de barba asta a matală.

— *Abrel*

Hohotele bătrânului conteniră deodată. El rămase locului, plin de mâhrfâre și întinse brațele în lături. Ar fi vrut să mă îmbuneze, dar nu știa cum. Ședea în loc și asculta, de parcă iar îi zumzăit niște albine pe lângă urechi. Dinții cei mâncați și găunoși nu i se mai vedeau.

— *Abre, abre*, repeta el întruna.

— Ține, nu-mi trebuie gutuia ta prăpădită!

Barba bătrânului se pleoști ca o tufă veștejită. Întinse mâna spre mine. Și mâna, mâna lui de țăran, parcă mă întreba:

— De ce plângi? De ce plângi, micuțule? De ce plângi?

— Nu vreau să mai știu de nimeni! Toți sunteți, iartă-mă, Iovanis! nu, nimeni dintre voi nu e măgar! Toți sunteți de-alde *bisca*!

Și am plecat că le înd apăsas; pietricele îmi furnicau tălpile.

Bătrânul făcu vreo câțiva pași spre mine și se opri în marginea șanțului cu mâna întinsă. Vorba îi îngheță pe

buze. Rămase în loc, nemișcat; vântul îi flutura pletele. Mă petrecea cu privirea. Nu, nu voiam să mai știu de nimeni.

Mă depărtam din ce în ce mai mult. Ajunsesem sub copacii mari din marginea drumului și nu mai puteam fi văzut. Pășeam la întâmplare pe covorul de frunze. Eram singur ca o rândunică ce n-a izbuti să zboare împreună cu suratele ei și a prins-o iarna aici. Curând avea să se întunece de-a binelea. Tremuram de frig ca atunci, după ploaie. Tremuram dar mergeam înainte.

În marginea pădurii, apa cascadei spumega surd, cum spumegă laptele unei bivolițe în ciubăr atunci când o mulgi. N-avea decât să verse ciubărul. Acum) nu mai voiam nimic. Zoream să ajung într-un loc ferit de vânt și mă străduiam să-mi închipui satul Maicovo așternut la picioarele mele, să-l dezmierd ca pe un vas de cristal neprețuit, pe care oamenii ml l-au spart, să-i potrivesc cioburile și să le lipesc – dacă cioburile se pot lipi cu lacrimi.

Am trecut peste o culme năltuță și deodată m-affli pomenit într-un luminiș, la capătul căruia mă aștepta o altă lume. O lume scăldată de lumina soarelui și albă ca neaua. Un covor fermecat mi se așternea la picioare; ani rămas încremenit. O câmpie întinsă stătea învăluită în pâcla albăstrie a înserării Un drumeag alb o tăia în două, drept la mijloc. Drumul își întindea brațele de la răsărit spre apus. Un braț stătea chiar la picioarele mele. Celălalt ajungea până hăt-departe, cât vedeai cu ochii, însoțind valurile albăstriei de pâclă. Din senin, am simțit un miros de fân și de sudoare de cal. Inima mi s-a umplut de încredere. Acum m-aș fi agățat de frânghia întinsă a drumeagului și, cine știe, poate că acolo, jos, la celălalt capăt al lui, era Maicovo.

— Mergem? Glasul acesta era un glas vechi, care se târa pe drumul acela nesfârșit. Un glas cunoscut. Și-am întrebat (iar barba prăfuită a drumul lui se mișcă pe neașteptate):

— Cine ești? Iovanis? Zlatan?

— Nu, aud răspunsul. Eu sunt *Drumul*.

— Tu? Tu ești? Ai venit? Adevărat? Stai, Iar să mă să te mângâi...

— Mergem?

— Firește că da. Numai că eu mă duc spre Maicovo. Dacă vrei, haidem împreună la Maicovo...

— Haidem, ologule. Am venit să te iau.

Un pâraiaș din apropiere îi ținea isonul. Pesemne că *Drumul* îl luase cu el ca să-i spele picioarele de praf.

— Mergem?

Am căzut pe gânduri. Tam-nisam un ieduț behăi în spatele meu. M-am întors. Era un brotăcel. Fercheș nevoie-mare. Purta o vestă brodată și niște mănuși cenușii de piele. El găsisese un Maicovo al brotăcelilor.

— Mergem?

Vorbea moșneagul făcător de minuni. Ani de zile m-am ținut după el și mereu era cu torba goală. Eu închideam ochii și întindeam mâna, dar el nu-mi dădea nimic și niciodată nu mi-a întins-o pe a lui. Acum arăta cu mâna spre Maicovo.

Maicovo! Acolo, în zare, încotro arăta mâna, se deslușea ceva alb. Dar ceața nu mă lăsa să văd bine. Ah! de s-ar putea lumina puțin cerul, să văd încotro s-apuc! Și iată, ceriji m-a ascultat! A dat deoparte perdeaua norului și " Poftim, ologule, privește! " îmi spune.

Deschid ochii -, Vaaai! Da, da, Maicovo era. Chiar el! Iată, totul se vede lămurit, lămurit. Casele de fildeș. Niște case uriașe, până în nori, scăldate în strălucirea de aur a soarelui. Ferestrele clilesc, luminează feeric. Cupolele lucesc de-ți iau ochii. Totul e așa cum se povestește în cărți. Numai flori, numai trandafiri. Maicovo! locul unde copiii trăiesc fericiți. Maicovo cel plin de mătăsurii. Iată colo o punte mare, arcuită, care trece ca o panglică pe deasupra capului.

— Hai, mergem, băiețaș?

Mă ridic. Simt atât de înalt, încât ating panglica punții, și cu creștetul.

— Mergem? mă întreabă *Drumul* pentru ultiimi oară și îmi gădilă degetul cu o pietricică.

Îmi strâng mai bine cureaua:

— Mergem! Mergem!

MENEAOS AO T NTEMHS - S YNECEIAZE] MH»
OAEă AAHNA. 1957

Responsabil de carte: A. Scurtu Tehnoredactor: A.
Vântu Corector: E. Petrescu

*Dat la cules 07.07.60. Bun de tipar 25.08.60. Tiraj
8145 ex. Hârtie cărți școlare de 65 gr. Im. Format
700X1000132. Coli ed. 8.42. Coli de tipar 6.25. Ediția I.
Comanda 4771. A. nr. 0428. Pentru bibliotecile mici
indicele de clasificare 877.4 - 32 = R.*

Tiparul executat sub.com. nr. 1158 la Combinatul
Poligrafic Casa Scânteii „I. V. STALIN”, București - R.P.R.

